

112

TRANSILVANIA

ANUL 72

MARTIE

Nr. 1-1941

SIBIU

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

PROBLEMA TRANSILVANIEI

În ultima decadă a lunii August 1940, o voluminoasă carte, tipărită la Budapesta, în condiții tehnice excepționale și înzestrată cu numeroase clișee, hărți și grafice apuca drumul Germaniei. Editată în limba germană de Societatea Istorică Maghiară sub titlul *Siebenbürgen*, ea căuta să convingă lumea cât de justificate sunt pretențiile ungurești asupra Ardealului nostru. Un mare număr de studii îmbrățișează toate domeniile care pot oferi argumente pentru reînvierea unei vechi expansiuni imperialiste. În fruntea lor sunt așezate studiile alor doi învățați, un geograf și un istoric, care conduc în momentul de față politica regelui ungar.

Socotind că nu trebuie să rămânem niciodată datori cu răspunsul nostru, vom expune în linii generale teza, ce susține dreptul de a privi Ardealul ca o parte integrantă a unității românești. Pentru a păstra însă cu toată rigoarea linia obiectivității, vom elimina elementul politic de actualitate, nizuindu-ne a înfățișa numai în lumina cifrelor și a unei cercetări sprijinită pe argumente științifice dreptul și dreptatea noastră.

I.

Monarhia habsburgică moșteni toate dificultățile politice, etnice și religioase ale Transilvaniei, după ce, la sfârșitul veacului al XVII-lea, izbutise a o elibera de sub suzeranitatea turcească și a o anexa Coroanei sale ca Mare Principat.

În cele aproape două veacuri de stăpânire austriacă (până la 1867), în care vechile întocmiri constituționale au fost rând pe rând modificate și adaptate noilor lozinci ale vremii, o singură problemă a rămas nerezolvată: problema naționalității române, care a fost pusă totuși la ordinea zilei în toate epocile de adâncă frământare politică a Europei.

În Transilvania, adică, poporul cel mai numeros și de sigur cel mai vechiu, Românii, au fost lipsiți de drepturi politice și aserviți clasei feudale maghiare, care a știut să-i exploateze veacuri întregi sub raport

politic, social și economic. Această situație s'a perpetuat și după încorporarea Principatului transilvănean la Regatul Ungariei (1867), cu deosebire însă că, prin trezirea conștiinții lor naționale, Românii din Ungaria s'au solidarizat într'o acțiune de emancipare, al cărei ultim țel nu putea să fie altul decât încadrarea lor în unitatea politică a Statului Român. Brutalitatea cu care Regatul maghiar a tratat naționalitățile sale de limbă diferită, în toată așa zisa epocă „constituțională” și „liberală” (1867—1918) a grăbit evoluția acestui proces politic, cu totul firesc și deplin justificat, atât în ce privește nașterea, cât și evoluția și mai ales concluzia sa logică.

De aceea când prin atitudinea plină de șovăieli a ultimului împărat habsburg, monarhia slăbită și apoi sfârticată în bucăți prin proiectele de federalizare ale însuși suveranului său, n'a mai fost în stare a rezista unor așa de multiple forțe centrifugale, Românii din Ungaria au văzut sosit momentul eliberării și al proclamării unității lor naționale. La Alba-Iulia, la 1 Decembrie 1918, într'o mare adunare națională, la care cei 1228 delegați reprezentau toate păturile poporului românesc din Ungaria, s'a proclamat alipirea teritoriului său național la regatul României.

Acest temei, necontestat de nimeni, justifică și astăzi reintegrarea Transilvaniei la unitatea Statului Român. La această unire au aderat și Sașii, care, inspirați de aceeași robustă recunoaștere a realității au declarat în adunarea ținută la Mediaș, în ziua de 8 Ianuarie 1919, că „poporul sășesc se consideră membru al Imperiului român, iar fii și fiicele sale ca cetățeni ai acestui Stat”. La fel au făcut și Șvabii din Banat, care, întrunindu-se la Timișoara, în ziua de 10 August 1919, au cerut alipirea întregului Banat la România, convinși că sub aripile ei ocrotitoare își vor putea desvolta neîmpiedicați caracterul național și limba maternă.

Problema Transilvaniei nu mai poate fi pusă, de aceea, fără legătura sa organică cu factorul etnic. Voința liber și clar exprimată de poporul român, care reprezintă majoritatea locuitorilor acestei provincii, împreună cu adeziunea populațiunei germane din Transilvania pentru integrarea în cadrele Statului român, constituie titlul de drept, a cărui valoare rămâne neștirbită, atât istoricește, cât și la lumina ideologiei nouă, la baza căreia conducătorii Germaniei și ai Italiei au pus în rândul întâi ideea de dreptate națională.

II.

Transilvania reunită cu Regatul României, depășind întinderea vechiului principat ardelean, care a rămas numai o noțiune istorică, înglobează și o bună parte a Banatului și județele situate pe cursul

de jos al Crișurilor și Someșului (Arad, Bihor, Sălaj, Satu-Mare), precum și Maramureșul propriu zis, ce face parte din sistemul muntos al Carpaților transilvăneni. Ea dispune pe această întindere de o suprafață de 102.787 km p. cu un număr de 5.548.363 locuitori. Întreg teritoriul Transilvaniei cuprinde 23 județe, împărțire administrativă rămasă cu mici excepții nemodificată, din timpul regimului unguresc.

Situația etnică în Transilvania a fost, după ultimele două recensământe oficiale, unguresc din 1910 și românesc din 1930, următoarea :

	1930 neam	1910 limba maternă
Români	3.207.880	2.830.040
Unguri	1.353.276	1.664.296
Germani	543.852	565.116
Alții	443.355	204.150
Total	5.548.363	5.263.602

Proporția neamurilor era deci :

	1930 după ființa etnică	1910 după limba vorbită
Români	57.8%	53.8
Unguri	24.4%	28.6%
Germani	9.8%	10.2%
Evrei	3.2%	—
Alții	4.7%	4.0%

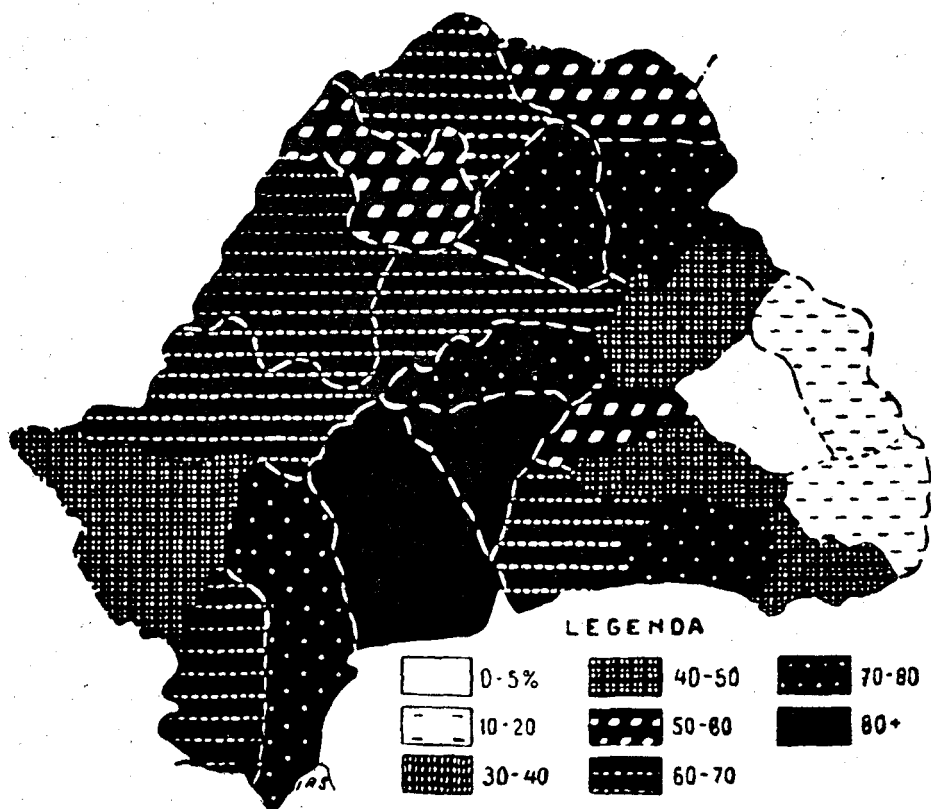
Repartizarea pe județe a grupelor etnice care locuiesc în Ardeal este indicată în tabloul din Anexa A.

Prin grafice, de sigur, nu se poate reprezenta decât în mod relativ, repartiția aceasta pe teren. Luând în considerare însă proporția pe județe, criteriu ce are și el desavantajii, se obțin trei tablouri în care sunt reprezentate cele trei neamuri de căpetenie ale Ardealului. (Vezi tablourile dela pagina 4, 5 și 6).

O serie de constatări și completări se impun la examinarea mai atentă a tuturor acestor tablouri, care reproduc situația după recensământul din 1930 :

1. Aria de răspândire a elementului românesc cuprinde, cu excepția celor trei județe săcuiești, toată Transilvania. Raportată la teritoriul întreg al fostei Ungarii, este prin urmare foarte adevărată constatarea, că deși reprezentau numai 16,7% din populația țării, totuși Românii dispuneau de o situație predominantă pe 38% din tot teritoriul Ungariei (Contele Ștefan Bethlen în anul 1912).

2. Românii posedă majoritatea absolută (57,8%) din populațiunea întregii Transilvanii. Raportul real de forțe se vede și mai clar, dacă adăogăm că din 23 județe, Românii dispun astăzi de majorități în 20 județe. Pe unități administrative mai reduse, din totalul de 138 de plăși majorități românești sunt în 113, iar din 4087 comune în total 2979 sunt cu caracter predominant românesc. Cifrele acestea demonstrează toate că nici o altă grupare etnică nu poate contrabalansa rândurile compacte și strânse ale Românilor din Transilvania. Ele

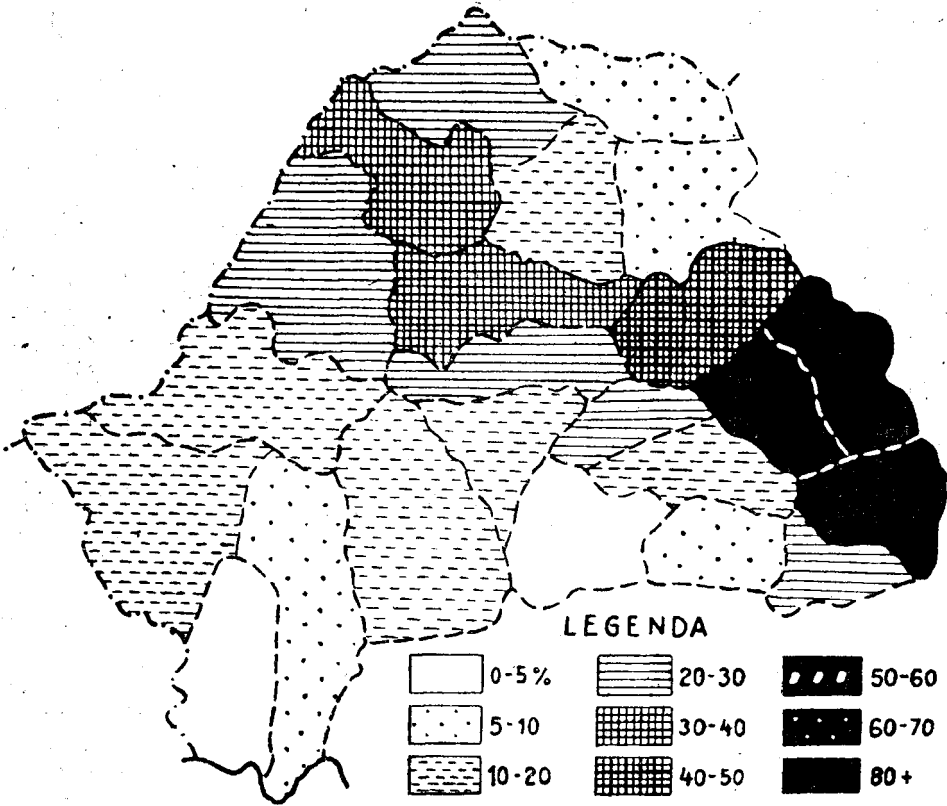

Repartizarea pe județe a populației române din Transilvania, după recensământul din 1930.

mai arată, mai ales, prin repartiția lor în lăuntrul micilor subdiviziuni geografice și administrative, că Românii constituie elementul de bază al populației din Transilvania.

3. Românii ocupă matca Transilvaniei formată din văile râurilor Mureș, Arieș, Someș și Criș. Așezarea blocurilor compacte românești în văile acestor râuri și în munții din care izvoresc, determină indiscutabil apartinerea întregii Transilvanii la spațiul vital românesc. Aceste regiuni sunt menite să comande din toate punctele de vedere vieța Transilvaniei.

4. Periferiile acestui „Volksboden” românesc sunt, din punct de vedere etnic, chiar mai puternice: județele Arad, Bihor, Sălaj, Satu-Mare și Maramureșul dispun de mase mai compacte românești, care constituie un veritabil dig de izolare față de expansiunea maghiară din Apus. Trebuie adăogat că în toată această zonă vechimea elementului românesc coboară, dovedită documentar, până în secolele XIII și XIV

Repartizarea pe județe a populației maghiare din Transilvania, după recensământul din 1930.

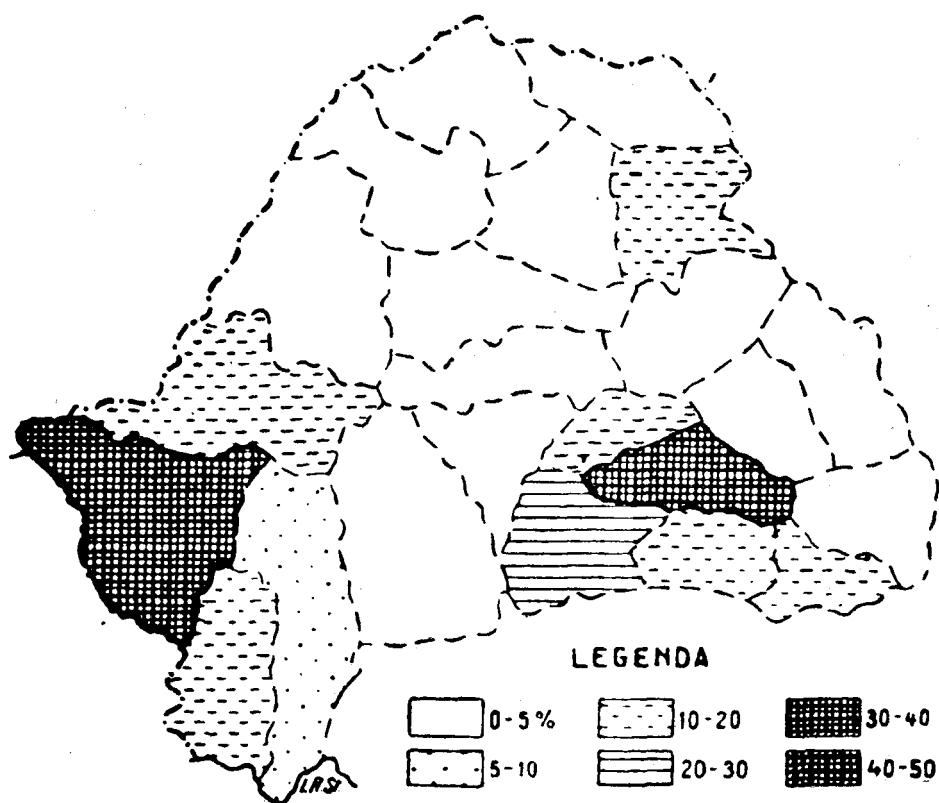
și că infiltrațiunile alogene s'au produs pe întreaga ei întindere numai după retragerea Turcilor din Ungaria, în secolele XVIII și XIX.

5. În două județe Românii împărtășesc posesiunea frățește cu populația germană (Șvabii din Timiș-Torontal și Sașii în Târnava-Mare). Șvabii din Banat și, în măsură mai mică, și cei din Arad și Satu-Mare formează un perete despărțitor între teritoriile de limbă maghiară dela Vest și românească dela Răsărit.

6. Repartizarea Ungurilor în Transilvania este difuză, insulară și chiar sporadică printre masele majoritare românești. Caracterul de in-

filtrațiune târzie, făcută la adăpostul predominanței politice, pe care au avut-o în trecut, este prea evident. Expansiunea lor etnică naturală nu a avut rezultate, decât înăuntrul zonei înguste a fostei granițe de Vest și într'un spațiu redus din județul Sălaj. Regiunea centrală a Transilvaniei a rămas teritoriu de nepătruns pentru Unguri.

7. Ungurii nu dispun de majorități, decât în cele trei județe săcuesti (Ciuc, Odorhei, Trei Scaune) la care, în continuare, trebuie să se

Repartizarea pe județe a populației germane a Transilvaniei, după recensământul din 1930.

adaoge jumătatea sud-estică a județului Mureș, în care aceiași Secui reprezintă o proporție mai considerabilă (42,6%) și o parte a județului Târnava-Mică (23,6%). Intreg acest teritoriu al Secuilor formează un bloc omogen, așezat chiar în inima României și la extremitatea de Est a Ardealului, izolat de teritoriul etnic maghiar. Fâșia îngustă și cu o densitate variată, care ar putea fi socotită că leagă blocul săcuesc de cel unguresc din Pustă, este locuită pe întreaga ei lungime de majorități românești.

8. În majoritatea (12) județelor din Transilvania, Ungurii nu reprezintă nici măcar un procent minimal spre a-și putea îngheba condițiile pentru o viață națională proprie. În 6 județe se cifrează la mai puțin de 7%, în trei reprezintă 11% și în alte trei 15—19%. Din 4087 comune în Transilvania numai 765 au caracter unguresc, iar din 138 plăși nu dețin majoritatea, chiar incluzând ținutul săcuesc, decât în 18.

9. În restul Ardealului, numai în trei județe proporția Ungurilor se urcă la 21,4% (Turda), 26,7% (Brașov) și 30,1% (Cluj). Urcarea aceasta se datorește procesului de urbanizare, alimentat cu toate mijloacele în ultimii 50 de ani înainte de 1918. De aceea jumătate din populația ungară a județului Cluj, spre exemplu, reprezintă locuitorii ai celor două orașe, Cluj și Huedin, care nu au suport în regiunea ce le înconjoară. Cealaltă jumătate reprezintă populația ungurească respirată în comune ce nu se leagă strâns una de alta, pentru a forma o insulă compactă. În total, cifra populației rurale maghiare din ambele județe Turda și Cluj (79.458) rămâne departe sub numărul Românilor locuitori rurali ai aceluiași județe (296.643). Sub regimul românesc un proces asemănător de urbanizare a elementului maghiar se constată la Brașov, spre care s'a orientat surplusul de populație al ținutului săcuesc învecinat.

10. În trei județe dela frontiera de Vest, (Bihor, Sălaj, Satu-Mare), Ungurii, deși procentual sunt dublați de Români, reprezintă totuși minorități mai însemnate (30,0%, 31,4%, 26,5%), datorită expansiunii teritoriului etnic maghiar cu care sunt în nemijlocit contact. Numai în județul Sălaj, coloniile noi ungurești sunt dispersate pe o suprafață mai mare în interior, fără a reuși însă să se apropie nicăeri de procentul Românilor.

11. Majoritatea absolută a Românilor pe întreaga întindere a Transilvaniei a crescut și s'a accentuat între anii 1910 și 1930 dela 53,8%, la 57,8%, câtă vreme proporția Ungurilor a înregistrat o scădere simțitoare în aceeași perioadă de ani dela 28,6% la 24,4%.

III.

Pentru Unguri Carpații au fost o limită, un ideal politic la care au râvnit să ajungă; pentru Români Carpații, cu bazinurile mari și mici, sunt însuși centrul lor de viață.¹⁾ Pentru Unguri Carpații pot fi o necesitate economică; pentru Români, fiind leagănul lor, ei formează o primordială condiție de viață. De aceea, Români și înaintașii lor au populat peste tot și masiv Carpații, în vreme ce Ungurii nu au ajuns

¹⁾ Ambele capitole, ce urmează, sunt un rezumat al judicioasei lucrări: Sabin Opreanu, *Ardealul în cadrul unității geografice a României*, tipărită în București 1940, în limba germană.

să locuiască statornic nici cel puțin în apropierea marginii lor, în afară de Secui, a căror proveniență a rămas până azi nerezolvată.

În fosta Ungarie, mai precis în fosta Austro-Ungarie, Transilvania avea o așezare cât nu se poate mai rea. Cuprindea tocmai colțul de răsărit al fostei monarhii, ghemulindu-se parecă într'o izolare periferică. În cuprinsul României ea are însă o așezare centrală, avantajoasă din toate punctele de vedere. Prin situația ei între cele trei lanțuri carpatine și între vechile principate române, devenite azi Regatul român, Transilvania a fost ca îmbrățișată de țările române, din Est și din Sud și ca o inimă într'un organism viu primește și distribuie sânge tuturor provinciilor din jur.

Chiar după statisticile ungurești numai un procent minim de întreprinderi economice și-au avut sediul înainte de 1918 în Transilvania. Așezarea periferică nu favoriza nașterea marilor întreprinderi reclamate de produsele și bogățiile solului proplice. De altfel Transilvania e mai aproape de Marea Neagră, decât de Marea Adriatică și arterele ei de comunicație sunt incomparabil mai accesibile porturilor dela Dunărea românească, decât dela cea ungurească. Având aceste debușee naturale; economia Transilvaniei a atins în ultimii 20 ani, o dezvoltare, pe care nu a mai avut-o niciodată înainte. Ea reprezintă azi provincia cea mai industrializată din întreaga Românie, de sigur nu în urma moștenirii rămasă dela Unguri, ci datorită așezării ei relative față de restul României și comunicației directe și scurte cu Marea Neagră.

Prin situarea Ardealului în mijlocul României s'au rezolvat dela sine, fără nicio intervenție deosebită din partea Statului, câteva din problemele social-economice, care în fostul Stat unguresc pricinuiseră o stare de criză endemică. Poporul săsesc, vechea colonie germană cu tradiții culturale atât de strălucite, a fost dela 1881—1918 complet paralizat economic prin închiderea graniței spre Răsărit, ca un efect al războiului vama dintre Austro-Ungaria și România. Prin reunirea Ardealului la Regatul Român, încă din primii ani s'au arătat semnele unei depline refaceri economice, care a dus nu numai la reinvierea și prosperarea vechei industrii și a vechiului comerț săsesc din Ardeal, ci totodată la înnoirea tuturor forțelor sale etnice și morale. Tot așa problema Săcuilor, care sufereau pe urma așezării lor la periferia extremă a Ungariei, s'a rezolvit dela sine, după ce au ajuns în mijlocul României. În locul lipsurilor de mai înainte și a crizei economice, care-i constrângea să emigreze în roiuri continue, în toată regiunea secuiască din România s'a înstăpănit bună starea și mulțumirea. Ei au găsit lucru în apropierea regiunii lor, în zonele petrolifere, în porturi și chiar în Capitala țării, cât au vrut și când au vrut. Cine parcurge ținutul Săcuilor se poate ușor convinge de efectele economice, pe care le-a avut orientarea politică a Transilvaniei către regatul român.

IV.

O scurtă privire a unei hărți detaliate ne arată că și Câmpia Tisei, peste care a alergat frontiera, este legată de munți printr'o solidaritate fizică și economică. Orașele Satu-Mare, Careii, Oradea, Arad și Timișoara sunt centre orientate către podișul Transilvaniei. Ele sunt așezate la ieșirea trecătorilor spre Ardeal, pe zona de contact între câmpie și munte. De remarcat că toate aceste cinci centre se leagă de Transilvania și între ele cu 34 artere principale de comunicație, iar de Ungaria numai cu 12, construite încă sub dominațiunea maghiară. Industria acestor orașe a fost și este continuu alimentată cu materii prime, aduse dela Răsărit: bogăția cărbunilor, lemnului și metalelor din munții apropiați ai Transilvaniei constituie condiția de căpetenie pentru dezvoltarea tuturor acestor orașe. Pe de altă parte producția de grâne, zarzavat, fructe și alte produse ale câmpiei, apucă regulat drumul spre piețele orașelor din Transilvania.

Oradea, Aradul, Timișoara și Satu-Mare au fost, chiar și sub dominația ungurească, reședințe de județ cu arie ce se întindea peste un teritoriu de tranziție între munte și bordura externă a Carpaților Apuseni. Cele două județe, Bihor și Arad, se extindeau de fapt mai mult spre Est în regiunea muntoasă, decât pe câmpie, ceea ce explică încadrarea capitalelor lor mai mult în viața economică a zonei muntoase și deluroase, decât în aceea a șesului. Cu drept cuvânt aplica un geograf maghiar, Stefan Hanus, tocmai cu privire la aceste regiuni dictonul cunoscut: „Cine stăpânește munții, stăpânește și câmpia dela poalele lor“.

Astfel, toate provinciile românești numai împreună cu Transilvania constituie o unitate geografică și economică deplină. Câtă vreme lipsea teritoriul ei din organismul politic al României, Regatul avea o înfățișare nefirească; prin reintegrarea dela 1918 s'a creat în unitatea geografică a bazinului carpatic și o unitate economică, verificată deplin chiar prin scurta experiență a două decenii.

V.

Prin arbitrajul dela Viena (30 August 1940) Ardealul înjumătățit prin linia orizontală, care pleacă dela Salonta și ajunge până în nordul Brașovului, își pierde unitatea firească, geografică, politică și economică de până acum. Dar și fizionomia sa etnică ia cu totul altă înfățișare în urma regrupării politice a ținuturilor din nordul Ardealului.

După datele recensământului din 1930 totalul populației cedate se cifrează la 2.385.937 locuitori, dintre care 1.171.534 Români (49,1%), Unguri 910.692 (38,1%), Germani 68.264 (2,9%), Ucraineni 24.106

POPULAȚIA TRANSILVANIEI DUPĂ RECENSĂMÂNTUL DIN 1930

10

	Total	Români	Unguri	Ger- mani	Ruteni	Ceho- slovaci	Evrei	Țigani	Alții	
<i>Populația totală</i>	5.548 363	3.207 880	1.353 276	543 852	29.607	46 786	178 699	109.156	79.107	
<i>%</i>	100,0	57,8	24,4	9,8	0,5	0,8	3,2	2,0	1,4	
<i>Populația cedată</i>	2.385.937	1.171.534	910.692	68 264	24.100	18.527	138.763	46.038	8 019	
<i>%</i>	100,0	49,1	38,1	2,9	1,0	0,8	5,8	1,9	0,3	
<i>Populația rămasă</i>	3.162.426	2.036.346	442.584	475.588	5.507	28 259	39.936	63.118	71.088	
<i>%</i>	100,0	64,4	14,0	15,0	0,2	0,9	1,3	2,0	2,2	
I.										
Populația cedată, pe județe :										
Jud. Năsăud	intreg	144 131	103 010	7.476	20.785	54	53	6 339	5 893	521
" Sălaj	"	343 347	192 821	107.662	16.010	774	5.901	13.380	6.100	699
" Someș	"	219 355	169.942	33.870	351	93	53	10.546	3.767	733
" Maramureș	"	161.575	93 207	11.174	3 239	19.230	73	33 828	485	339
" Satu-Mare	"	294 875	178 523	74.191	9.530	3.020	555	23.967	3 521	1.568
" Cluj	parțial	251.756	139 143	85 792	2 672	276	548	16 043	5 917	1.365
" Bihor	"	305 548	136 316	130.127	2.101	485	11.062	20 420	3 881	1.156
" Mureș	"	269 437	115.492	121 270	11.271	76	92	9.846	10.603	787
" Ciuc	intreg	145 806	20.976	120.627	439	16	54	2 383	933	378
" Odorhei	parțial	121.087	5.428	111.486	453	3	17	1.245	2.347	108
" Trei-Scaune	"	125 622	16 268	104 930	754	73	119	707	2.411	360
" Târnava-Mică	"	2 388	138	2 025	3	—	—	52	166	4
" Târnava-Mare	"	1.010	270	62	656	—	—	7	14	1

SILVIU DRAGOMIR

Populația rămasă, pe județe :

II.

Jud. Caraș	intreg	200.929	139 651	5 032	25 654	43	7.328	603	5.556	17.062
" Severin	"	239 586	183 412	15 838	23 118	3 357	3 254	2.160	5.321	3 126
" Timiș	"	499 443	188 020	76.969	174 395	485	3 514	8.485	7.042	40 533
" Arad	"	423 649	258 239	82 488	52 202	826	11.790	9.048	5 883	3.173
" Huședoara	"	332.118	272 283	37.584	8.282	497	1.012	4.662	5.128	2.670
" Turda	"	183 282	136 315	39 214	742	9	179	2 224	4.176	423
" Alba	"	212 749	173 401	24 028	7.583	78	211	2.995	3.762	691
" Sibiu	"	194 619	120 738	9.085	56 999	40	187	1.400	4.961	1.209
" Făgăraș	"	86 039	67 375	4 768	10 750	6	21	442	2 513	164
" Brașov	"	168.125	83.948	44 761	33.348	141	309	2.438	1.997	1.183
" Trei-Scaune	parțial	10 500	5.491	4.451	27	—	—	7	518	6
" Odorhei	"	9 195	954	7 899	11	—	1	44	285	1
" Târnava-Mică	"	147 094	80.466	33.281	24 008	6	119	1.579	7.407	228
" Târnava-Mare	"	146 984	66 037	17 357	58.154	3	217	1.054	3.790	372
" Mureș	"	20.109	17.227	2 047	12	—	1	113	702	7
" Cluj	"	83 235	64 996	14 967	116	8	16	1.120	1.952	60
" Bihor	"	204.770	177 793	22 815	187	8	100	1.562	2 125	180

POPULAȚIA TRANSILVANIEI LA 1 IANUARIE 1940

După buletinele oficiale ale Institutului de Statistică

12

	Suprafețe Km. p.	Total	Români	Unguri	Germani	Ruteni	Evrei	Alții
<i>Populația totală</i>	102.282	5.913.423	3.449.675	1.430.793	560.787	34.597	187.797	249.774
%		100,0	68,3	24,2	9,5	0,6	3,2	4,2
I.								
<i>Populația cedată</i>	42.243	2.603.589	1.304.898	968.371	72.108	28.098	148.620	81.494
%		100,0	50,1	37,2	2,8	1,1	5,7	3,1
Jud. Năsăud intreg	4.326	155.807	113.326	7.816	20.827	59	6.964	6.815
" Sălaj "	5.191	379.771	215.227	115.923	17.880	796	14.399	15.546
" Someș "	3.965	240.439	187.936	35.983	375	95	11.416	4.634
" Maramureș "	3.381	181.468	105.761	11.309	3.728	22.568	37.318	784
" Satu-Mare "	4.242	324.019	198.808	78.351	10.595	3.551	26.603	6.111
" Ciuc "	4.993	160.764	25.051	131.104	515	19	2.575	1.500
" Cluj parțial	2.775	272.189	155.024	89.550	2.548	272	16.410	8.385
" Bihor "	3.225	325.148	149.768	133.421	2.104	588	20.518	18.749
" Mureș "	4.456	294.907	128.915	131.459	11.574	77	10.327	12.555
" Odorhei "	2.752	130.685	6.061	119.779	488	5	1.295	3.057
" Trei-Scaune "	2.937	134.713	18.573	111.424	760	68	736	3.152
" Târnava-Mică "	—	2.583	156	2.183	3	—	52	189
" Târnava-Mare "	—	1.096	292	69	711	—	7	17

II.

Populația rămasă	60.039	3 309.834	2 144.777	462 422	488,679	6 499	39.177	168.280
%		100,0	64,8	14,0	14,7	0,2	1,2	5,1
Jud. Caraș intreg	4 693	197.937	136 638	5 086	24 650	51	550	30.962
" Severin "	6 422	241.498	183 481	16 281	23 322	4.184	1 900	12 330
" Timiș "	7 600	498.477	185 569	80 132	172 298	589	8 374	51 515
" Arad "	6 248	430 316	262 231	83 794	53 469	809	8 477	21 536
" Hunedoara "	7 695	340, 13	279.192	38.660	8.102	548	4.690	8 921
" Turda "	3.158	207 307	157.276	41.983	768	8	2 278	4 994
" Alba "	3.433	228 934	188 080	24 981	7 904	80	3 032	4 857
" Sibiu "	3.531	210 271	131.158	9.336	61 775	40	1.425	6 537
" Făgăraș "	2 432	90 136	70 311	4 957	11.468	7	428	2 965
" Brașov "	2 605	182.998	94 250	47 467	35.150	147	2.450	3 534
" Trei-Scaune parțial	400	11.600	6.269	4 726	27	—	7	571
" Odorhei "	225	9 965	1 065	8 487	12	—	46	355
" Târnava-Mică "	2 081	163 231	90.760	35 878	26 381	9	1.593	8 6 0
" Târnava-Mare "	2 836	159 925	71.517	19 419	63 043	9	1 092	4.845
" Mureș "	400	22.355	19.229	2 219	12	—	119	776
" Cluj "	2 038	91 473	72 414	15 623	111	8	1 146	2 171
" Bihor "	4 242	223 298	195 337	23 393	187	10	1 570	2 801

(1,0%), Cehoslovaci 18.527 (0,8%), Evrei 138.763 (5,9%), Țigani 46.038 (1,9%), Alții 8.019 (0,030%).

În partea rămasă României totalul populației este de 3.162.426 suflete: Români sunt 2.036.346 (64,4%), Unguri 442.584 (14,0%), Germani 475.588 (15,0%), Ucraineni 5.507 (0,2%), Cehoslovaci 28.559 (0,9%), Evrei 39.936 (1,3%), Țigani 62.118 (2,0%), Alții 71.088 (2,2%).

Datele recensământului din 1930 nu mai corespund, de sigur, cu evoluția demografică a deceniului din urmă. Ele vor fi modificat și mai mult situația în favorul elementului românesc. După calculele institutului demografic, bazate pe buletinele oficiale și publicate aproape toate, la 1 Ianuarie 1940, totalul populației din Transilvania se cifra la 5.913.423 locuitori, dintre care în teritoriile cedate au rămas 2.603.589 și anume Români 1.304.898 (50,1%), Unguri 968 371 (37,2%), Germani 72.108 (2,8%), Evrei 148.620 (5,7%), Alții 109.592.

În Ardealul românesc au rămas 3.309.834 locuitori, dintre care Români 2.144.777 (64,8%), Germani 488.679 (14,7%), Unguri 462.422 (14,0%), Evrei 39.177 (1,2%), Alții 174.779.

1. Prin urmare cea dintâi constatare ce se impune, e că Românii constituie majoritatea populației în fiecare din cele două jumătăți ale Transilvaniei. Construcția etnică a acestei provincii este în așa măsură caracterizată de predominanța elementului românesc, încât oricum s'ar încerca a se trasa o altă frontieră, pentru a izola pe Secui și pe ceilalți Unguri din Ardeal, nu se poate înlătura majoritatea românească nici în ansamblul teritoriului delimitat, nici pe unități geografice sau administrative mai mici. Întrădevar, 6 județe au fost cedate întregi Ungariei, cu toate că cinci din ele (Năsăud, Sălaj, Someș, Maramureș și Satu-Mare) posedă necontestate majorități românești și numai unul are majoritate maghiară (Ciuc). Din cele 5 județe, atribuite parțial Ungurilor, trei sunt cu majorități românești (Bihar, Cluj, Mureș), iar două cu majoritate maghiară (Odorheiu și Treiscaune).

2. O altă constatare, ce o facem e că, deși Ungurii nu se cifrează la mai mult ca 24,4% din întreaga populație a acestei provincii, ei au obținut totuși 41% din teritoriu și 42,6% din populația ei. Cea de a treia naționalitate a Transilvaniei istorice, Germanii, au rămas în imensa lor majoritate în jumătatea românească.

3. În timp ce județele Bihar și Cluj sunt împărțite fără a se ține seamă de factorul etnic, trecând ținuturi compacte ale Românilor în lotul unguresc, județul Mureșului a fost scindat în așa chip ca să rămână dincolo de frontieră 115.492 Români, iar dincoace, la noi, numai 2047 Unguri.

4. Orașele ungurești cu majorități absolute sau relative, vechile citadele ale acțiunii de maghiarizare, au rămas toate în teritoriul cedat

Ungariei. Nicio instituție ungurească de seamă nu a trecut în cadrul celor 12 județe românești, înafară doar de episcopia romano-catolică de Alba-Iulia, care nu mai are credincioși. În schimb trei scaune episcopoești ale Românilor uniți cu Roma cu un total de 993.744 credincioși și trei vlădicii ortodoxe cu 281.769 suflete au fost rupte de unitățile lor bisericești, de care au aparținut întotdeauna.

În chipul acesta problema grupului minoritar maghiar din România se poate considera integral rezolvită. Ungurii nu dispun de o proporție mai mare ca 20%, decât în două din cele 12 județe ardelenene: Turda și Brașov. Dar și aici ca și în restul Transilvaniei ei abia întrunesc numărul minimal considerat necesar pentru afirmarea unei vieți naționale proprii.

5. Dacă, în fine, considerăm noua frontieră dela Salonta până la Bălăușeri vom observa că ea taie pe toată această întindere numai în trup românesc. Mase compacte de Români locuiesc și la Sudvest de Oradea și mai ales pe cursul Crișului repede, în valea Someșului și de-a-lungul „Câmpiei Ardelene”. Tot asemenea, dela Tulgheș până la Pietrosu granița ce a fost din nou înfiptă pe culmile Carpaților, desparte un puternic bloc românesc, a cărui unitate desăvârșită nu au putut-o distruge nici vitregia veacurilor îndelungate, nici dușmănia cucirilor străine.

VI.

Un singur geograf, Paul Teleki se încumetă să afirme că „bazenul ardelean poate fi împărțit în două jumătăți” și aceasta numai ca să poată adăuga de îndată că „partea de nord a fost până în timpul principilor locuită de Unguri. Turcii și războaiele pentru libertate au decimat populația ungurească. În locul lor s'au strecurat din multe părți și au pătruns Românii. Limba mai ușoară a asimilat și câțiva Unguri”.

Dar câte afirmațiuni, tot atâtea păreri eronate. În partea de Nord a Ardealului populația de baștină au constituit-o întotdeauna Românii. Documentele, care vorbesc atât de des despre regiunile acestea pentru secolul al XIV și mai ales pentru cel de al XV-lea, ne fac cu putință să urmărim până în cele mai mici amănunte evoluția așezărilor ome-nești de aici. Ele aveau același caracter, românesc mai pre sus de orice îndoială, pe care l-au menținut până în zilele noastre. Într'adevăr nici Maramureșul, cu aspectul său patriarhal, nici țara Oașului, nici Chioarul, nici Lăpușul, nici satele împrăștiate pe văile ce se revarsă în Someșul-Mare, nici ținuturile situate către obârșiile acestui râu, nici chiar așa zisa „Câmpie Ardeleană” n'au fost locuite de Unguri în epoca dinaintea formării principatului ardelean și cu atât mai puțin după aceea. Ele

au fost în tot cursul istoriei adevărate „țări românești”, stăpânite, cei drept, de feudații unguri, câte unul la 20—30 sate, care n'au izbutit însă a modifica structura acestui imens bloc românesc și a-i altera caracterul de pură romanitate și netăgăduită autohtonie.

Dar tot atât de potrivnică adevărului este și afirmația, că Turcii și războaiele pentru libertate ar fi decimat populația ungurească din jumătatea nordică a Ardealului. Invaziunile turcești, care au atins Ardealul, s'au făcut, cum era firesc, întotdeauna prin pasurile meridionale și regiunile care au avut de-a suferi, sunt cele din preajma Brașovului, Sibiului și din valea Mureșului, dacă peste tot se poate susține o asemenea afirmație, fiind îndeobște cunoscut că, din epoca lui Huniade și până la ocuparea Transilvaniei de către Austriaci, n'a avut loc nici o expediție turcească mai mare pe teritoriul său.

Cât privește penetrațiunea Românilor într'o epocă atât de târzie, ea face parte din seria de teorii anume născocite pentru a crea aparențe neconforme cu realitățile istorice. Cercetarea obiectivă a mișcării populațiunii din Nordul Transilvaniei arată că blocul românesc a fost mult mai puternic în evul mediu, când a produs roiri necontenite, care printr'un proces de expansiune etnică firească s'au răspândit prin Slovacia până în Moravia, iar prin pasurile nordice ale Carpaților chiar până în Galiția. Slăbirea elementului românesc a început numai în clipa în care Ungurii au înfiripat o acțiune sistematică de desnaționalizare, reușind a coloniza sate maghiare în teritorii curat românești. Dar susținerea lui Paul Teleky o spulberă și faptul, că tocmai în epoca principilor ardeleni au fost inobilați un mare număr de Români din Maramureș, Chioar și din ținutul Someșului pentru serviciile prețioase prestate ca ostași în războaiele țării. Ca și în vremea Huniadeștilor, când țărani români din țara Hațegului, de pe Streiu și Criș, împreună cu cei din Banat, formau grosul armatelor ungurești, ce așineau calea Turcilor, tot astfel, în Nordul Ardealului, dacă se poate vorbi de-o populație care a sângerat apărându-și glia, ea este numai cea românească.

Prin urmare numai ignoranța sau reaua credință poate susține o penetrațiune a Românilor în regiunile din Nordul Ardealului în epoca luptelor pentru libertate a principilor ardeleni. La dreptul vorbind, aceste lupte pentru libertate ale principatului ardelean supus suzeranității turcești, sunt și ele o ficțiune; epopeea lui Mihai nu are peche în istoria principatului ardelean, deoarece principii unguri din sec. XVII nu au schițat un singur gest pentru a scutura jugul turcesc. Habsburgii eliberatori s'au impus fără nicio contribuție a feudalității ungurești din Ardeal, împotriva ultimului Apaffy, a lui Tököly și chiar împotriva lui Francisc Racoți al doilea.

La toate aceste obiecțiuni, ce arată cât sunt de șubrede dovezile istorice ale d-lui conte Teleky, obligat să justifice cu ele absurditatea împărțirii unei atât de desăvârșite unități geografice, mai adăugăm una, care privește poziția orașului Cluj în vechiul și noul cadru de Stat. Domnia Sa afirmă, că acest oraș, „zace pe șoseaua care duce pe linia cea mai scurtă către inima pusteii ungare și se mărginește în bazenul ardelean cu regiunile mai bogate dela Sud“. Aceasta ar justifica prin urmare posesiunea maghiară a Clujului, câtă vreme, tot după Domnia Sa „pentru structura României, Clujul e mai mult un punct de etapă în dosul avanposturilor de dincolo de munte, la marginea șesului unguresc“.

Dar dacă se susține chiar de către un geograf caracterul de etapă al Clujului, el ar fi trebuit să înțeleagă, că această teorie nu se potrivește decât în cazul unei stăpâniri integrale a Ardealului. Ca oraș Clujul nu poate prospera decât dacă își îndeplinește funcțiunea firească pe care i-o impune pozițiunea sa geografică într'un mediu cu contingente bine determinate. Intradevăr, Clujul întrunește toate condițiunile pentru a constitui un important centru economic, capabil a servi ca piață de schimb între Nordul și Sudul Ardealului. Aceste regiuni din Nord și Sud au însă toate caracter proeminent românesc. Pe-o rază de 100 sau 150 km, în toate direcțiile, blocuri masive de populație românească cu aproape un milion de locuitori au creat și susțin, prin produsele muncii lor, aglomerațiunea urbană a Clujului. Pe toată întinderea acestui spațiu Ungurii nu se cifrează la mai mult ca 15%, din totalitatea populațiunei. De aceea Clujul a devenit într'un răstimp relativ scurt și cel mai important centru cultural al Românilor din Ardeal, datorită, de sigur, pozițiunei sale centrale și rolului firesc, ce și-a asumat în conducerea vieții culturale, bisericesti și politice a celor trei și jumătate milioane de Români. Câtă vreme, sub stăpânirea maghiară, orașul Cluj era avizat la importul elementelor ungurești de pe pustă și din secuime și din această cauză dezvoltarea sa naturală era paralizată, restituit misiunei firești, într'un singur deceniu de dominațiune românească, și-a dublat numărul populațiunei, al întreprinderilor industriale, al schimburilor comerciale și și-a grăbit, într'un ritm incomparabil, progresul către formarea unei mari capitale a Ardealului românesc. Astăzi, această dezvoltare a fost frântă, cele 3500 instituții, palate și case românești, au fost părăsite, iar Clujul a devenit un oraș de frontieră, rupt de propriul mediu fizic și economic, despoiat de funcțiunea sa naturală, politică și culturală și condamnat doar să vegeteze în așteptarea altui destin.

Această tulbure perspectivă învăluie de altfel și secuimea, a cărei situație izolată va renoi boala endemică de care a suferit până la 1918.

Dar presupunând că Ungaria va izbuti să înlăture foarte repede dificultățile de ordin economic ale ținutului secuiesc, puțin dens ca populație și totuși foarte sărac, chiar și atunci crearea unei legături etnice directe cu teritoriul de limbă ungar nu se poate realiza decât prin dîstrugerea elementului românesc. Aplicarea oricărui mijloc violent va trezi însă reacțiune și dincolo și dincoace de frontieră, reinviind vechea opoziție cu tot riscul și cu toate primejdiile ei.

Căci noua graniță a lăsat stăpînirii maghiare două blocuri omogene ale Românilor: primul format din populația județelor Maramureș, Năsăud, Satu-Mare și Someș cu mai mult ca o jumătate milion suflete românești, bloc mai puternic prin urmare ca toată secuimea, iar al doilea din județele Bihor, Sălaj, Cluj și Mureș cu o populație românească de 650.000 suflete. Aceste mase compacte, care la nordest au comunicație directă cu Moldova, iar la sudvest se sprijină pe ținuturi curat românești din Ardeal, fiind organic legate deolaltă, vor putea și vor ști să reziste oricărei apăsări ungurești.

Dar înjumătățirea Ardealului contrazice și logica istoriei. Nici odată nu a existat o formațiune de stat care să se sprijine în Ardeal pe o axă orizontală, sfidând parecă direcția drumurilor, cursul apelor și liniile dealurilor, marcate dela natură a delimita hotare. Romanii s'au orientat după conformația fizică a terenului, stabilindu-și „limes”-urile aproximativ la marginea teritoriului etnic al Românilor și înglobând astfel tot Ardealul. Separatismul Transilvaniei în tot cursul evului mediu cu voievozi în frunte moșteniți dela alte organizațiuni, slave, pecenege și cumane, s'a bazat pe aceeași străveche tradiție de stat, care a fost reactualizată de principii ardeleni de sub suzeranitatea turcească și acceptată apoi și de Habsburgi, în răstimpul cât au menținut ei Ardealul (1692—1867) ca principat separat.

Prof. SILVIU DRAGOMIR
Membreu al Academiei Române.

TEODOR V. PĂCĂȚIAN

(28 XI. 1852—11 II. 1941)

În cetatea Clujului căzut din nou sub osânda înstrăinării, s'a stâns din viață publicistul fecund și istoricul cumpănit Teodor Victor Păcățian. Când i se apropia obștescul sfârșit, își va fi simțit solitarul nonagenar sufletul copleșit de povara nespusei amărăciuni că, după o întreagă viață de luptă pentru desrobire națională, i se deschidea drumul spre locul odihnei de veci în pământul cutropit acum iarăși de neinduplecatul dușman secular, ale cărui fărâdelegi n'a încetat, timp de aproape 70 de ani, să le fulgere cu ascuțișul condeiului său aprig și neobosit.

Din câteva notițe autobiografice, pe care adormitul în Domnul mi le încredințase la sfârșitul anului 1929, precum și din cele publicate de el însuși în anul următor într'o revistă din Cluj,¹⁾ și din oarecare fragmente de corespondență personală se poate înfățișa celor doritori să cunoască mai de aproape firul unei vieți închinată integral luptei pentru neam și pentru progres, următoarea schiță sumară :

T. V. Păcățian era Bănățean de origine, din comuna Ususău (în regiunea Lipovei), unde se născuse, la 28 Noemvrie 1852, în casa țărănească a bunicului său după mamă, Dumitru Deheleanu. Fiica acestuia, Elena se măritase în luna Februarie a aceleiași an după tânărul gospodar Vasile Păcățian, — om cu știință de carte, cu scrisoare frumoasă și cu darul unui bun cântăreț de strană. Protopopul de atunci al Lipovei, Ioan Țieranu, a avut prilej să-l audă odată cântând în biserică. Apreciindu-i darul cântării, n'a întârziat să-l îndemne stăruitor a se înscrie ca elev la școala pedagogică (preparandia) ortodoxă-română din Arad.

Cu ajutorul bănesc al socrului său Deheleanu, luminatul gospodar Vasile Păcățian a urmat timp de doi ani cursurile acestei Pedagogii

¹⁾ *Ardealul Tânăr*, 1930, Nrii 9—11.

românești și s'a distins ca unul dintre cei mai apreciați candidați de învățători, trecând examenul de capacitate (calificațiune învățătorească) cu nota foarte bine din toate studiile. După ce a funcționat câțiva ani ca învățător la școala din Săliște (lângă Petriș, jud. Arad), a fost ales apoi la școala confesională română din Ohaba sârbească (jud. Caraș). A rămas credincios misiunii sale de învățător până în anul morții (1876). Soția sa, văd. Elena n. Deheleanu, s'a adăpostit mai târziu la alt fiu al ei, la Dumitru Păcățian, proprietarul unei drogherii în București, unde a decedat la 1899.

Taina slovelor i s'a putut lămuri lui Teodor V. Păcățian, prin osârdia bunului său părinte, în școala primară din Ohaba sârbească. După terminarea cursului primar, a încercat să-și continue studiile la gimnaziul din Lugoj. Aci nu a fost însă primit, fiindcă nu cunoștea limba germană, pe atunci limba de predare în gimnaziul lugojan. Numai după ce și-a însușit cunoștința acestei limbi în școala primară germană din Lugoj, a fost admis în școala secundară pe care o părăsi mai târziu trecând la liceul minoriților din Arad. În lipsă de mijloace pecuniare, nu i-a fost dată posibilitatea să urmeze și studii universitare. Imbrățișând cariera administrativă, a funcționat timp de 7 ani ca notar în comuna Jadani, județul Timiș. Reuși a se desface însă din firele încălcite ale administrației. Dedicându-se apoi cu totul ziaristicii, deveni unul dintre cei mai mari publiciști de profesiune, răsăriți din sânul românimii bănățene. Vastele cunoștințe istorice și juridice, de care a dat nenumărate dovezi în cursul îndelungatei sale activități ziaristice, sunt tot atâtea rezultate ale unui spirit înzestrat cu multilaterală curiozitate și cu o neîntreruptă stăruință de autodidact.

Activitatea literară și-o începuse destul de timpuriu, colaborând, înainte de a fi implinit 20 de ani, încă din primăvara anului 1872, la *Familia* lui Iosif Vulcan din Oradea, la *Amicul Familiei* din Gherla, precum și la *Aurora* profesorului Bumbacu din Bucovina și la *Foaia Literară* a lui Teohar Alexi din Brașov. Timp îndelungat a scris la ziarul *Luminătorul* din Timișoara cu pseudonimul *Brutus*. Tot aci a întemeiat gazeta săptămânală *Timișana* (1885), care apărui și în anul al doilea însă cu titlul schimbat în *Gazeta Poporului*, pentru a evita orice confuziune între foaia lui săptămânală și banca omonimă din centrul Banatului.

La 1882 strângându-și încercările de versificare și tipărindu-le în Timișoara sub titlul *Flori de toamnă*, a întâmpinat o decepție explicabilă prin aprecierile puțin măgulitoare ale criticilor mai de seamă.¹⁾ El însuși mărturisește că nu a voit să-și plece urechia spre șoapta unor aprecieri mai favorabile, care nu au lipsit nici ele, ci a preferit

¹⁾ *Convorbiri Literare* 1882, p. 403—404.

să accepte opinia criticilor severi și s'a hotărît să părăsească brazda fermecată a poeziei, spre a se adânci cu atât mai mult în ogorul gazetăriei.

A colaborat cu asiduitate la ziarul *Dreptatea* din Timișoara sub pseudonime ca *Brutus*, mai adeseori. Altădată a semnat, în foiletonul aceluiași ziar, cu ciudatul pseudonim „*Luca Drugă, naționalist român și corist la bas*” sub titlul *Corespondențe din Prostoveni* o schiță plină de umor, având darul să fie remarcată chiar de către exigenta critică a *Convorbirilor Literare*.

Cu ocazia vizitei împăratului Francisc Iosif I la București (Septembrie 1896), a publicat în ziarul *Mesagerul Român* de sub direcția lui Roberto Fava, un articol senzațional intitulat *Impărate, fă dreptate!* Iar ziarului *Tribuna* din Sibiu îi trimetea corespondențe despre stările din granița militară a generalului Traian Doda, corespondențe semnate cu pseudonimul *Delacerna*. După ce a activat câțva timp ca redactor-șef al acestui vestit ziar sibian, a trecut ca director la *Telegraful Român*, întemeiat de Andrei Șaguna, continuându-și aci activitatea timp de 17 ani (1900—1917). În vremea guvernării *Consiliului Dirigent* el a redactat *Gazeta Oficială* a Transilvaniei. A mai colaborat la revista *Transilvania*, organul Asociațiunii, la *Revista Economică* și la *Foaia Populului* din Sibiu, la *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, la revistele *Societatea de Mâne*, *Gazeta Ilustrată*, *Renașterea*, precum și la ziarele *Patria*, *Infrățirea*, *România Nouă* și *Tribuna* din Cluj.

Această multiplicitate de colaborări se explică prin obișnuința lui de a fi gata oricând să răspundă prezent la orice apel i s'ar fi adresat pentru vreun articol de gazetă sau pentru contribuție la vreo publicațiune specială. Cunosc un singur caz când slăbiciunea adâncilor bătrânețe l-a determinat să răspundă negativ la un asemenea apel exprimându-și în scrisoarea din *19 Ianuarie 1937* părerea de rău, pentru aceasta, prin următoarele cuvinte: „Nu mai merge cu scrisul! Gândirea mea nu mai e cea clară de altădată. Mâna nu mai alunecă cu ușurință pe hârtie, iar ochii îmi lăcrimează mereu când încep să scriu sau să cetesc. Va să zică, toate la timpul său. *Omul de 85 de ani*, ca mine, nu mai e om de muncă, ci puținele zile pe care le mai are, trebuie să și le petreacă în post și rugăciune, gata totdeauna să primească vizita celei mai mari domnitoare din lumne, care e *Maiestatea Sa Moartea...*”

În așteptarea acestei neînduplecate *Maiestăți* mondiale, în zilele lui de post, de rugăciune și de chinuitoare suferinți sufletești în Clujul robit din nou sub pînoul intoleranței turanice, Teodor V. Pacățian uitase că „nu mai merge cu scrisul”. Când s'a prezentat în modesta lui chiliuță din colțul Străzii *Baba Novac* (18), cineva să-i ceară contribuția pentru *Calendarul Tribuna Ardealului* pe anul 1941, cu toate adâncile lui bă-

trânețe, de 89 de ani, nu a putut rezista. Simțul datoriei l-a îndemnat să publice, sub titlul *Pățania lui badea Spiridon*, cea din urmă contribuție a sa în forma unei adorabile povestiri populare, din care vor putea culege lectorii acestui Calendar românesc de sub stăpânire maghiară — o sumă de învățăminte folositoare. E prezentată aci o pereche de oameni smeriți, străbătuți de înțelepciunea strecurată din propria lor pățanie, care-l îndeamnă pe bătrânul Spiridon să filosofeze așa: „două păhărele de vinars sau 2—3 păhare de vin e o doftorie, ce e peste aceasta, e otravă și de otravă trebuie să se ferească omul.” De câteori crăpa Spiridon lemne în marginea pădurii, ofta din baierile inimii: „crapă, prostule!” sau „mușcă, prostule!” Întrebându-l boierul pe moșia căruia se adăpostea, la cine se gândește rostind aceste cuvinte, a spus că se gândește la prostul de Adam care, ascultând statul Evei, a fost izgonit din raiu și osândit să-și agonisească hrana „întru sudoarea feții”. Boierul a chemat atunci pe badea Spiridon cu lelea Anica în propria sa locuință, așezându-i într'o splendidă cameră, îmbrăcându-i frumos și ospătându-i împărătește. Cu o singură condiție însă: capacul de pe un castron să nu-l ridice; de-l vor ridica, vor fi alungați din castel, trimiși din nou în coliba din marginea pădurii și osândiți să crape iarăși butuci. Curiositatea Anicăi n'a putut însă rezista multă vreme. Dorea cu orice preț să știe, ce se ascunde în castron; l-a înduplecat deci și pe Spiridon a-și da învoirea să ridice capacul. Ceea ce întâmplându-se, a ieșit din castron un șoricel, alergând prin cameră tocmai în clipa, când boierul trecea pe la fereastră. Pentru nerespectarea condiției a făcut boierul cu badea Spiridon și cu lelea Anica, tocmai ceea ce făcuse Dumnezeu cu Adam și Eva, spunându-le: Plecați la coliba voastră din marginea pădurii!

Cum a ispitit diavolul odinioară pe Adam și pe Eva, la fel ispitește și azi adeseori pe fiecare om. Spiridon continuă să crape iarăși butuci, dar nu mai oftează: crapă, prostule! Iar despre bătaia primită de Anica dela bărbatul ei după această pățanie — scrie nonagenarul T. V. P. — că e mai bine să o treacă sub tăcere.

Am socotit de interes a prezenta acest resumat succint despre ultima prestațiune literară-publicistică a neobositului T. V. Păcățian. Din cuprinsul ei, hazliu și edificator în același timp, rezultă că pe moșneagul solitar din Cluj nu l-a părăsit nici în grelele împrejurări ale noii cutropiri turanice umorul, pe care înțelegea să-l strecoare odinioară în foiletonul ziarului *Dreptatea* din Timișoara.

Ca ziarist, în serviciul neprecupețit al ideii de libertate și integritate națională-română, firește nu putea să scape nici Păcățian de atenția justiției maghiare, care s'a căsnit să-i insceneze vreo 7 procese de presă: 2 pentru articole publicate în *Tribuna* din Sibiu, 1 pentru

volumul I al *Cărții de Aur* și 4 pentru articole publicate în *Telegraful Român*. Din toate s'a ales cu 18 luni temniță de Stat și cu 2000 coroane (aur) amenzi și cheltuieli de judecată. Unul din articolele osândite nu fusese scris de el, ci de răposatul preot *Gavriil Hango* din Dej, un statornic colaborator al *Telegrafului Român*. Sub titlul *Agitatorii* publicase aci G. H. un articol ca răspuns fostului ministru de interne ungar, contelui Iuliu Andrásy, care afirmase că poporul român este blând, bun și milostiv, dar îl protestesc fruntașii lui intelectuali, *agitatorii*, care nu vor să se împace nici decum cu ideea Statului național-maghiar-unitar. Pentru acest articol a fost condamnat Păcățian la 10 luni temniță de Stat. Curtea de Casație (Curia) din Budapesta, la care înaintase recurs, nu s'a simțit îndemnată să modifice sentința. Fostul ministru de justiție Polonyi a făcut însă propunere de amnistiere, în urma căreia Păcățian a rămas să achite numai amenda în bani (441 coroane).

Nu a mai putut avea parte de un asemenea noroc în procesul ce i s'a înscenat pentru I-iul volum al *Cărții de Aur*. În cuprinsul acestui volum reprodusesese și *Discursul lui Simion Bărnuțiu*, socotit de guvernării Ungariei ca extrem de periculos instrument de agitație împotriva ideii de Stat unitar național-maghiar. De aceea au fost confiscate toate exemplarele acestui volum, atât din librării, cât și din casele și din bibliotecile particularilor. În ședința dela 24 Noemvrie 1902 a Curții cu jurați din Cluj procurorul maghiar, rostindu-și rechizitoriul, spunea : Admit că lucrarea acuzatului este de cuprins istoric... Dar felul cum a editat acuzatul aceste documente, sublinierile suspecte făcute în textul lor, aprecierile și comentariile asupra unora din ele, arată clar că acuzatul urmărește o tendință, un anume scop cu publicațiunea sa. Și scopul acesta nu poate fi altul decât *pregătirea terenului pentru unirea Transilvaniei cu România*... Curtea cu jurați i-a croit o pedeapsă de 8 luni temniță de Stat (redușă apoi prin sentința Curiei la 6 luni) și o amendă în bani de 500 coroane (aur). Și-a răscumpărat deci vrednicul luptător cu condeiu, publicistul și istoricul T. V. Păcățian, cu lunile petrecute în temnița ungurească din Seghedin, convingerile sale de ordin național-politic. Astfel au înțeles reprezentanții „sacrei coroane ungare” să răsplătească munca de 16 ani și sacrificiile bănești ale neînfricatului luptător dela Sibiu.

Cartea fiind prezentată la premiu în sesiunea generală a Academiei Române (1903), răposatul *A. D. Xenopol* o recomandase, într'un raport elogios, chiar pentru premiul Năsturel — pe atunci premiul cel mai important dintre toate — spunând că această carte este menită a încorda și mai mult împotrivirea Românilor contra tendințelor cutropitoare ungurești. Incordarea aceasta o socotea Xenopol necesară, căci Românii

nu pot renunța la naționalitatea lor, fără a se sinucide. Cartea lui Păcățian avea deci o valoare mult mai mare decât simpla culegere de documente. Ea era *un steag de luptă pentru frații amenințați...*

Propunerea lui Xenopol a intrunit în ședința secțiunii istorice a Academiei Române 5 voturi contra 3, dar în ședința plenară a căzut. Și astfel *Cartea de Aur* a rămas nepremiată. I-a venit însă rândul în sesiunea generală din 1904, când la propunerea lui Grigorie Toculescu au putut fi premiate volumele I și II cu o parte din premiul Adamachi (1300 Lei).

Cel din urmă volum, al VIII-lea, din această prețioasă colecție documentară s'a învrednicit și el de unul din cele mai mari premii, ce a putut vota o *singură dată* Academia Română.

Iată în ce împrejurări :

În textul concursului pentru premii apăruse în vara anului 1929 această incunoștiințăre : „*Premiul Dr. Aurel Cosma, de 100.000 Lei se va da în sesiunea generală din 1930, pentru cea mai bună lucrare istorică, cu preferință națională, apoi universală, a autorilor români sau străini — dacă lucrările acestea contribuie la elucidarea originii și a trecutului poporului românesc, — precum și pentru lucrări relative la științele auxiliare istoriei, ca: numismatica, heraldica, arheologia, sfragistica, epigrafia, paleografia și altele. Se pot prezenta pentru concurs lucrări publicate dela 1 Ianuarie 1914 până la 31 Decemvrie 1929*”.

După închiderea sesiunii generale și după publicarea acestui concurs numai decât am chemat de repetate ori la mine pe bătrânul T. V. P., sfătuindu-l să procure, de unde și cum va putea, cele 5 *exemplare* care în sensul Regulamentului pentru premiile academice trebuiau înaintate până la data de 31 Decemvrie 1929. El a ezitat exprimându-și convingerea că nu va putea fi premiat câtă vreme Ion Bianu, care deținea atunci chiar demnitatea de președinte al Academiei Române, va mai avea vreun cuvânt de spus în incinta acestui areopag cultural-științific.

Intrebându-l, pentru ce se teme de Bianu, mi-a mărturisit că, înafară de cunoscutele sentimente ale acestuia, permanent ostile față de ortodocși, mai știe că îl dușmănește personal pentru îndrăsneala ce a avut publicând la Sibiu în 1904 cunoscutul său *Studiu critic în chestiunea vechii Mitropolii ortodoxe-române din Transilvania*, — studiu intitulat *Istoriografi vechi, istoriografi noi*, — în cuprinsul căruia reușise a răsturna argumentele invocate de Augustin Bunea și de N. Iorga pentru originea și vechimea acestei Mitropolii numai din timpul stăpânirii transilvane a lui Mihai Viteazul. I-am răspuns că de atunci trecuse tocmai un sfert de veac și, probabil, se va fi potolit și dușmănia lui Ion Bianu, mai ales după ce a avut prilej să vadă, că documente istorice, descoperite mai târziu, au contribuit să verifice opinia vechilor

istoriografi români, iar nu pe aceea susţinută adeseori cu nestăpânită patimă confesională de răposatul Aug. Bunea.

Abia într'un târziu l-am putut îndupleca pe T. V. P. să-mi aducă cele 5 exemplare, pe care trimiţându-le Academiei Române din Bucureşti, preşedintele de atunci a încercat să le împiedice a fi prezentate la concurs. Dar n'a reuşit, deoarece s'a împotrivit distinsul coleg din secţiunea istorică, Andrei Rădulescu, fost mai târziu câţva timp prim-preşedinte al Curţii de Casaţie şi Justiţie, al cărui simţ de dreptate şi legalitate a repercutat atunci un strălucit succes.

Incurajat de gestul nobil al colegului Rădulescu, — căruia am izbutit a-i trezi interesul pentru istoricul Păcăţian comunicându-i, că în România întregită acest aprig luptător al românismului a fost uitat cu totul, deşi prestaţiunile şi sacrificiile lui pentru cauza naţională ar fi meritat o atenţiune specială, — am prezentat apoi în cursul sesiunii generale din 1930, într'o şedinţă a secţiunii istorice un raport, primit din partea acesteia cu vot unanim. Fie-mi îngăduit să reproduc aci o parte din acest raport:

„La premiul Dr. Aurel Cosma de 100.000 Lei, destinat lucrărilor de istorie naţională sau universală care contribuie „la elucidarea originii şi a trecutului poporului românesc” — lucrări apărute dela 1 Ianuarie 1914 până la 31 Decembrie 1929 — a fost prezentată şi *Cartea de Aur sau Luptele politice naţionale ale Românilor din Transilvania*, operă al cărei ultim volum, al VIII-lea, a apărut în Sibiu la 1915.

„Autorul acestei opere este Teodor V. Păcăţian, bătrânul publicist, care pe lângă munca sa ca redactor al ziarelor *Luminătorul* şi *Dreptatea* din Timişoara, *Tribuna* şi *Telegraful Român* din Sibiu, a desfăşurat şi o activitate de istoriograf, publicând în revistele *Transilvania* şi *Societatea de Mâne*, precum şi în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională* din Cluj şi în *Biblioteca Astra* din Sibiu, o serie respectabilă de studii şi contribuţiuni de valoare netăgăduită pentru „elucidarea trecutului poporului românesc” din Transilvania şi din Banat.

„Dintre toate publicaţiunile sale istorice s'a impus atenţiunii obşteşti monumentală colecţie documentară *Cartea de Aur*, care cuprinde în 8 volume de câte 800—900 pagini un material preţios şi de neapărată necesitate pentru oricine doreşte să cunoască în amănunte silinţele desfăşurate de către Românii transilvani şi bănăţeni mai ales în cele din urmă două veacuri pentru salvarea fiinţei lor etnice şi pentru afirmarea drepturilor naţionale-politice în luptele necurmăte împotriva cărmuitorilor străini.

În această vastă lucrare sunt reproduse din debaterile parlamentare transilvane, vieneze şi budapestane toate momentele de interes pentru trecutul Românilor, în diferite ocaziuni. Adunarea acestui ma-

terial vast, risipit în felurite publicațiuni, oficiale și neoficiale, a reclamat neobositului publicist o muncă intensivă de 16 ani, dela 1899—1915.

„Cartea nu cuprinde însă numai materialul informativ și documentar, ci dă în fruntea fiecărui capitol mai mare și câte o expunere introductivă, zugrăvind cu laudabilă obiectivitate icoana timpului, la a cărui cunoaștere amănunțită are menirea să contribuie materialul adunat cu atâta stăruință și sacrificiu.

„Negăsindu-se vreo instituție care să fi luat asupra sa cheltuiala tiparului, autorul însuși a fost nevoit să achite din prea modestele sale resurse gazetărești suma de 24.000 coroane aur pentru tipărirea celor 8 volume. Din vânzarea lor nu a putut încasa decât 18.000 coroane, rămânând astfel cu un deficit de 6000 coroane.”

În baza acestui raport a putut fi împărțită T. V. P. cu importantul premiu de 100 000 Lei.

Întâlnindu-l pe Păcățian odată în fața Sucursalei Băncii „Albina” din Piața Unirii din Cluj, mi-a comunicat că a primit *suta de mii Lei* dela *Academia Română*, ducând banii numai decât spre păstrare la „Albina” și fiind hotărît să nu se atingă de ei până la sfârșitul zilelor sale, ca să-i poată servi „pentru comandare”, deci pentru cheltuiala înmormântării. Iar cu data de 29 Iunie 1930 mi-a adresat o scrisoare de mulțumită în următorii termeni :

Iubite și mult stimate Domnule Lupaș !

„Îmi lipsesc cuvintele, în care mi-aș putea exprima, așa cum aș dori, sentimentele de grațitudine, pe care ți le păstrez pentru binele cel mare pe care mi l-ai făcut, prin exoperarea votării din partea „Academiei Române” a premiului Aurel Cosma de 100.000 Lei pentru opul meu „Cartea de Aur”. Știu cât de mult ai lucrat, ai ostenit, ai insistat, ca să mă scoți învingător pe mine, necunoscutul, față de ceilalți concurenți, toți binecunoscuți în București. Primește deci cele mai sincere mulțumiri pentru toate câte mi-ai făcut mie, iar pe bunul și marele Dumnezeu îl voiu ruga mereu, să-ți răsplătească din belșug facerea de bine de care m'ai făcut părtaș.

„Din comunicările pe care mi le-ai făcut astă iarnă, așa am văzut și am înțeles, că la ajungerea scopului, ajutor foarte prețios ți-a dat domnul consilier dela Curtea de Casație Andrei Rădulescu. Voiam să-i scriu și să-i mulțumesc pentru binevoitorul sprijin, dar m'am gândit iarăși, că poate se va simți ofensat, fiindcă toți cei mulți care m'au felicitat din prilejul premierii, și-au început cam astfel firul vorbirii : „În sfârșit s'a făcut act de dreptate și față de D-Ta, care ai fost dat cu totul uitării” — și mi-am zis așa : unui înalt magistrat nu se cuvine să-i aduci mulțumiri pentru săvârșirea unui act de dreptate, fiindcă

ai putea fi bănuț, că presupui despre el, că ar putea să săvârșească și acte de nedreptate. Cu toate acestea te rog pe D-Ta ca ocazional, când vă întâlnești la „Academia Română” — să comunică d-lui Rădulescu cele mai respectuoase mulțumiri din partea mea, pentru valorosul și prețiosul sprijin acordat.

„Domnului Ioan Bianu, președintele „Academiei Române”, i-am scris ieri și i-am mulțumit lui și întregii Academii, pentru acordarea premiului, confirmându-i totodată și primirea banilor, ridicăți înainte cu două zile dela „Banca Românească” din loc.

Toate acestea ți le-ași fi comunicat personal, cu grațul, dar de două ori te-am căutat la „Institutul de Istorie Română” și nu te-am putut întâlni...”

La informațiunile scrise, ce mi-a pus la dispoziție când i-am comunicat că vreau să înainteț Academiei raportul necesar pentru premiarea volumului VIII al Cărții de Aur, anexase și o listă bibliografică, arătând titlul tuturor publicațiilor sale, originale și traduse. Iat-o :

„In afară de *Cartea de Aur* am mai publicat următoarele lucrări istorice :

1. *Istoriografi vechi, — istoriografi noi*. Studiu critic în chestia vechei Mitropolii ortodoxe române din Ardeal. Sibiu, 1904. Lucrare compusă în temnița de Stat din Seghedin. A fost un răspuns dat aceluia, care în cărțile lor atunci apărute afirmau, că biserica ortodoxă română din Ardeal nu avut Mitropolie înainte de Mihai Viteazul. Răsturnând toate argumentele lor, am arătat însă în studiul meu, că adevărul e cel stabilit de vechii noștri istoriografi: *Mitropolia a existat* și înainte de Mihai Viteazul. Documente autentice, descoperite ulterior, au dovedit apoi fără umbră de îndoială, că dreptatea era de partea mea.

2. *Inceputurile literaturii economice, la alții și la noi*. Un studiu mai lung, publicat în mai mulți numeri consecutivi din *Revista Economică* din Sibiu, în anul 1921.

3. *Jertfele Românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramurăș, aduse în războiul mondial din anii 1914—1918*. Broșură apărută în Biblioteca „Astra” din Sibiu, în anul 1923 (Nrul 7). Lucrare statistică, foarte migăloasă, compusă din însărcinarea secțiilor științifice-literare ale „Astrei”. În întregime nu e publicată nici astăzi. Fericitul Dr. Valeriu Branisce mi-a scris, după cetirea broșurii, următoarele: „Frate dragă! Te felicit și te admir. Lucrarea pe care ai făcut-o în timp atât de scurt (lucrasem la ea un an și jumătate) nu e muncă de om de rând, ci e muncă de uriaș”,

4. *Contribuțiunea la istoria Românilor ardeleni în secolul XVIII*. Lucrare publicată în Anuarul Institutului de istorie națională dela Universitatea din Cluj, volumul III, anul 1926.

5. În revista *Transilvania*, organul „Astrei”, am publicat apod următoarele studii istorice: a) Cum a fost prins Horia și Cloșca (1921); b) Avram Iancu, apărătorul Munților apuseni (1924); c) Colibașii din pasul Branului (1925); d) Documente istorice din anii 1848—49, un ordin al lui Avram Iancu și proclamația Românilor kossuthiști din Ardeal (1926); e) Pronunțiamentul din Blaj (1928); f) Activitatea Românilor în Senatul imperial austriac din anul 1860 (1928); g) Un memorandum al lui Șaguna (1928); i) Două alegeri de mitropolit în Sibiu (1929).

6. Câteva studii istorice am publicat în anii 1922—24 în ziarele cotidiene *Infrățirea* și *Patria* din Cluj.

7. Articolașe scurte istorice am publicat în anii din urmă (1926—1929) în calendarele din Sibiu: „Amicul Poporului”, „Calendarul Astrei” și calendarul „Dacia Traiană”.

8. Un studiu istoric despre „Anexarea Banatului la Ungaria” se va publica în numărul de Crăciun (1929) al revistei „Societatea de Mâine” din Cluj.

În manuscris, nepublicate, am următoarele lucrări istorice:

1. *Repertoriul ziarului „Telegraful Român” pe anii 1853—1917*. Lucrare compusă în anii 1917—1918 și premiată de Institutul de istorie națională al Universității din Cluj.

2. *Românii din Ardeal în anii de renaștere națională 1848/49*. Lucrare premiată de plenul secțiilor științifice-literare ale „Astrei”, până acum însă nepublicată de comitetul „Astrei”, care a predat manuscrisul spre tipărire „Casei Școalelor din București, în anul 1924 și acolo se află și acuma, — împotmolit. Premiera lucrării s'a făcut în 1923.

3. *Biografia Mitropolitului Ioan Meșianu*. S'a compus în anii 1910—1915, din însărcinarea și sub supravegherea răposatului Mitropolit, care cu limbă de moarte a dat însărcinare fiilor săi (Iancu și Eugeniu) să o tipărească imediat după moartea sa. Până astăzi nu a fost tipărită. Manuscrisul e depus la „Asociațiunea” din Sibiu.

4. *Un mecenat român: Dr. Iosif Gall* (biografie). Compusă în anul 1916.

5. *Trei Mitropoliți ai bisericii ort. române din Ardeal*. (Andrei Baron de Șaguna, Miron Romanul și Ioan Meșianu). Lucrare compusă în anul 1916.

6. *Reînființarea și organizarea Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal*. Compunerea lucrării s'a făcut în anul 1916.

Lucrările de alt cuprins, neistoric, publicate de mine, sunt următoarele:

1. *Lupta pentru drept*, după Ihering. București 1898.

2. *Scopul în drept* după Ihering. Sibiu, 1898.

3. *Principiile politicii*, după Holzendorf. Sibiu, 1899.

4. *Libertatea*, după Stuart Mill. Sibiu, 1899.
5. *Judecătoriale cu jurați*, trad. și explic. legii ungare. Sibiu, 1899.
6. *Sâmbăta morților*, dramă localizată. Sibiu, 1900.
7. *Buna chiverniseală*, carte pentru popor. Sibiu, 1900.
8. *Istoria politiceii*, traducere după Pollock. Sibiu, 1900.
9. *Nepotul răsfățat*, comedie localizată. Sibiu, 1907.
10. *Calea spre Dumnezeu*, după Petrov. Sibiu, 1909.
11. *Legea despre izlazarile comunale*. Sibiu, 1913.
12. *Legea nouă electorală (ungară)*. Sibiu, (1914).
13. *Evanghelia ca bază a vieții*, după Petrov. Sibiu, 1915.

Mai notez că toate lucrările înșirate mai sus, le-am compus în vremea, când eram sau redactor-șef la ziarul „Tribuna” din Sibiu sau director al ziarului „Telegraful Român”, — deci destul de ocupat cu redactarea acelor ziare.”

Cluj, 10 Decembrie 1929.

Teodor V. Păcățian
publicist.

Locuința: Cluj, Strada Baba Novac 18/a.

În notițele autobiografice publicate acum 11 ani în revista clujană spunea T. V. Păcățian cu modestia atât de caracteristică firii sale: „După măriri, după distincții n'am umblat; nu le-am căutat, nu le-am cerut. Dacă mi s'au dat, au venit ele ca dela sine... „În adevăr, pe lângă premiile *Academiei Române*, pe lângă medalia de aur *Bene Merenti cl. I*, primită dela Regele Carol I. al cărui brevet autograf, încadrat în rame, îl păstra cu deosebită evlavie ca pe una din cele mai scumpe podoabe ale chiliuței sale din Strada Baba Novac, pe lângă locul ce i se oferise în Comitetul de censoredori al Băncii Albina, ușurându-i astfel „lupta pentru existență”, cum spunea dânsul, a mai fost distins și cu demnitatea de *președinte al Secțiunii istorice a „Asociațiunii”* — demnitate purtată de el timp de 30 de ani, dela 1911—1941.

Tocmai din acest motiv secțiunea istorică a ținut să-și împlinească o datorie de pietate față de fostul ei președinte atât prin rugăciunile, înălțate dela altarul Catedralei noastre mitropolitane, pentru odihna lui sufletească în „corturile dreptilor”, cât și prin pomenirea lui cu laudă în cadrele unei festivități comemorative.¹⁾

Vieața lui, săvârșită în tristele împrejurări ale Transilvaniei din nou robite, este atât de bogată în momente proprii să îndemne pe toți Românii de bun simț și de ispravă a-și da silința să urmeze, mai ales în vremurile crâncene de acum, pilda acestei vieți.

Odrăslit din împrejurări de viață familiară smerită, ajuns prin silință la învățătură și prin neconținută strădanie de a-și îmbogăți cunoștințele în fiecare zi, până la patriarhala vârstă de 89 ani, T. V. Pă-

¹⁾ Ea a avut loc la Sibiu, în 16 Martie, a. c.

căţian şi-a servit neamul şi credinţa cu devotament fără margini, cu impunătoare tenacitate, fără a se lăsa vreodată înspăimântat de povara suferinţelor, cu care îl ameninţa mereu justiţia şi temniţa maghiară. Lunile petrecute în temniţa din Seghedin nu au putut să-i micşoreze statornicia convingerilor, nici să-i clatine speranţa într'o apropiată izbăvire a neamului românesc din jugul robiei de veacuri. După ieşirea din temniţa ungurească şi-a continuat lupta cu netulburată seninătate şi la o vârstă aşa de înaintată, adeseori, cu uimitoare proştejime a gândului şi sprinteneală a condeiului. Scrisul lui ziaristic şi istoric este cantitativ tot aşa de bogat ca al lui Gheorghe Bariţiu, fără a fi rămas în urma acestuia nici sub raport calitativ.

Prof. I. LUPAŞ

V.-preşedintele Secţiunii Istorice a „Asociaţiunii“.

METODA ÎN RECENSĂMÂNTUL GENERAL AL POPULAȚIEI

Recensământul general al populației are de scop numărătoarea, într'o singură zi, a tuturor locuitorilor de pe suprafața teritoriului statului și culegerea de maximum de informații precise despre fiecare în parte. Opera recensământului nu ne prezintă însă unitățile recensate în mod izolat, ci, prin clasificarea diferitelor proprietăți pe care unitățile le au, ne redă realități organice, grupate omogen. Recensământul colectează deci și date relativ la gruparea mai multor indivizi în familie, în gospodărie, într'un neam, într'o confesiune și în anumite compartimente din viața statului, determinate de valoarea fizicului, de aspectul mintal, de știința de carte, de pregătirea profesională și de participarea la întreprinderile comerciale și industriale a acestor unități. Cu alte cuvinte, recensământul determină fața statului. Din cauza acestui postulat intrinsec și ținând seamă că rezultatele recensământului servesc ulterior la orânduirea tuturor problemelor interne ale statului, la orientarea acestuia în raport cu interesele lui externe și fiindcă executarea lui necesită și cheltuieli enorme și o anumită dispoziție psihologică a populației, factori care nu-i permit repetarea mai frecvent decât la 5—10 ani odată, metodele după care se realizează recensămintele au o importanță mai mare decât în oricare altă preocupare. Așa se și explică de ce se obișnuiește a se zice, că după războiu, recensământul e cel mai însemnat eveniment din viața unui stat.

Rezultatele recensământului depind de trei factori mai de seamă :

- a) *Pregătirea și sinceritatea populației recensate;*
- b) *Obiectivitatea și neamul recensorilor; și*
- c) *Determinarea și definiția caracteristicilor populației.*

Am înșirat numai factorii cari interesează adunarea materialului recensământului, fiindcă prelucrarea, expunerea, interpretarea, compararea și analiza științifică-matematică se face în Institutele Centrale, de

către tehnicieni și specialiști, care, folosindu-se de mijloace mecanizate și de metode definitiv stabilite, presupunând că sunt și obiectivi, nu pot modifica cu nimic rezultatele recensămintelor.

a) *Pregătirea și sinceritatea populației care e recensată.* Pentru ca populația să fie în stare a-și completa listele cu care se adună datele necesare, singură, când știe carte, sau să dea declarații temeinice, când acestea trebuiesc să fie completate de recensori, e necesar ca ea să fie prealabil suficient de bine pregătită. Principial e bine deci să i se facă cunoscută importanța recensământului și toate consecințele care decurg din acestea, asupra vieții ei și practic să i se infiltreze în minte toate alternativele care pot fi date unei întrebări. Pregătirea se face prin instrucții scrise, reproduse de ziare și afișate public, pe care știutorii de carte, citindu-le, le transmit și celor analfabeți. De fapt, toate statele procedează astfel, exceptând Ungaria, care la recensământul din acest an a ordonat ca la începutul lunii Ianuarie, toți recensorii și controlorii locali să fie adunați în municipii, orașe, capitale de județ și la centrul plășilor, pentru ca delegatul Institutului Central de Statistică, să le facă cunoscute „principiile directe ale recensământului, precum și celelalte operații și reguli practice de aplicare a lui”. Aceștia urmează apoi ca — tot prin graiu viu, menținându-și „demnitatea de încredere” cerută de Decretul Recensământului Maghiar Nr. 8558 — să instruiască populația care va fi recensată.

Pregătirea își are însemnătate mai ales în colectivitățile în care populația nu cunoaște de loc limba oficială a statului și în care frecvența analfabeților e urcată. Ea trebuie să fie făcută chiar în limba proprie a populației minoritare, mai ales când listele oficiale nu sunt înțelese de 40—60% din locuitorii unei provincii, cum e cazul Românilor din Ardealul de Nord, cedat Ungariei. Altfel din lipsa de informații detaliate, cetățenii vor da răspunsuri pripite, determinate de hazard, de voința recensorilor sau de impresia pe care le-o produce prezența organelor administrative și polițienești, care în Ungaria însoțesc recensorii. Ungurii nu numai că nu au informat și pregătit populația despre recensământul lor actual, dar au dus „o propagandă de amenințare și șoapte” chiar în numeroase comune locuite de Germani. Iată ce scria în această privință *Deutsche Zeitung* din Budapesta: „Tovarășii de neam german sunt amenințați că o opțiune pentru naționalitatea germană este egală cu o opțiune pentru dobândirea cetățeniei germane, iar toți acei care se înscriu ca germani vor trebui să părăsească imediat țara și nu vor avea posibilitatea să-și transfere averea sau să ia ceva cu ei. În orice caz, este straniu, dacă prin mijloace asemănătoare se caută să se abțină grupul etnic german din Ungaria dela mărturisirea de germanism.

Pentru a convinge pe dușmanii și adversarii noștri de absurditatea unor astfel de eforturi ar fi suficient să arătăm, că Liga Națională,¹⁾ independent de recensământul oficial, va face singură un recensământ pe baza dreptului care i l-a dat pactul dela Viena". Se înțelege că listele completate de recensori în asemenea împrejurări, cu toată semnătura, sau urma de deget a analfabetului, cap de familie, nu pot avea decât o valoare relativă.

Inovația făcută de Unguri la recensământul lor actual de a cere dela neștiutorii de carte, pe lângă declarații și documente, nu înlocuiește cu nimic lipsa de pregătire a populației. Este o dispoziție a decretului ungar, care rămâne literă moartă, întâi fiindcă cetățenii nu au luat cunoștință de ea și în al doilea rând deoarece eliberarea certificatelor nu se poate executa practic. Românii, din cauza prigoanei la care sunt zilnic expuși, nici nu au îndrăznit să intre în Primării și, în al doilea rând, în registrele de starea civilă a populației și în cotorul buletinelor de mișcarea populației, neamul, caracteristica principală, nici nu e notat. Buletinele la noi au fost introduse în 1930, și numai prin modificarea din 1933 s'a menționat în buletin și neamul. Buletinele dela cotor nu sunt însă acte după care se pot elibera extrase; ele servesc numai ca informații statistice. Extrase se dau numai din registrele Stărilor civile, unde însă nu e trecut neamul.

Sinceritatea populației încă e decisivă în consacrarea valorii rezultatelor unui recensământ. De obicei populația e sinceră când i se explică suficient de bine, că recensământul nu servește scopuri fiscale. Iată un exemplu dela recensământul nostru din 1930, care a avut loc în județul Satu-Mare:

Populația județului Satu-Mare, a Plășii Carei și a Orașului Carei, la 1930, după limba maternă și după neam.

Limba maternă		Diferența Neam—Limbă m.		Neam
Română	190.941	— 7.011	197.952	Români
Ungară	120.564	+ 31.217	89.347	Unguri
Germană	15.094	— 8.719	23.813	Germani
Rusă	809	— 455	1.264	Ruși
Ruteană și Ucraineană	401	— 3.039	3.440	Ruteni și Ucrainenii
Idiș	18.330	— 8.487	26.817	Evrei
Țigănească	1.258	— 3.195	4.453	Țigani
Altă limbă	887	— 311	1.198	Alte neamuri
Total	348.284	+ 31.217		
		— 31.217		

¹⁾ Organizația politică oficială a Germanilor din Ungaria.

Din distribuția acestor cifre în raport cu limba maternă și cu neamul populației și din diferențele între aceste două caracteristici, reiese evident sinceritatea locuitorilor și lipsa intervenției recensorilor în declarațiile făcute. Limba maternă fiind o însușire obiectivă, s'a putut constata, iar Români, Germanii, etc. care și-au pierdut-o prin maghiarizare, și-au declarat totuși neamul de care simțeau că sunt legați. Dacă nu ar fi fost sinceri, ar fi putut să și-l ascundă, iar cifrele ar fi devenit egale, sau mai urcate, decât cele dela limba maternă. Nu au făcut-o aceasta, cum nu au procedat Germanii nici la recensământul recent făcut de organele lor. La această ocazie cifrele obținute, aproape se suprapun cu cele dela recensământul român din 1930, când în județul Satu-Mare, conform constituirii lui administrative din 1910, au fost 24.019 Germani. Comparând aceste cifre, obținute de recensământul român din 1930 și de cel local german de acum, cu cele dela recensămintele maghiare din 1880, 1900 și 1910, când Germanii pe aceeași întindere a județului au fost în număr numai de 13.948, 11.763 și 7251, reiese evident, de o parte maghiarizarea și amestecul mâinii recensorilor unguri, care treptat le-a redus cifra și, de altă parte, libertatea dela recensământul român, care i-a îndemnat ca să-și declare neamul în mod sincer.

b) *Obiectivitatea și neamul recensorilor.* Pentru ca recensământul să ofere garanția că reprezintă realitatea, recensorii care au rol primordial în executarea lui, trebuie să îndeplinească următoarele condiții: Să fie obiectivi și să nu aibă nici un fel de idei preconcepute în materia recensământului; să cunoască limba oficială în care sunt tipărite listele și instrucțiile; să fie localnici și să aibă același neam și limbă maternă ca și majoritatea locuitorilor din colectivitatea sau sectorul unde lucrează; și să fie cuviincioși cu toți locuitorii. Scrutând fiecare din aceste deziderate în parte, reiese că le putem condensa într'unul singur, anume în a fi obiectiv. După metodă condiția aceasta e de altfel și cea mai importantă în căutarea adevărului, indiferent de terenul pe care îl abordăm. Obiectivitatea în recensământ are un rol însă mult mai mare, decât în căutarea adevărului în știință sau în alte domenii de activitate. Recensământul este condus de mai multe persoane și este executat de mii de recensori, care toți sunt conștienți de însemnătatea lui pentru stat și pentru neamul majoritar. Sentimentele lor converg deci, se suprapun și amenință brațul balanței pe care văd că sunt așezați cei care nu sunt de același neam cu ei. Pricina încălcării obiectivității e, deci, neamul. Ținta acelora care volesc să asigure obiectivitatea recensământului trebuie îndreptată mai ales asupra acestei caracteristici, care e neamul. Din această cauză, la recensământ, conducerea,

care e compusă din persoane puține, dar capabile prin pregătirea pe care o au ca să-și înăbușe sentimentele, se străduiește să îngrădească posibilitățile de manifestare a sentimentelor, de care sunt animați recensorii.

Pentru a ilustra cu exemple, cum înțeleg comisiile de recensământ să-și îndeplinească această înaltă misiune, ne vom referi la a noastră și la cea maghiară. A doua ne interesează de aproape, din cauza celor peste 1.300.000 Români pe care i-am lăsat în Ardealul de Nord, cedat în urma pactului dela Viena.

Comisia noastră de recensământ din 1930, în dorința sinceră de a realiza o operă imparțială, pentru toți cetățenii României-Mari, indiferent de limba maternă, neam, confesiune, profesiune și alte însușiri pe care le-a colectat, a asigurat obiectivitatea recensorilor, fără posibilități de echivoc, prin acea metodă bine aleasă, care este numirea de recensori minoritari în sectoarele cu majoritatea de populație minoritară. În consecință, între cei 59.000 de recensori și 1250 de controlori au fost 68.8% Români și 31.2% de alt neam, repartizați la câte un sector sau rază de control, formată în majoritate din locuitorii de neamul lor. Această distribuție este relevată și de von W. Krallert, valorosul cunoscător al problemelor demografice din Sud-Estul Europei, în felul următor: „Mit Hilfe von etwa 59.000 Zählern und 1250 Zählungskontrolleuren wurden die Daten gesammelt. Nach rumänischer Angabe setzte sich die Zahl der Zähler zu 68.8 v. H. aus Rumänen und zu 31.2 v. H. aus Angehörigen der verschiedenen in Rumänien ansässigen Volksgruppen zusammen“.¹⁾

Această metodă, pivot, — care se aplică și în recensământul care se va executa în acest an, — pe lângă îndrumarea în scris a recensorilor de a observa cu strictețe condițiile amintite la început, constituite garanția realității recensămintelor noastre, fapt care a asigurat înaltul prestigiu de care se bucură în țară și în Sud-Estul Europei Institutul nostru Central de Statistică și conducătorul lui.

Să analizăm acum, ce au făcut vecinii noștri Ungurii în această materie. Fără ne-au imitat, cum de altfel vom vedea imediat că au procedat și în altă chestiune. Apreciind valoarea procedurii noastre i-au decretat și ei pentru recensământul din 1941. Nu l-au pus însă în practică. Voiesc să-l aibe numai ca document, ca să-l etaleze înaintea ochilor veniți din străinătate și dintre care unii se vor mulțumi poate numai cu citirea lui. Astfel, prin pretenția ca recensorii lor să cunoască „fără cusur” limba maghiară și „să poseadă numai elemente din limba

¹⁾ *Geschichte und Methode der Bevölkerungszählungen im Südosten. I. Rumänien, in Deutsches Archiv für Landes und Volksforschung, III. Jahrgang, Heft, 3/4 S. 495.*

minoritarilor", în urma dispoziției decretului ca în lipsă de persoane potrivite, să poată fi numiți și recensori străini de localitate, (§ 7, al. 6) nu l-au aplicat. Printre minoritarii care constituie frecvențe mai urcate, cum sunt Românii, Slovacia și Rutenii, fiind încorporați Ungariei numai recent, nu se găsesc intelectuali — mai ales tineri, care sunt potriviți a fi recensori, — care să cunoască „fără cusur” limba maghiară, apoi motive că în localitate nu sunt elemente potrivite ca să fie recensori, încă s'au putut născoci suficiente. Mai ales că în decret e prevăzută „demonstrarea plină de încredere”, care trebuie să se exercite în cursul recensământului, conform comunicatelor transmise verbal. Intenția e clară: comisia ungară a recensământului actual a dorit ca pe teren să lucreze numai cu recensori din Vechea Ungarie. E interesant că Ungurii au găsit mijlocul acoperirii realității, prin mecanismul diabolic aplicat, chiar în cadrul unui principiu sincer și științific. Dar cu toate acestea, rezultatul recensământului pentru specialiștii în demografie, cât și pentru toți acei care vor lua cunoștință de procedeul aplicat, nu poate prezenta nicio valoare. De altfel Ungurii și-au câștigat renume în materie de falsificare a declarațiilor referitoare la neam. Iată ce a scris Richard Bahr în lucrarea sa *Volk Jenseits der Grenzen*, despre recensământul unguresc din 1930: „Ultimul recensământ maghiar, cel din Decembrie 1930, notează o considerabilă scădere a numărului Germanilor. La 1920, erau în Ungaria, după statisticile oficiale, 551.211 de Germani. Statistica din 1930 notează numai 469.000, deci cu 72.000 mai puțin. La prima privire situația pare îngrijorătoare. Totuși realitatea nu este atât de gravă. Statistica maghiară a avut întotdeauna, încă din timpul Monarhiei Habsburgice, renumele său. Se vede că ea s'a străduit să-și păstreze și astăzi acest renume”.

Determinarea și definiția caracteristicilor populației. Dintre toate caracteristicile pe care le-am amintit la început că le înregistrează recensământul general al populației, aici ne interesează numai acelea care, în modul cel mai potrivit, descriu populația, mai precis care delimitează mai net diferențele etnice. Multe din ele au fost studiate în congresele care au avut loc asupra populației, altele în schimb au fost relevate și aplicate chiar numai în ultimii ani, sau chiar în cursul anului precedent. Cele mai importante sunt considerate următoarele:

1. Caracterul intelectual, obiceiurile și morala;
2. Caracterele fizice;
3. Limba;
4. Neamul;
5. Originea etnică și
6. Religia.

1. Cultura intelectuală, obiceiurile și morala care au fost încercate să fie înregistrate la unele recensăminte, acum nu se mai au în vedere. Au fost părăsite din cauza că împrumuturile, dela un popor la altul sunt foarte frecvente, iar identificarea calităților proprii unul neam e atât de dificilă, încât nu poate fi făcută decât de specialiști consacrați, pe temelul unor cercetări speciale.

2. Determinarea caracterelor fizice, care sunt ereditare și deci foarte potrivite pentru stabilirea specificului unei populații, din cauza amestecului între rase și între neamuri încă ridică probleme de neînviș. Întâi, fiindcă persoane cu aceeași compoziție rasală sau aceeași grupă de sânge găsim în corpul fiecărui neam, numai procentul cu care participă la compunerea neamului variază și, în al doilea rând, deoarece măsurarea caracterelor și stabilirea rasei unei persoane, necesită specialiști, instrumentar și timp îndelungat.

3. Limba oferă un caracter destul de persistent și e ușoară de determinat. O înregistrează recensămintele din toate statele. Dă rezultate bune, dacă recensorii sunt obiectivi.

La înregistrare se ține seamă de limba maternă, sau de limba vorbită.

Sub limbă maternă se înțelege, după definiția dela recensămintele noastre, aceea pe care locuitorul a învățat-o dela părinți și pe care o vorbește de preferință. (Pentru copii se notează limba părinților, iar dacă părinții vorbesc limbi deosebite, se trece limba vorbită în familie). Cu această definiție, limba maternă a servit ca un criteriu indirect de identificare a apartenenței etnice a populației în cele mai multe state europene sau din Lumea Nouă, cu excepția U. R. S. S. la recensământul din 1920. Ungaria, în primele ei 5 recensăminte, s'a folosit tot de limba maternă, dar altfel definită. Recensorii au notat limba pe care fiecare și-a declarat-o, ceea ce are însă o altă semnificație decât cea cunoscută sub definiția clasică. Și-au lăsat deci și aici porțița prin care să introducă, pe toți care datorită împrejurărilor au vorbit sau au început să vorbească limba maghiară, în coloanele statistice notate, în cap cu „limba maternă maghiară” („Mindenkí oly nyelvének irandó be a mindenek valya magát”.¹⁾)

Relevăm că, până la 1930, limba maternă a fost unicul criteriu de determinare a apartenenței etnice a populației; în cele mai multe state cu excepția acelor unde s'au putut face și alte deosebiri, fie în raport cu culoarea, înregistrându-l ca Albi, Negri, Mongoli, Malaezi, etc. fie în raport cu țara de origină, împărțindu-l în Aborigeni, Europeni, etc.

¹⁾ Az 1881 év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. Kötet, Budapest, 1882, XXIII. old.

Observându-se că limba maternă nu se suprapune întotdeauna cu cea vorbită de preferință în familie, la recensământul nostru din acest an au fost scindate în două. Limba maternă se va nota în raport numai cu limba învățată de la părinți, iar cea vorbită e aceea pe care persoana o vorbește cu mai multă plăcere și mai ușor. În consecință, fiind două fapte care nu sunt întotdeauna identice, ele se vor nota în două coloane deosebite. Inovația aceasta de sigur, e un pas înainte și utilă în dorința de a identifica cât mai precis apartenența etnică a populației noastre.

4. Neamul e o noțiune care definește apartenența etnică în mod subiectiv. Este o caracteristică recent introdusă în formularele de recensământ. E apoi românească: la recensământul nostru din 1930 a fost introdusă prima dată. (Sub „Naționalitatea etnică”, a cărei definiție însă e deosebită decât a neamului, a fost aplicată de Cehoslovacia în 1921). Definiția dată de comisia recensământului nostru a fost următoarea: Neamul unei persoane este acela de care ea se simte legată prin tradiție și sentimente. S'a recurs la această noțiune, cu convingerea, că ea, bazându-se pe tradiția și sentimentele pe care cineva le-a trăit, le nutrește și de prezent și declarându-le pe acestea la recensământ, se simte solidar și cu ceilalți membri ai aceluiași neam și mai ales e hotărât, pe lângă orice sacrificiu, să le transmită și urmașilor săi.

Prin aceasta metoda de a înregistra neamul și-a câștigat în importanță, și a devenit superioară în identificarea apartenenței etnice, portului, obiceiurilor, caracterelor bio-antropologice și limbii.

Ungurii la recensământul lor din acest an ne-au imitat și în această privință. Notează și ei, pe lângă limba maternă, neamul. Definiția pe care l-au dat-o e următoarea: „Se va menționa, cu evitarea oricărei înjoncțiuni și fără privire de limbă maternă, naționalitatea al cărei membru se simte și se mărturisește cel recensat”. Cuvântul „tradiție” l-au scos, pe semne voiesc să incoloneze și cetățenii care nu sunt legați de neamul unguresc prin tradiție, ci se simt ca atare sau trebuie să se simtă, mai ales în momentul recensământului.

5. Originea etnică. Noțiunea aceasta cu toate că pare a fi subiectivă, prin definiție, prin mecanismul determinării ei însă are o semnificație biologică. În instrucțiunile de la recensământul nostru din acest an, în care neamul e înlocuit cu originea etnică, se cere ca declarația aceasta din urmă „să izvorască din conștiința persoanei și din tradițiile familiare și istorice de care se simte legat”. Ea supune persoana recensată la o scrutare minuțioasă a conștiinței naționale și la o analiză amănunțită a tradițiilor în care a fost crescută și pe care i le-au istorisit părinții și ceilalți ascendenți. Mai mult, prin înregistrarea originii etnice și a tatălui și a mamei, așa cum prevede lista de familie,

persoana în cauză, nu numai că se leagă automat de neamul părinților atunci când acesta e comun pentru amândoi aceștia din urmă, dar, în cazul că ei sunt de neam diferit, merge cu analiza mai profund, ca să vadă din care parte are mai mult sânge de același fel, a păstrat mai multe tradiții și de care se simte mai legat, prin conștiința pe care o are.

Am convingerea că metoda aceasta e cu mult superioară în identificarea apartenenței etnice celei amintite până aici. Iată de ce: când ambii părinți au același neam, împiedică subiectivismul, atât al recensorului, când acesta nu ar urma cu stricteță dispozițiile normelor recensământului, cât și al declarantului, când acesta nu ar acorda operelor importanța cuvenită. Iar în cazurile când părinții nu sunt de același neam, persoana recensată fiind nevoită să reflecteze de trei ori asupra aceleiași caracteristici, singură, fără vreo intervenție străină, își va analiza minuțios conștiința. Ea mai are apoi și altă importanță: arată intensitatea amestecului, pe care îl suferă, din punct de vedere etnic, populația recensată.

6. Religia încă e un criteriu important în identificarea etnică. Fiind o stare obiectivă legală, pentru unele neamuri chiar o caracteristică absolută, iar pentru altele, în asociere cu unul sau mai multe din caracterele descrise, ea e de o valoare incontestabilă. La recensământul nostru actual, pentru a se putea urmări frecvența trecerilor dela o religie la alta, se va arăta și religia pe care o persoană a avut-o înainte de a trece la cea de astăzi.

Din cele relevate până aici, reiese că executarea unui recensământ necesită aplicarea celor mai variate metode. Așa sunt: metoda care pregătește și asigură sinceritatea populației în vederea recensământului; metoda după care se stabilesc criteriile care descriu fidel populația; metoda care definește logic noțiunile de care ne servim în investigații; metoda care ne desvăluie cea mai bună tehnică pentru a obține observațiunile conforme cu realitatea și altele. Metodele care și-au găsit cea mai largă aplicare la recensămintele noastre și în special la cel actual sunt cele care tind să stabilească, cât mai precis apartenența etnică a fiecărei persoane, recensate și care „ob ovo” exclud posibilitățile de intervenții ale subiectivismului recensorilor. Cu acest scop, la recensământul actual se vor nota: limba maternă, limba vorbită, originea etnică a declarantului și a părinților lui și religia. În plus comisia recensământului actual, bazată pe metoda românească, va continua și de data aceasta, pentru a asigura realitatea rezultatului, să numească, în sectoarele cu majorități etnice minoritare, numai recensori conaționali.

Dr. PETRE RÂMNEANȚU.

VASILE ALECSANDRI ȘI ANDREI BĂRSEANU

În 22 August 1940 s'a împlinit o jumătate de veac dela moartea lui Vasile Alecsandri. Țara era atunci sub apăsarea marilor primejdii. De aceea n'am putut da evenimentului cinstirea cuvenită. S'a organizat un pelerinaj la Mircești, unde este mauzoleul poetului; s'a ținut o ședință comemorativă la Academia Română; au apărut câteva articole în ziare și reviste, precum și o caldă biografie și o ediție a poeziilor lui.¹⁾ Cam atât este ceea ce am făcut pentru amintirea uneia din personalitățile care stau la temelia României moderne.

Ardealul, cu trupul sfâșiat în două și cu sufletul încruntat în amărăciune, s'a putut, par'că, gândi mai puțin decât oricare altă provincie românească la evocarea poetului. Acum ne-am recules, după groaznicul dezastru. Putem să dăm câteva clipe de răgaz aceluia care ne-a iubit totdeauna — chiar și atunci când ne certa — și a contribuit într'o mare măsură, prin opera lui, la formarea noii literaturi și a noului suflet românesc al Ardealului. „Cinci decenii națiunea românească din toate părțile a stat neconținut sub influența lui Alecsandri: s'a înveselit cu el, a plâns cu el, s'a bucurat, a gemut împreună; a nădăjduit, a suferit de îndoieli; el a fost ea, ea a fost el... Căderea aceasta periodică de versuri și proză, de idei generoase și de sentimente alese peste sufletele poporului nostru se poate asemăna cu căderea ploilor pe lanuri incolțite. Ca lanurile, ca iarba verde, sufletele creșteau, săltau în sus”.²⁾ Câte suflete, câte idei generoase n'au incolțit și dincoace de Carpați, pe urma revărsării bogate a operii poetului?

1. Legăturile lui Alecsandri cu Ardealul formează un capitol mare de istorie literară și, în același timp, de istorie a unității spirituale a

¹⁾ Vasile Alecsandri, *Poezii*, cu un studiu, note și comentarii de Elena Rădulescu-Pogoneanu. Craiova, 1940, Ed. Clasicilor Români Comentați (2 vol.).

²⁾ G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri. Admiratori și detractori*, în *Anal. Acad. Rom. Seria II*, tom. XLI, p. 328.

românismului. Vom încerca să scriem altădată acest capitol. De astădată vom da numai o schiță a lui, pe care o credem necesară pentru a înțelege cele ce vom spune mai târziu despre raporturile poetului cu Andrei Bărseanu.

Geniul poetic al lui Alecsandri a început să se afirme prin anii patruzeci ai veacului trecut, când în toate provinciile românești se lucra cu mult entuziasm, cu eroism chiar, la trezirea conștiințelor naționale. Cărțile, gazetele, oamenii treceau dintr'o provincie în alta, ducând cu ei ideile și primind idei noi. Astfel a cunoscut și Alecsandri Ardealul, mai întâi prin călugărul maramureșan Gherman Vida, care i-a fost dascăl în copilărie¹⁾; apoi prin scrierile Școalei ardelenе, atât de citite pretutindeni; și, în fine, prin gazetele dela Brașov ale lui Gheorghe Bariț, în paginile cărora se întâlneau toate condeele de seamă ale neamului. Câtă admirație aveau Moldovenii pentru acesta din urmă o dovedește scrisoarea colectivă din 1843, prin care îl anunță că îi trimit, drept recunoștință pentru opera lui românească, un inel, — dar deosebit de simbolic pentru acele vremi. Intre cei care semnează această adresă este și Vasile Alecsandri.²⁾

Din acest contact îndepărtat cu Ardealul, cred că i-a rămas lui Alecsandri ideea latinității, pe care el, cel dintâi va transpune-o pe registrul poeziei adevărate în cea *Sentinelă Română*, scrisă în 1848, publicată însă ceva mai târziu, cea mai iubită poezie a lui dincoace de Carpați. *Sentinelă* era să fie un fragment numai dintr'un mare poem „despre cuprinderea Daciei”, care preocupa pe poet în această epocă de apel stăruitor la gloria străbună. Iar ideea latină va adânci-o și lărgi-o mereu, toată viața, așezând-o în centrul concepției lui politice și culturale.

Cu sufletul eroic al Ardealului, Alecsandri a avut însă și un contact mai intim, în 1848, adică în anul în care conștiința românismului acestei provincii a fost răscolită până în străfundurile ei populare. După sugrumarea în fașă a revoluției din Moldova, Alecsandri se refugiază la Brașov, în Aprilie 1848, aducând cu sine nu numai *Sentinelă* — pe care am amintit-o, — ci și *Deșteptarea României*, tipărită pe foi volante, înainte de a fi publicată aici în *Foaia pentru Minte*, cu o lună înainte de *Deșteaptă-te Române*, pe care, evident, l-a influențat. În cele două luni petrecute la Brașov, el mai dă *Foaiet* poeziile *15 Mai 1848* și *Hora Ardealului*, scrise cu același scop revoluționar. Activitatea aceasta l-a făcut incomod l-a Brașov, de unde a trebuit să

¹⁾ Trecând Carpații, acest călugăr ducea în desagii lui manuscrisul *Cronice* lui Sîncal, care va fi tipărit, mai întâi fragmentar, la Iași, în 1843.

²⁾ Ion Breazu, *Un omagiu al Moldovenilor (pentru Gheorghe Bariț, în Transilvania, Anul 70 (1939), p. 132—134.*

plece în Iunie „trecând — cum spune el — printre popor în plină revoluție și pe lângă alee de furci, ridicată de Unguri pe marginea drumurilor, în jurul târgurilor și în mijlocul satelor românești”. S'a dus la Cernăuți, mai apoi la Paris, luptând cu farmecul talentului pentru drepturile nației sale. A continuat deci să facă politică și poezie, servind cu una pe cealaltă, înălțându-le pe amândouă prin nobleța sufletului său. Ardelenii, rămași acasă cu amărăciunea unor speranțe înșelate, dar cu amintirea momentelor neuitate din epopeea dela 1848 — au continuat să facă politică, îndepărtându-se tot mai mult de poezie, desfigurând-o într'o limbă fabricată în atelierile latiniștilor fanatici. Această schinuire a limbii, Alecsandri n'a putut-o ierta. Intre Ardealul oficial și poet s'a săpat astfel o prăpastie, care n'a putut fi astupată definitiv decât prin 1880, când Alecsandri a devenit Regele neincoronat al poeziei române, în fața căruia toate steagurile s'au închinat.

Alături de amicii lui Moldoveni, Alecsandri a atacat unde și de câteori a putut, cu armele lui poetice, pe stricătorii de limbă ardeleni, cari ajunseseră atotputernici până și în Academia Română. În tot acest răstimp de după 1848, dacă relațiile personale ale poetului cu Ardealul oficial au fost întrerupte, opera lui își făcea drum, dincoace de Carpați, încet dar statornic, la început mai mult subteran, mai apoi pe față și prăvălitor ca o avalanșă. Admiratori a avut totdeauna, mai ales în Sudul ardelean, la Brașov și Sibiu; Nordul nu va fi cucerit definitiv decât mai târziu.

Alecsandri a cucerit mai întâi prin poezia lui. Tinerii îl recitau și îl cântau mereu la festivalurile lor. *Sentinela Română* a fost, cu toată lungimea ei, una din cele mai recitate poezii românești în Ardeal.¹⁾ *Deșteptarea României* se cânta în Ardeal încă dela 1848. Poezia lui a avut mereu imitatori dincoace de munți. În jurul ei se încrucișau săbiile în coloanele publicațiilor noastre, între apărătorii și detractorii poetului.

¹⁾ Iată, un exemplu caracteristic dela 1866, povestit de I. Hossu-Longin în *Amintiri*, Caetul IV, p. 49 și urm. (în manuscris, la Biblioteca Universității din Cluj). Elevii români dela liceele ungurești din Cluj au reînființat în acel an „Societatea Junimeii studioase”, care, între altele, organiza și festivaluri cu recitări și cântece. La unul din aceste festivaluri, Hossu-Longin, pe atunci în clasa VII-a, recitează *Sentinela Română*, pe care a învățat-o din *Lepturariul* lui Pumnul. Cu toate că poezia a fost recitată la sfârșitul programului a stârnit un entuziasm neobișnuit. „Când am terminat, ca un singur om, au sărit toți în picioare și se năpustiră asupra mea, îmbrățișându-mă și sărutându-mă, ca pe un copil răsfățat”. La dorința lui Ladislau Vaida, fruntaș politic ardelean, poezia a fost recitată a doua oară. Insuflețirea a fost acum atât de mare, încât toată asistența a început să cânte *Deșteaptă-te Române*. Printre cei prezenți erau, afară de Vaida, Ilie Măcelar, Ladislau Pop și Iacob Bologa, cei doi din urmă viitori președinți ai Aștrei.

Aleksandri a cucerit apoi prin teatrul lui. Elevii școalelor secundare, burghezia ardeleană în curs de formare, țăranii chiar, cereau mereu teatru și noi nu aveam un repertoriu național. Am recurs atunci la Aleksandri, cu toate că piesele lui, fiind legate de anumite stări de lucruri din Principate, nu erau totdeauna înțelese de spectatorii ardeleni. În tot acest secol al XIX, noi am văzut însă în teatru mai ales un mijloc de cultivare a limbii și a sentimentelor naționale. Pentru acest motiv a fost admirat înainte de toate și teatrul și poezia lui Aleksandri. Și este interesant de amintit că, între piesele mai mult jucate dincoace de Carpați, este *Rusaliile în satul lui Cremene*, în care autorul lovea, cu satira sa plină mai mult de haz, decât de cruzime, în latinistii ardeleni, zugrăviți în personajul Galuscus. S'au mai jucat cântonetele și piesele cu subiecte luate din viața dela țară, cu atât de multe asemănări în toate provinciile românești.

Aleksandri a străbătut apoi în Ardeal prin poezia populară, care dacă a avut dincoace de Carpați totdeauna admiratori, entuziasm unanim n'a stârnit decât prin culegerile poetului moldovean, mai ales prin cea dela 1866. Această desrobire a cântecului popular din lanțurile ignoranței și a unei false interpretări este, credem, cel mai mare merit al poetului. El ne-a ajutat astfel să ne înfrățim cu poporul, de care niciodată nu ne-am depărtat în Ardeal, și prin această comunitate de inspirație, de simțire și de limbă, care ne-o dă poezia. Rezultatul a fost între altele, că Aleksandri, mai mult decât oricine, ne-a ajutat să iubim iarăși graiul strămoșilor, păstrat în toată bogăția lui în gura țăranilor. După poezia populară am început să îndrăgim basmul, să le imităm apoi și pe unul și pe celălalt, ajungând, pe acest drum, prin Slavici și Coșbuc la o adevărată primăvară literară. Dacă Junimea a indignat și a adâncit apele acestei primăveri, Aleksandri este acela care le-a desghețat, le-a deslănțuit — să invioreze văile și șesurile.

Pe toate aceste căi, cultul pentru bardul dela Mircești a crescut mereu, atingându-și culmea în 1878, când prin premiera la Montpellier a *Cântecului gintei latine*, Aleksandri a devenit o glorie universală, o mândrie națională, necesară oriunde, dar mai ales aici, în Ardeal, unde aveam nevoie, pentru încrederea în puterile noastre, nu numai de conștiința superiorității numerice și a dreptului, ci și de prestigiul creației spirituale, încununată de un mare juriu european. Aproape din toate centrele culturale ardeleni s'au trimis atunci omagii entuziaste poetului, iar el a avut răgazul să răspundă tuturor, spunând cuvinte de mulțumire și încurajare, cu o semnificație mult mai adâncă decât se dă unui act convențional. Așa, de pildă, mulțumind Românilor din Arad, el le scria: „Ardealul a fost totdeauna cuibul sacru al românismului, pe care nici o furtună nu l-a putut distruge, căci a fost ci-

mentat cu anticul și nepieritorul sânge roman. Din acest cuib, binecuvântat de Dumnezeu, mulți vulturi se vor înălța pe cerul României, fără ca de azi înainte nimeni să îndrăznească a se încerca a le smulge penele aripilor." ¹⁾

Cuvintele acestea ardelenii nu le-au putut niciodată uita. Ele au fost amintite adeseori în publicistica de dincoace de Carpați, ca niște cuvinte de foc, care străbat veacurile. Nu erau numai cuvintele unui poet vizionar, ci și ale unui om politic, cu autoritate nu numai la el acasă, ci pretutindeni unde este suflare românească. „Sunt în România numai câțiva oameni ale căror saturi Români din toate țările coroanei ungare sunt dispuși a le primi. Astfel sunt: Vasile Alecsandri, Ion Brătianu, Mih. Kogălniceanu, Titu Maiorescu și D. Sturdza” — spune Ion Slavici la 1886 (*Tribuna*, Anul III, Nr. 16). Alecsandri a devenit, astfel, nu numai un îndreptar cultural, ci și unul politic, unul din „părinții” neamului.

2. Am spus mai sus că admirația pentru opera lui Alecsandri s'a păstrat vie mai ales în Sudul ardelean. Vom vorbi altădată despre cultul Sibienilor pentru poet. Să spunem acum câteva cuvinte despre cultul Brașovenilor.

În cele două luni, petrecute la Brașov, în primăvara anului 1848, Alecsandri trebuie să se fi făcut cunoscut nu numai prin poeziile publicate în foile lui Bariț, ci și prin farmecul totdeauna cuceritor al persoanei sale. Mi-l închipui luând parte la convenirile familiare ale societății românești din Brașov, unde se ridicase acum o atât de numeroasă și reprezentativă burghezie românească. Va fi citit aici din opera lui, dar mai ales va fi intrat în aprinsele discuții politice, în care se punea la cale soarta neamului românesc de pretutindeni. Chipul unui tânăr atât de superior înzestrat va fi rămas neșters în amintirea celor care au avut prilejul să-l cunoască. Iar dacă timpul ar fi încercat să-i șteargă chipul din această amintire, opera poetului se îngrija să-l păstreze proaspăt. Teatrul lui se juca mereu la reprezentațiile diletanților brașoveni: burghezi, meseriași sau elevi,²⁾ sau de cătră turneele din țară, care au culminat în turneul din 1870, al lui Matei Millo, cu un repertoriu alcătuit în cea mai mare parte din Alecsandri. Poezia lui se citia, mai ales în *Convorbiri Literare*, revistă care dela cei dintâi ani de apariție a avut numeroși abonați în acest oraș. Ion Meșotă, directorul atât de stimat al liceului, era în legături de amicitie cu Titu Maiorescu, *spiritus rector* al celebrei reviste.

¹⁾ *Biserica și Școala*, Arad, Anul II (1878), p. 195.

²⁾ După informațiile pe care le avem până acum, mai întâi s'a reprezentat la Brașov *O nuntă fărâneasă*, în 1853.

În tot cazul, în momentul când tânărul fiu de preot din Dârste, Andrei Bărseanu ajunge pe băncile liceului din Brașov, cultul marelui poet era foarte viu, atât între profesori cât și între elevi. Mai ales doi dintre profesorii lui Bărseanu: Ion Popea și I. A. Lapedatu au insuflat elevilor acest cult, nu numai în lecțiunile de română, ci în deosebi la ședințele societății de lectură. „Parcă văd și acum acele cărți frumos legate și puse într'un quart de hârtie albă, de parcă nici să le atingă cu degetele — spune un contimporan¹⁾ — căci un Alecsandri întreg costa pe atunci 30 lei — și ne cetia (prof. Popea) și noi ascultam cu o sfințenie ca în biserică. Cu mare grijă ne lăsa și nouă câte un volum să cetim așa, după sfârșitul orei și să ne decopiem câteva din poeziile frumoase. Ne uitam ca la niște moaște la cărțile lui Alecsandri și nu le avea dintre noi decât un singur elev, un tânăr din România”. Bărseanu însuși ne spune că pe când era în clasa V-a, Popea îi puna să învețe pe de rost *Pastelurile*.¹⁾ Vorbind cam în aceeași vreme, la o serbare școlară, despre „Idealurile studentului român”, acest profesor pune, între mijloacele cu care se pot atinge aceste idealuri, lecturile din autorii mari, străini și români. În fruntea celor din urmă așeza pe Alecsandri și poezia populară, gândindu-se de sigur la culegerea făcută de marele poet.²⁾ Ion Al. Lapedatu, căruia Andrei Bărseanu i-a păstrat totdeauna o scumpă amintire, vorbea cu aceeași admirație elevilor lui despre bardul dela Mircești. Vorbea nu numai cu înțelegerea unui bun profesor, ci și a unui poet, de promițător talent.

Când, în 1877, tânărul profesor scoate la Sibiu, cu ajutorul material al lui Visarion Roman, frumoasa revistă de familie *Albina Carpaților*, poetul moldovean se bucură în ea de onoruri deosebite. Poezia lui e reprodusă adeseori din *Convorbiri Literare*, iar victoria dela Montpellier este salutată ca un triumf național. În caldul și documentatul portret pe care-l face poetului în această revistă,⁴⁾ Lapedatu ne spune cum numele lui „a ieșit de mult din hotarele Moldovei și au pătruns prin toate celelalte provincii locuite de Români, au pătruns — continuă el, cu ironie — chiar și în acele părți, pe unde un potop de proză versificată stricase gustul pentru adevărata poezie”. Cu câtă satisfacție anunță Lapedatu colaborarea lui Alecsandri la revistă, care trimite *Albinei* sceneta *La Turnu Măgurele*, foarte mult jucată dincoace de Carpați, probabil tocmai în urma publicării ei într'o revistă ardeleană.

¹⁾ I. C. Panțu, *Cartea lui Maiorescu*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1910, Nr. 34.

²⁾ Andrei Bărseanu, *Amintiri despre Aug. Bunea*, în *Gaz. Trans.* 1910, Nr. 69.

³⁾ Conferința lui Popea a fost publicată în *Foișoara Telegrafului Român*, Sibiu, Anul II (1877), p. 18—21.

⁴⁾ Anul I, p. 277—279. Articolul nu e semnat dar autorul lui nu poate fi decât I. Al. Lapedatu.

Când apărea *Albina*, Bârseanu era în cl. VIII-a a liceului din Braşov. El trebuie să fi citit cu pasiune fiecare şir din această revistă a profesorului său iubit, la care a colaborat de altfel (în anul al III-lea) cu două poezii.

3. În 1878 Andrei Bârseanu mergea să-şi continue studiile la Viena, ajutat de o bursă a Asociaţiunii. El se ducea, în capitala austriacă, nu numai cu dorinţa de a-şi trece în mod conştiincios examenele, ci de a participa activ la viaţa culturală, spre care se simţea atras încă de pe băncile liceului.¹⁾ El va trimite de aici poezii *Albinei Carpaţilor*, *Familiei* şi chiar *Convorbirilor Literare*, dar mai ales va fi sufletul „României June”, cea mai importantă societate studentească a Românilor de atunci şi, poate, din toate vremurile.

O epocă nouă se deschidea în viaţa acestei societăţi, în momentul când Bârseanu ajunge la Viena. În deosebi sub influenţa membrilor ei, veniţi dela Braşov, învinge în sânul României June simpatia pentru curentul „direcţiei noi”, reprezentat prin Junimea dela Iaşi. A fost o frumoasă luptă de idei, care a avut mai apoi repercusiuni adânci asupra orientării culturale a Românilor din Transilvania. Ca şi în viaţa culturală din ţară, victoria Junimei a fost ajutată mult şi aici, de geniul lui Alecsandri, care prin sensul adânc românesc al operei sale, prin prestigiul său poetic şi personal avea darul de a îndulci asperităţile, de a uni, pe linia permanenţelor româneşti.

Victoria dela Montpellier, nu putea să nu aibă ecou şi la Viena. Tinerii români din capitala austriacă au trimis poetului un album, acoperit de un mare număr de iscălituri, însoţit de o felicitare entuziastă, căreia Alecsandri îi răspunde emoţionat.

Cântecul gîntei latine a început să se cânte la România Jună, așa cum, de altfel, s'a cântat, îndată după apariţie, în toate centrele româneşti. Ciprian Porumbescu, tânărul compozitor bucovinean, pe atunci şi el membru asiduu al societăţii, a compus chiar o nouă melodie acestui imn. Studenţilor, le trebuia însă un imn al lor. Se alcătuieste atunci un juriu şi se institue un premiu — ca la Montpellier. Nu s'a prezentat însă decât o singură poezie: *Pe-al nostru steag*, al cărui autor era Andrei Bârseanu.²⁾ Aşa a luat naştere *Imnul Unirii*, care pentru curăţenia sentimentelor lui patriotice şi pentru melodia lui

¹⁾ În cl. V-a el scoate cu Augustin Bunea revista-manuscris *Conversaţiuni* — titlu imitat după *Convorbiri Literare*. Un exemplar din această revistă a fost donat de curând Bibliotecii Universitare din Sibiu. Răsfoindu-l, am rămas surprinşi de seriozitatea cu care a fost redactată. Bârseanu publică aici poezii, nuvele şi o mică piesă teatrală.

²⁾ I. Grămadă, „*România Jună*” din Viena, Arad, 1912, p. 73.

de o caldă inspirație, scrisă de Porumbescu, a devenit cu timpul, al doilea imn național românesc. Bărseanu l-a scris sub influența *Cântecului gintei latine*, căci imnul lui are același metru, același sistem de de rimă și aceeași strofă.

Plin, cum era, de admirație pentru Alecsandri, Bărseanu se gândea să arate, într-o formă mai sărbătorească recunoștința tineretului față de marele poet. Prilejul se ivește în 1881, când autorul *Cântecului gintei latine* împlinește 60 de ani. La îndemnul și cu colaborarea lui, „România Jună” organizează atunci, la 4 Iulie, un festival comemorativ, la care a luat parte toată societatea românească a Vienei. S'au recitat cu acest prilej, poeziile *Mihu Copilul*, *Groza și Ghioaga lui Briar*, s'a cântat *Steluța* și *Gondoletta* și mai ales s'a vorbit. Ioan I. Panțu, viitorul profesor dela Brașov, a rostit o disertație despre *Poeziile populare* colectate de V. Alecsandri, Ion Paul, viitorul profesor dela Caransebeș, mai apoi dela Iași și în fine, dela Universitatea din Cluj, conferențiază despre „Alecsandri în teatrul român”, iar Andrei Bărseanu prezintă întreaga personalitate a poetului.¹⁾

Ni s'a păstrat această cuvântare străbătută dela un capăt la altul de noblețea și elevațiunea sufletească, de sinceritatea și intensitatea sentimentelor patriotice, care caracterizează toate cuvântările viitorului președinte al Asociațiunii.²⁾ Alecsandri — spune el acolo — este, „în istoria literelor române, soarele, la ale cărui raze călduroase a înviat o lume întreagă”. Este deosebit de elogios pentru culegătorul de poezie populară: „Iată-l cutreerând munții și câmpiile Moldovei celei frumoase, iată-l intrând în nemernicele căsuțe ale asupritului țăran, iată-l oprindu-se în mijlocul drumului și ascultând cu băgare de seamă duiosul cântec, ieșit din fluierul păstoresc; iată-l amestecându-se printre pletoșii flăcăi din sat și veselindu-se împreună cu ei, la sunetele vioarei și ale naiului; iată-l, în sfârșit, stând de vorbă cu înțeleptul moșneag, care nu întârzie a-și împodobi sănătoasele sale cuvinte cu numeroase pilde rămase din moși-strămoși...” Acolo a descoperit Alecsandri pe Ileana Cosinzeana care a arătat literaturii noastre calea adevărată. Aceeași admirație o arată apoi pentru *Doine și lăcrămioare*, pentru *Teatrul* lui Alecsandri, cu binefăcătoarea lui influență socială, apoi pentru *Pasteluri* și *Legende*, unde „totul este desăvârșit”. Și încheie cu așezarea poetului între cei mai mari poeți ai lumii.

Dela această serbare, tinerii au adresat poetului la Mircești o telegramă, căreia el îi răspunde mișcat. Ei îi trimit apoi un album, legat

¹⁾ Bărseanu fiind plecat la Paris, cuvântarea lui este citită de altcineva. Despre această comemorare cf. Panțu, *Op. cit.* și Grămadă, *Op. cit.*, p. 86 și urm.

²⁾ A fost publicată în *Gazeta Transilvaniei*, 1881, Nr. 88 și 89.

în catifea, purtând pe față o ghirlandă de stejar și lauri, lucrata în argint, cu inițialele poetului. Albumul cuprinde o avântată dedicație scrisă probabil de Ion Paul, dar la redactarea căreia credem că a contribuit și Andrei Bârseanu. Ea se încheie astfel:

„Ani 60 în șir ai fost în picioare la căpătâiul țării tale; ani 60 ai încălzit-o și ai întărit-o cu glasul tău fermecător. Și acum când România, după 60 de ani de luptă își serbează încoronarea, strigând Europei: Loc! cu ea îți încoronezi rodul celor 60 de ani de lupte.

„Tot Românul îți urează la mulți ani, pentru gloria neamului său.

„Iar noi, tinerimea, al cărei părinte și model ești, îți strigăm de departe: Glorie ție, poete, glorie și ani mulți, ție care însuși ești gloria neamului românesc!“¹⁾

Alecsandri mulțumește pentru album, printr'o scrisoare în care după ce arată melancolia trezită în sufletul lui de trecerea anilor, trimite tinerilor cuvinte de încurajare: „Înainte, înainte, Junime română! Fie ca ultimii pași ce-mi rămân de făcut să fie întovărășiți și susținuți de răsunetul faptelor tale triumfale“.

4. Intr'o însemnare păstrată între manuscrisele lui și destinată probabil cuiva, Andrei Bârseanu spune următoarele despre el: „Ca elev de liceu încă a început a se ocupa de adunarea și studiarea literaturii populare, cătră care s'a simțit totdeauna atras. Mult a contribuit la această atragere cetirea colecției lui Alecsandri și îndemnul profesorului și poetului Ioan Al. Lapedatu, decedat în 1878.

„Ca elev în cl. VI și VII a adunat un număr de doine și strigături din împrejurimile Brașovului și din ținutul Făgărașului (Țara Oltului)“.

Interesul lui Bârseanu pentru poezia populară a început deci sub semnul colecției lui Alecsandri. La Viena s'a dus plin de acest interes. Acolo va avea prilejul să și-l arate și în altă formă.

Între streinii care erau nelipsiți dela festivalurile României Junge se afla și tânărul docent dela Universitatea din Capitala Austriei Dr. Ioan Urban Jarnik. Mănat de interesul lui științific — era docent de Filologia Romanică — dar și de o reală dragoste pentru poporul nostru, acesta a început să ne învețe limba, să citească regulat ziarele, reviste și cărți românești, să intre în legături cu oamenii de seamă de pe la noi și chiar cu poporul și pământul românesc. Intr'o călătorie pe care o face în Ardeal, în vara anului 1879, el se oprește la Blaj unde este oaspele lui Ion Micu Moldovan. Tânărul învățat cel a avut norocul să descopere în canonicul blăjean una din cele mai

¹⁾ Dedicția a fost reprodușă în *Gazeta Trans.*, 1881, Nr. 82.

reprezentative figuri ardelene: un om toabă de carte, de care însă nu făcea prea multă paradă, un spirit luminat, plin de bunul simț și de judecata sănătoasă a țăranilor din mijlocul cărora s'a ridicat, un adânc cunoscător al poporului său. La plecare, Jarnik duce cu sine la Viena, drept dar, o mare colecție de literatură populară, adunată de Ion Micu Moldovan cu elevii lui, începând din 1863, din toate părțile Ardealului.

Pentru selecționarea și clasarea acestui bogat material, Jarnik cere ajutorul studentului Andrei Bârseanu, pe care avuse prilejul să-l cunoască la reuniunile României June. A început astfel acea colaborare, al cărei rezultat este colecția *Doine și strigături din Ardeal*, editate de Academia Română în 1885, una dintre cele mai de seamă colecții de folclor românesc.

În 1882 colecția era gata de tipar. Se punea acum problema editării. Jarnik s'a adresat atunci lui Titu Maiorescu, pe care-l știa mare iubitor de literatură populară. Maiorescu a dat colecția lui Alecsandri, pentru ca să facă un raport Academiei, în care să propună editarea culegerii pe cheltuiala ei. Alecsandri a studiat manuscrisul în liniștea dela Mircești și, în sesiunea din primăvara anului 1883, a recomandat-o Academiei într'o comunicare foarte elogioasă. Marele poet constată din această colecție că poesia populară română este aceeași pretutindenea, că modul de simțire al poporului nostru este identic, iar exprimarea se face în același chip, dovadă neîndoioasă că „geniul românesc este același peste Carpați și peste Dunăre, cum este dincoace și dincolo de Milcov”.¹⁾

Colecția a fost prefațată de Andrei Bârseanu. El amintește cu multă recunoștință de sprijinul poetului dela Mircești, pe care-l numește „marele nostru Alecsandri”.

Cei doi autori au închinat *Doinele* „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”. Dintr'o scrisoare a lui Jarnik către Bârseanu se vede că au făcut acest gest pentru a mulțumi astfel Astei, întâiul pentru că a fost ales membru de onoare al instituției, iar al doilea pentru că aceasta l-a ajutat cu o bursă.

Cât de statornică a fost admirația lui Bârseanu față de *Poesiile populare* ale lui Alecsandri se poate vedea și din faptul că, atunci când i s'a oferit prilejul, în calitate de Președinte al Astei, să le răspândească larg, în masele populare ardelene, le-a reeditat. Noua ediție a fost tipărită în 1914, în biblioteca Astei, cu cheltuiala mecenatului basarabean Vasile Stroescu.

5. Același cult l'a avut Bârseanu pentru întreaga operă a poetului moldovean. În puținele lui poezii — alături de o ușoară influență din Heine și Eminescu, care străbate în versurile din tinerețe, publi-

¹⁾ *Analele Academiei Rom.*, Seria II. tomul V, p. 45.

cate în *Albina Carpaților* (1878), *Familia* (1881) și *Convorbiri Literare* (1882) — se simt mai ales ecouri alecsandrine. Asemenea celui care cântat toate momentele mari ale neamului, Bârseanu a cântat și evenimentele istorice ale Românilor ardeleni, sau a închinat imnuri instituțiilor acestora. Le-a cântat uneori cu aceeași măsură a versului cu aceeași sinceră simțire și în aceeași limbă curată, generală românească, modelată după graiul poporului. Una din poeziile lui începe foarte asemănător cu *Deșteptarea României*. Iată cum se adresează el învățătorilor români :

„Voi ce'n mâna voastră țineți tăinuitul viitor,
Voi ce plăsmuiți ursita, binele unui popor" ...¹⁾

Firește, poezia lui Andrei Bârseanu, nu este străbătută de fiorul marilor inspirații, nici nu e săpată în metalul prețios al unui vers care rezistă dintelului vremii. Cu modestia care niciodată nu l-a părăsit, în dădea bine seamă de acest fapt. De aceea nu s'a gândit să-și strângă în volum versurile, risipite prin reviste și foiletoanele ziarelor, mai ales ale *Gazetei Transilvaniei*. Și totuși ar trebui să facem noi aceasta, ce puțin cu o parte din versurile lui, nu pentru a descoperi în ele cine știe ce încântări artistice, ci pentru realul lor scop educativ, pentru curatul lor fior patriotic.

6. În splendida evocare a lui Vasile Alecsandri,²⁾ Octavian Goga constată cât de unanim a fost doliul neamului la moartea marelui poet, dovadă a pătrunderii sale adânci în conștiința populară a românismului de pretutindeni. Cine a răsfoit ziarele și revistele ardeleni din August 1890, a putut vedea pagini întregi în chenare negre; articole și poezii închinată memoriei poetului; cele mai mici amănunte dela sfârșitul vieții lui, povestite cu duioșie; iar discursurile dela înmormântare reproduce-se textual. Opinia publică ardeleană nu s'a mulțumit însă numai cu aceste semne de recunoștință. În câteva din centrele culturale de dincoace de Carpați s'au organizat parastase și festivaluri comemorative. Astfel, la Sibiu s'a ținut un parastas, în catedrala metropolitană, cu care prilej un alt admirator ardelean vechiu și statornic al poetului, consilierul eparhial Zaharia Boiu, viitor secretar al Astrei, a rostit poate, cel mai frumos panegiric al lui Alecsandri. La parastasul dela Lugoj evocarea marelui mort al neamului a fost făcută de protopopul Gheorghe Popovici. La Brașov, după parastasul care a avut loc la biserica Sf. Nicolae, publicul a trecut în sala festivă a liceului „Șaguna", unde s'a citit și s'a cântat din opera poetului, iar Andrei Bârseanu a rostit o cuvântare comemorativă.³⁾

Este una din cuvântările de seamă ale acestui mare orator ardelean, documentat, sobru și totuși plin de un avânt ales și comun

¹⁾ *Învățătorilor români*, în *Școala și Familia*, II, (1887), p. 20.

²⁾ *Precursori*, p. 41—68.

³⁾ Reprodușă în *Gazeta Trans.*, Nr. 248 din 1890.

cativ. El începe prin a arăta cum, durerea provocată de „Regele poezilor români”, a fost generală, căci — continuă el — „timp de o jumătate de veac el a fost fala noastră, deoarece numele lui era cu drag rostit în toate colțurile locuite de suflare românească. Bătrânii se simțeau mândri de contemporanul lor, al cărui geniu le luminase tinerețea și-i oțelise în anii bărbăției; iar noi, generația mai tânără, ne-am trezit la fermecătoarele acorduri ale lirei lui”. Îi povestește apoi viața, pentru că o astfel de viață — spune Bărseanu — este totdeauna un izvor de sentimente alese. Alecsandri „a fost unul din bărbații cărora România are a le mulțumi ridicarea sa, poziția sa actuală”. Vorbind apoi despre poet arată cum dragostea de neam nu l-a părăsit niciodată, dela afirmarea lui ca scriitor. „Sufletul lui nu s'a deslipit nicicând de poporul său; a trăit cu el, l-a urmărit în toate mișcărilor, în toate aspirațiunile sale; el a fost interpretul cel mai fidel al sentimentelor lui”. Iar în altă parte: „Român a fost Alecsandri în simțirile sale, Român în faptele sale, Român în scrierile sale”. Chiar dacă Alecsandri n'ar fi făcut altceva — spune el, pe bună dreptate — decât, să ne descopere comoara poeziei populare și totuși ar trebui să-i fim vecinic recunoscători. Bărseanu face apoi această justă constatare, a influenței populare în opera poetului:

„Indeletnicindu-se neîntrerupt cu produsele muzei populare, observând cu băgare de seamă viața poporului nostru, Alecsandri dobândi, pe nesimțite, acea dulceață a limbii, acea fermecătoare simplitate a concepțiunilor sale, acea coloritură în adevăr românească, prin care versurile sale sunt atât de plăcute, atât de fermecătoare, care înconjură ca o aureolă toate produsele geniului său”. Prin această formă aleasă a poeziilor lui, precum și prin „curățenia simțămintelor”, „înălțimea concepțiunilor” și „bogata lor fantezie”, Alecsandri a devenit nu numai cel dintâi poet al neamului, ci unul din cei mai mari poeți ai lumii.

Din aceasta viață și operă bogată în semnificații, Andrei Bărseanu scoate următoarea învățătură, îndreptar nu numai pentru tineretul care-l asculta, ci pentru toți intelectualii ardeleni, al căror număr a crescut mult la acest sfârșit de veac, dar deasupra cărora amenința, fără întrerupere, primejdia înstrăinării:

„Nu vă depărtați niciodată de poporul vostru, inspirați-vă dela el, învățați-i graiul și-l păstrați ca cea mai scumpă a voastră moștenire”.

Andrei Bărseanu nu s'a depărtat niciodată dela această poruncă. El a adus-o, poate din satul lui, sau o putea auzi pretutindeni în Ardeal, căci văzduhul era plin, în această vreme, de astfel de comandamente. Credem însă că Alecsandri a fost acela care l-a ajutat să și-o adâncească, să-i găsească sensuri spirituale, să o așeze în însuși centrul vieții lui, trăită clipă de clipă pentru luminarea neamului său, pentru întărirea conștiinței și solidarității lui etnice. ION BREAZU

FIZIONOMIA SPAȚIULUI TRANSILVAN

Fenomenele geografice de pe suprafața pământului, se grupează în diferite categorii, producând fiecare condițiuni de viață particulare. Astfel o grupare de munți, un podiș, un șes, un deșert, o stepă, o mare, un fluviu etc., crează un anumit fel de climat, o anumită vegetație și un anumit fel de viață umană. Ele determină uneori polarizarea acelulași popor și formarea acelulași stat.

Popoarele se deosebesc între ele, ca și indivizii, în raport cu condițiunile geografice în care trăiesc: la munte, la câmpie, la mare, în regiunea polară, temperată, tropicală sau equatorială. Aceleași condițiuni hotărăsc diversitatea formelor de viață umană: nomadismul, sedentarismul, transhumația, pescuitul, navigația etc. Determinismul geografic poate fi urmărit până și în repartizarea raselor, religiilor și a diferitelor concepții de viață pe suprafața pământului.

Și în geografie, ca în oricare știință, sau disciplină științifică, fenomenele și interdependența între fenomene sunt interpretate deosebit după cazuri, autori și interese. Numai astfel se înțelege cum interpretarea geografică a acelulași fenomen poate da rezultate deosebite. Adevărul însă, nu poate fi decât unul. El este de partea acelui care în cercetarea sa nu pornește cu gândul de a ajunge la rezultatul preconceptut. Opera ridicată astfel se va prăbuși la prima probă de rezistență.

Un foarte potrivit exemplu în legătură cu cele afirmate, îl oferă felul de interpretare, din partea autorilor maghleri, a fenomenului românesc carpatic.

Prin noi teorii geografice și geopolitice, ei caută să dovedească temelile șubrede ale Statului Român, care nu poate dăinui decât în cadrul vechilor sale frontiere extracarpatice. Pentru a-și sprijini această teză, ei invoacă următoarele argumente: Structura geologică și orografică a României-Mari, nu reprezintă o unitate. Carpații înalți și acoperiți cu păduri imense, lipsiți de trecători și de populație sunt o adevărată barieră, sau un adevărat zid între două lumi. Ei despart un

numai două teritorii cu structură geologică deosebită, ci și două climăte, două organisme fluviatile și două popoare deosebite. Carpații — spun aceiași autori, — sunt limită între Europa Centrală și lumea balcanică. După părerea lor, pădurea și muntele care alcătuiesc în realitate cetatea Transilvaniei și adăpostul milenar al elementului românesc au avut împotriva, rol de apărare a statului și a poporului maghiar. Neputând însă elimina cu totul realitatea majorității elementului românesc din Transilvania, față de minoritatea ungurească, ei caută să explice acest fapt prin rărirea treptată a acestui element în luptele seculare pe care le-a dus împotriva năvălitorilor din afară. Chiar astăzi, când continuitatea elementului românesc carpatic este dovedită cu prisosință, autorii maghiari mai continuă să susțină originea noastră balcanică sau extracarpatică.

În concluzie, după o astfel de relatare a istoriei și a fenomenului românesc din Transilvania, acești autori nu se slesc să afirme că Românii sunt o populație de origine nomadă, înapoiată în cultură, că arta agriculturii au învățat-o dela popoarele învecinate, că Ungurii sunt autohtonii iar noi veneticii, că în basmul Dunărean ei au avut misiunea de încreștinare și civilizare și, în fine, că, în virtutea acestor drepturi, ei sunt îndreptățiți să domineze populațiunile din vecinătatea lor.

Invocările unor asemenea autori sunt într'adevăr sugestive, dar numai pentru cititorul îndepărtat apusean care, din nefericire, nu în totdeauna cunoaște realitățile geografice, etnice și istorice din Europa răsăriteană.

Față de o asemenea interpretare greșită, admisă uneori până și de către unele dintre cele mai proeminente personalități ale istoriografiei și geografiei maghiare, să privim fenomenele din basmul dunărean în lumina adevărului pur științific.

Structura geologică. Pentru a ajunge la forma pe care o reprezintă în momentul de față, pământul românesc s'a ridicat treptat în decursul diverselor epoce geologice, asemenea unei clădiri bine încheiate. Configurația și revoluția formării sale nu poate fi înțeleasă decât urmărind-o pas cu pas, cel puțin în succesiunea fazelor sale mai importante. Această evoluție, în sens fizic, poate fi asemănată în sens etnic și politic, cu însăși dezvoltarea organismului poporului și statului românesc în decursul istoriei.

Fundamentul spațiului transilvan și al întregului pământ românesc este alcătuit din staturile cristaline și rocile eruptive vechi paleozoice și mezozoice care formează miezul central al Carpaților Răsăriteni, Meridionali și Apuseni. *Schema configurației actuale a cetății transilvane a început deci să se contureze încă în primele epoce geologice ale for-*

mării pământului. Acestul fundament rezistent cristalin i s'au adăugat mai târziu cutele cretacice și paleogene, care, în momentul de față, alcătuiesc versantele externe ale Carpaților Răsăriteni până în Piatra Craiului și o parte importantă din Carpații Apuseni.

Prin ridicarea treptată a pământului românesc în Pliocen cu aproximativ 1000 de m., în locul mărilor, care înainte acopereau regiunile din vecinătatea Carpaților, a apărut de sub apă Podișul Transilvaniei, Podișul Moldo-Basarabean, Câmpia Romană și Câmpia Panoniei, iar cutelor urlașe Carpatice li s'au adăugat în formă de valuri, cutele dealurilor subcarpatice, considerate ca cele mai noi forme orografice ale continentului european.

În acest interval de timp în dosul Carpaților Răsăriteni au luat naștere șirul masivelor vulcanice: Oaș, Gutin, Țibleș, Călimani, Gurghiu și Harghita, prelungindu-se fără întrerupere, din Maramureș până la cotitura Oltului dela Racoș.

Aceasta este în linii generale structura geologică și evoluția formării cetății transilvane. Ea a fost așezată parcă anume ca un bastion de rezistență în răsăritul Europei, împotriva migrațiilor triburilor asiatice nomade, care au năvălit mai bine de 1000 de ani popoarele sedentare ale continentului.

Cu toate că structura internă a acestui petec de pământ reprezintă un complex de formațiuni geologice atât de variate ca origine și vechime, așezarea și configurația lor orografică, peisajul, rețeaua hidrografică, climatul și vegetația, populația și organismul economic, *se suprapun aici atât de simetric încât spațiul dintre Nistru și mlaștinile Tisei formează o lume aparte, care prin nimic nu se aseamănă cu stepa rusească, sau cu adevărata țară a Ungurilor așezată pe axa Dunării de mijloc.*

Nu este deci de mirare că în asemenea condițiuni, după o frământare atât de îndelungată, populația autohtonă din părțile acestea a reușit totuși să rămână înrădăcinată, atât de puternic, pe pământul cetății carpatice și că *față de celelalte popoare din răsăritul Europei, ea este cea dintâi care a izbutit să-și creeze în antichitate o organizație politică puternică și o formă de viață sedentară.* Fără îndoială că la aceasta a contribuit într-o măsură excepțională, configurația de cetate a Transilvaniei și diversitatea bogățiilor vegetale și minere pe care le ofereau condițiunile geografice și structura geologică a acestui pământ.

Peisagiul și configurația spațiului transilvan. Natura geologică, configurația orografică, climatul, vegetația și populația autohtonă au imprimat pământului, așezat între mlaștinile Tisei și Câmpia Dunării de jos, o fizionomie caracteristică. Elementul dominant al peisagiului tran-

silvan îl constituie forma de cetate a Carpaților românești care împreună cu Podișul Transilvaniei, așezat în mijlocul României, pe care istoricii din vechime o numesc cununa de munți — *corona montium*.¹⁾ Alți autori aseamănă Transilvania cu un bastion, adică o adevărată fortăreață naturală de apărare a Europei Centrale. Însăși numirea de Transilvania arată că un alt element caracteristic al acestui pământ este pădurea, așternută ca o perdea urlașă pe spina munților și a dealurilor. Într'adevăr, pentru străinii care se apropiau de miezul pământului românesc, — Transilvania, — a fost natural ca fenomenul cel mai izbitor care l-a întâmpinat aici să fi fost muntele, pădurea și populația agricolă pastorală valahă.

Un alt element caracteristic în fizionomia spațiului transilvan îl reprezintă forma reliefului său. În loc de un zid despărțitor cum o arată autorii maghiari, configurația Carpaților românești este asemenea unui triunghi echilateral ale cărui laturi se încheie în Maramureș, la cotul Buzăului și în Munții Banatului. În interiorul acestui ocol de formă geometrică, se întinde Podișul Transilvaniei, a cărui înălțime dominează cu 400 de m. câmpiile din vecinătatea Carpaților. Acești munți aleargă în formă de valuri paralele, despărțite de văi adânci și de depresuni intracarpatică și subcarpatică, populate aproape pretutindeni de Români.

Pe axa celor mai înalte culmi ale Carpaților românești, care abea în câteva puncte trec de 2000 m., sunt brodate suprafețe vaste de spini domoale, asemenea unor trepte urlașe așezate la diferite înălțimi, pe care învățații le-au numit „platforme”. În contrast cu crestele dințate ale Pirenelor care separă atât de minunat două țări și două popoare deosebite, față de masivitatea și înălțimea Alpiilor, ale căror culmi se ridică ca niște turnuri gotice îmbrăcate cu gheață și cu grohotișuri¹⁾ și în fine față de planinele balcanice, risipite insular, Carpații românești formează ei înșiși o țară înaltă cu orizont larg, cu cer senin și plin de soare, care a polarizat o densitate de populație mult mai mare decât celelalte masive muntoase ale Europei. În munții Maramureșului, Bărgăului, Rodnei, Hațegului, Banatului și în munții Apuseni, așezările omenești permanente se ridică pe spina culmilor până la 1200—1300 de m., iar nenumăratele stâni ale oierilor Români sunt risipite pe toată suprafața pășunilor alpine. Contrastul între Alpi și Carpații românești constă mai ales în faptul că satele de acolo sunt așezate pe fundul văilor lărgite de ghețari, pe când în Carpați, văile fiind *strâmte* și umbrite, populația s'a urcat pe spina culmilor însoțite unde pe lângă păstorii se poate ocupa și cu agricultura. Unitatea etnică, unitatea de

1) S. Mehedinți, *Ce este Transilvania*. București 1940 p. 6.

2) Bolovă nișuricolțuroase.

limbă și unitatea spirituală a elementului românesc, în cadrul pământului așezat între Nistru, Dunăre, Marea Neagră și Tisa, rezultă tocmai din această însușire a Carpaților de a polariza pe spinările lor o populație atât de deasă, care prin transhumanța pastorală timp de câteva secole, între câmpie și munte, a reușit să întrețină contactul cu toată populația acestui teritoriu. Harta drumurilor pastorale din România, în secolele trecute, confirmă cu prisosință evoluția acestui proces. Iată deci pentru ce sunt botezați pretutindeni Carpații transilvăniți cu numiri românești și pentru ce aceste numiri caracterizează până și cele mai neînsemnate forme de relief. Frecvența numirilor de *Fața Muntelui* și *Lopată*, *Șes*, *Bâtcă*, *Deal*, *Culmea Frasinului*, *Ulmului*, *Mestecănișului*, *Bradului* și a numelor românești de persoane cu care au fost botezați munții noștri, dovedește că nici un alt popor în afară de Români, n'a câștigat atâta experiență de viață în părțile acestea și că nimeni până acum nu l-a populat și nu l-a cunoscut atât de temelnic.

Configurația caracteristică a cetății carpatice a determinat și un anumit fel de repartizare a vegetației. Ea exprimă, la fel cu relieful carpatic, diferite zone așezate concentric în jurul Podișului Transilvaniei. Pe coroana munților, mai sus de 1600—1700 m. se așterne un covor de vegetație alpină spre care se ridică în fiecare primăvară nenumărate turme de oi, cirezii de vite și herghelii de cai, conduse de păstorii Români. Pe suprafețele mai joase ale Carpaților se așterne covorul pădurilor de brazi, mai jos brăul pădurilor de fag, iar de jur împrejur culmea dealurilor este decorată cu codrii de stejar, care pătrund uneori până în inima stepelor. Codrii Vlăsiei, codrii Tîghețului, codrii Cosminului etc. sunt restul codrilor românești de altădată, care în trecut acopereau o parte mult mai mare din suprafața țării. În momentul de față peisagiul transilvănit oferă o fizionomie mai umanizată, căci în ultimele secole după trecerea pericolului năvălitorilor, o mare parte din suprafețele acoperite altădată cu codrii, pășuni și stepe au intrat iarăși în domeniul agriculturii.

Ocupând o suprafață de 60—65% din teritoriul așezat între Dunăre, Nistru și Tisa, spațiul transilvănit a imprimat țării românești un caracter montan, iar populației o structură spirituală care se apropie mai mult de a omului de munte decât de a celui de câmpie.

Dacă spațiul transilvănit oferă condițiuni atât de potrivite vieții umane și dacă Românii sunt răspândiți pe o suprafață atât de mare, ocupând aproape în întregime spinările munților și ale dealurilor, podișul central și depresiunile, însemnează că, această populație reprezintă și ea o notă originală în structura peisagiului transilvănit. De fapt, puzderia stânilor risipite în zona alpină, satele împrăștiate pe spinarea munților și a dealurilor, pe fundul vălilor și a depresiunilor, fă-

națele și culturile agricole răspândite din văi până sus pe înălțimi, frecvența morlilor, pluelor, vâltorilor etc., imprimă toate o notă caracteristică peisagiului transilvan. Acestor particularități, se mai adaugă și o serie de elemente din domeniul artei populare românești; tipurile de case construite din lemn, porțile arcuite crestate cu motive, troițele și bisericile de lemn cu sfluetă înaltă, care alcătuiesc partea spirituală a acestui peisagiu.

Se constată deci, chiar numai din cele câteva exemple arătate, că Transilvania prezintă o fizionomie particulară în care îmbinarea fenomenelor fizice cu cele biografice exprimă o simetrie necunoscută în altă parte a Europei.

Permeabilitatea Carpaților. Atribuindu-li-se rol de hotar, Carpații, de sigur, sunt cea mai puternică armă în mâna revizloniștilor maghiari. Ei nu văd că o dominație ungurească în Transilvania „apasă cu toată cetatea carpatică pe trupul încovolat al vechii Români”. Ei nu văd că un hotar politic pe unul din șturile masivelor carpatice, ar înghiți cel mai mare masiv din munții Transilvaniei — Țara Moșilor — un număr de aproape 3 mil. Români și aproximativ câteva sute de mii de Germani care n'au dorit niciodată anexarea lor în cadrul Statului Maghiar.

Pentru a dovedi și mai mult misterioasele însușiri ale fostului Stat Maghiar, o seamă dintre autorii amintiți înainte au născocit teoria impermeabilității și inecumenicității Carpaților românești. Ei caută să dovedească lumii că acești munți, fiind prea înalți, nu pot adăposti niciun fel de populație și mai ales că spinările lor nu pot fi trecute decât cu mare greutate în câteva puncte. Cât de adevărată este această afirmațiune se constată din faptul că altitudinea mijlocie a Carpaților noștri urmează după Alpi, Pirinei, Balcani, Rodope, Pind și Carpații Nordici. Ei nu ating decât în câteva piscuri altitudinea de 2500 m. care de altfel nu înseamnă nici cât înălțimea trecătorilor din Alpii Elveției. În realitate, înălțimea mijlocie a Carpaților românești, oscilează abia între 1000—1500 m., ceea ce înseamnă o altitudine mult mai joasă decât limita superioară a satelor din Elveția.

Una din originalitățile munților noștri este chiar altitudinea joasă, îngustimea masivelor, configurația domoală a pantelor și frecvența trecătorilor, tocmai acolo unde autorii Unguri îi văd mai inaccesibili circulației. De fapt numărul trecătorilor din Transilvania Centrală spre Ungaria este mult mai redus decât spre Moldova și Muntenia. Contactul între Podișul Transilvaniei și Ungaria se face numai pe cursul Someșului, Crișului Repede și Mureșului: în timp ce spre sud și răsărit sunt peste 16 trecători, dintre care unele au o altitudine mai joasă decât

a Podișului Transilvaniei. Trecând din interiorul ocolului carpatic pe valea Trotușului, Uzului, Oltuzului, Buzăului, Oltului, etc., spre Câmpia Română te cobori, căci văle acestea au ferestruit pragul munților până aproape de temelie. Ceea ce a înlesnit însă mai mult legăturile între Transilvania și Principatele Române în trecut, a fost tocmai muntele căci drumurile și potecile carpatice se orientau aproape în totdeauna pe spânarea platurilor domoale.

Pentru a dovedi cele afirmate înainte ar fi suficient doar să amintesc intensitatea legăturilor economice din trecut, ale Sașilor din Transilvania cu orașele dunărene și pericarpatiche din Principatele Române, cărora Carpații românești nu le-au opus nicio piedică. O altă mărturie reală de altfel o oferă însăși prosperarea economică a orașelor săsești din Transilvania, cu toată așezarea lor la periferia „Coroanei Sfântului Ștefan”.

O altă trăsătură caracteristică în fizionomia spațiului transilvan, o imprimă configurația centrifugală a sistemului său hidrografic, căci Transilvania în mijlocul României este în același timp un rezervor etnic și un rezervor hidrografic. Dominând cu mai bine de 1400—1500 m. șesurile învecinate, Carpații își trimit râurile spre cele mai joase puncte din vecinătatea lor : spre Tisa, Dunăre, Siret, Marea Neagră și Nistru care mărginesc pământul românesc ca o adevărată centură de ape navigabile.

LAURIAN SOMEȘAN

DOCUMENTELE GRAIULUI

— Cu prilejul apariției unui nou volum din „Atlasul Linguistic Român”. —

După o muncă grea și încordată de câțiva ani, a apărut *Atlasul Linguistic Român II*, ¹⁾ volumul I al lui Emil Petrovici, profesor la Universitatea din Cluj—Sibiu.

Noua metodă de cercetare a limbilor, inițiată la sfârșitul secolului trecut de J. Gilliéron, părintele geografiei lingvistice, prin studierea grafului dintr'o anumită regiune și cartografierea lui, a avut dela început un mare răsunet. Și pe bună dreptate, pentru că rezultatele la care s'a ajuns pe baza cercetărilor de geografie lingvistică au permis învățaților să preconizeze noi metode de investigație și să-și îndrumeze atenția asupra unor probleme pe care nici filologia romanică, nici lingvistica în general nu și le-au pus până în acea vreme. Țările române, în primul rând, înțelegând valoarea excepțională a acestei metode de studiere a limbilor, au urmat exemplul Franței, începând de timpuriu lucrările necesare pentru publicarea atlaselor lor lingvistice.

La noi asemenea preocupări au existat îndată după războiul mondial. Dându-și seama că limba noastră, în urma Unirii Românilor într'un singur stat, intră într'o nouă fază a dezvoltării sale, indiscutabil din cele mai însemnate, ce se caracterizează printr'un accentuat proces de unificare, „inițiatorul, animatorul și sfătătorul” acestei grandioase opere, Sextil Pușcariu, s'a gândit la posibilitățile de realizare ale unui Atlas Linguistic Român încă dela înființarea Muzeului Limbii Române (1919). Primul mijloc prin care s'a încercat explorarea tezaurului nostru lingvistic au fost chestionarele trimise de Muzeul Limbii Române membrilor săi corespondenți din toată țara. Totuși, după recoltarea

¹⁾ Emil Petrovici, *Atlasul Linguistic Român*, publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I, de Muzeul Limbii Române sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea II (ALR II), vol. I: A) Corpul omenesc, boalele (și termenii înrudiți), B) Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători, C) Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule. Prețul Lei 4.500.

unul bogat material de limbă, S. Pușcariu s'a convins că nu prin această metodă se va putea înfăptui viltorul Atlas Lingvistic Român. Cu metode schimbate, lucrările preliminare s'au continuat mai intens atunci când tinerele elemente, trimise în străinătate pentru specializare, s'au reintors în țară.

După unirea din 1918, date fiind condițiile de evoluție ale limbii române, ea trebuia să fie fixată instantaneu, în întinderea ei geografică. Lucrul acesta nu permitea multă zăbavă. Anchetarea întregului teritoriu al limbii române de un singur anchetator, așa cum ar fi fost ideal, ar fi cerut timp îndelungat, în care procesul de uniformizare ar fi progresat spre desăvârșire. De aceea S. Pușcariu a socotit că e bine ca ancheta să se facă simultan de către doi anchetatori, cu două chestionare. Cu ducerea la bun sfârșit a celor două anchete au fost încredințați Sever Pop și Emil Petrovici. Abia astăzi, când granițe nefirești brăzdează din nou teritoriul limbii române și când asemenea cercetări lingvistice pe teren, în regiunile înstrăinate, ar fi cu neputință, ne dăm seama de foloasele acestor duble anchete.

După ce cei doi anchetatori și autori ai Atlasului au alcătuit chestionarul și au stabilit sistemul de transcriere fonetică, la baza căruia se găsește ortografia oficială românească, s'au întreprins în diferite părți ale țării anchete de probă, pentru verificare.

Chestionarul, cu un număr de peste 7000 de întrebări, primind forma definitivă în urma discuțiilor angajate în ședințele Muzeului Limbii Române, a fost împărțit între cei doi anchetatori. S. Pop a luat așa zisul chestionar „normal”, cuprinzând 2200 de întrebări, pe care urma să le pună în 301 de comune, iar E. Petrovici, chestionarul „desvoltat” cu 4800 de întrebări, ce trebuiau să fie puse în 85 de comune.

În timp ce chestionarul „normal” cuprindea noțiuni generale, care se găsesc în mare parte și în chestionarele celorlalte atlase lingvistice romanice, presupuse cunoscute de toți indivizii vorbitori, chestionarul „desvoltat” conținea întrebări speciale, care adeseori pretindeau răspunsuri de la oameni specializați într-o anumită ramură. Pentru a sublinia deosebirea dintre cele două anchete, E. Petrovici, în *Introducere* la Atlasul colorat, dă un exemplu lămuritor: în vreme ce în chestionarul „normal” s'au trecut întrebările: „coasă” și „toporăștea coaselor”, în chestionarul „desvoltat”, în legătură cu aceeași uneltă, au fost introduse întrebările: „pânza coaselor”, „varga coaselor”, „gura coaselor”, „măseaua coaselor”, „brățara coaselor”, „pana dela brățară” și „piciorul coaselor (dela toporăște)”. Cunoașterea acestor noțiuni și a cuvintelor care le denumesc, presupune o anumită indeletnicire. Cele mai multe întrebări din chestionarul „desvoltat” se referă la viața țaranului român, îmbrățișând toate ramurile activității sale: agricultura, industria casnică, albinăritul, păstoritul, diferitele meserii, etc.

Prin adunarea materialului cu două chestionare deosebite, în puncte diferite, de anchetatori diferiți și publicarea acestui material în chip deosebit, s'a ajuns la realizarea a două atlase lingvistice: *Atlasul Lingvistic Român I* (ALR I) al lui S. Pop și *Atlasul Lingvistic Român II* (ALR II) al lui E. Petrovici. Aceste „două atlase, care se întregesc unul pe altul, formează împreună *Atlasul Lingvistic Român*. Cel doi anchetatori și în același timp autori ai lor... Intră cu părți egale de colaborare la această operă care datorește tot atât de mult unuia cât și celuilalt" (S. Pușcariu).

Anchetele definitive au început în anul 1930. Cu un chestionar bogat, de 4800 de întrebări, timp de șapte ani, E. Petrovici a cutrelerat țara în lung și în lat, anchetând 85 de comune, situate cam la 90 km. depărtare una de alta. Datorită naturii chestionarului ce l-a fost încredințat, E. Petrovici a fost nevoit să întrebuițeze pentru anchetă mai mulți informatori, de sex, vârstă și ocupațiuni diferite. În felul acesta răspunsurile recoltate în fiecare comună, spre deosebire de cele din ALR I, care reprezintă „grauri individuale”, constituie adevărate „celele lingvistice”.

Aflarea subiectelor, a căror cifră se urca adeseori până la 10, pe de o parte și numărul considerabil de întrebări, pe de altă parte, îl obligau pe anchetator să stea câte 8—10 zile în fiecare localitate anchetată. Pentru ca răspunsurile să nu fie influențate de întrebări, anchetarea s'a făcut, în majoritatea cazurilor, indirect. Acest fel de chestionare a putut fi întrebuițat la noi datorită unității remarcabile a limbii române. De multe ori însă, mai ales pentru chestiunile subtile, de detaliu, el pune la încercare abilitatea anchetatorului, ce trebuia, după conversații ocolite, să formuleze într'alt chip aceeași întrebare, pentru a primi răspunsul voit. Alteleori s'a întrebuițat chestionarea directă, cu deosebire atunci când se urmărea cunoașterea sensului sau ariei de răspândire a unui cuvânt rar sau dispărut.

Un bun fonetician, specializat în străinătate, și un eminent slavist, dotat cu calități alese: „o curiozitate științifică multilaterală și veșnic trează, un spirit de observație pătrunzător, o ureche fină și disciplinată și înainte de toate, acel ascuțit discernământ lingvistic, care-l da imediat posibilitatea să distingă ceea ce merită deosebită atenție de ceea ce e banal și convențional” — calități pe care l le recunoaște Sextil Pușcariu — Emil Petrovici a dus la bun sfârșit adunarea unui bogat și prețios material de limbă.

Cu aceeași râvnă și pricepere a început publicarea acestui material. După strădanii îndelungate, de curând a văzut lumina tiparului volumul I. Acest prim volum din ALR II aduce peste 70.000 de răspunsuri, grupate pe 152 de pagini, în 296 de hărți și 513 articole con-

Înănd material ne cartograflat. Această cifră e în măsură să exprime cantitatea enormă de material pe care Atlasul îl pune la dispoziția cercetătorilor spre studiere. Publicarea materialului s'a făcut, ca și în Atlasul Italo-elvețian, pe categorii semantice. Volumul de față cuprinde cuvinte în legătură cu: a) *corpul omenesc, boalele (și termenii înrudiți)* b) *familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea*, c) *casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*. Fiindcă nu tot materialul e la fel de important, precum și din cauza dificultăților de publicare, o parte însemnată din el, mai ales chestiunile ale căror răspunsuri sunt lipsite de variațiuni lexicale sau fonetice, e prezentat sub formă necartograflată.

Hărțile ALR II completează minunat pe cele ale ALR I. Uneori avem exact aceleași chestiuni în amândouă Atlasele (OMUȘOR, MN 6929, pag. 17 — cf. OMUȘOR, harta 33 din ALR I, vol. I; MAMĂ VITREGĂ, LEAGĂN, EU LEAGĂN, etc.). Faptul acesta ne dă puțința să urmărim răspândirea unor cuvinte sau a unor fenomene de limbă pe o rețea mult mai deasă și să delimităm arii exacte. Alteori comparația se poate face pentru a contura cuprinsul semantic al unui cuvânt (GĂT, harta 46; PARTEA DINAINTE A GĂTULUI, MN 6948, pag. 21; PARTEA DINAPOI A GĂTULUI, MN 6949, pag. 22 — cf. GĂT, harta 35 și GRUMAZ, harta 36 din ALR I, vol. I, etc. În sfârșit Atlasele se întregesc reciproc prin înfățișarea unor forme flexionare deosebite ale aceluiași cuvânt (SĂRUTĂ, MN 6893, pag. 12; SE SĂRUTĂ, MN 6894, pag. 12 — cf. [Eu] SĂRUT, harta 79 din ALR I, vol. I, etc.). Cercetătorul care va utiliza materialul hărților lingvistice, va fi neapărat nevoit să se raporteze la amândouă Atlasele, atunci când comparația se poate face, fiindcă concluziile ce se pot desprinde sunt cu atât mai valabile cu cât se bazează pe un material documentar mai bogat și mai variat.

Urmărind un scop științific, în primul rând, Atlasul Lingvistic este un prețios instrument pentru cunoașterea structurii morfologice, sintactice, semantice și mai cu seamă lexicale a graurilor limbii române. Pentru filolog el are marele dar de a da lumină, forme străvechi sau cuvinte îmbătrânite, care au dispărut din limbă, mai păstrându-se ici colo în vreo regiune mărginașă sau izolată. Iată câteva exemple culese din acest volum: verbul *a învie* (derivat din mai vechiul *vie* < *vivere*), existent și în textele vechi, se păstrează numai în Basarabia; celelalte părți ale teritoriului dacoromân au *a învia*, derivat dela adjectivul *vivus* (MORȚII) VOR ÎNVIA, harta 175); în Banat, „scăunelulul” i se spune *scamn mic, scânnel, scânnuț*, iar în Bihor *scaundu cel mic*, forme apropiate de lat. *scamnum* (SCĂUNEL, MN 3904, pag. 139); iar în expresia *a dat în rostu morții* (TRAGE SĂ MOARĂ, harta 110, co-

muna Ștefănești, jud. Ilfov) se conservă încă sensul vechiu de „gură” al cuvântului *rost* (< lat. *rostrum*). S'ar mai putea aminti aici, ca un fenomen arhaic pe care-l scoate în evidență ALR II, rotacismul. Fiind anchetată singura comună care mai păstrează în dialectul dacoromân această interesantă particularitate — Scărișoara din Munții Apuseni — avem posibilitatea să urmărim acest fenomen în procesul lui de dispariție.

Cuvintele sunt sortite pleirii datorită unor cauze ce se pot descifra chiar din hărțile Atlasului Lingvistic. În primul rând omonimia. Când două cuvinte cu aceeași formă, dar cu înțeles diferit se întâlnesc într'o regiune, pentru evitarea confuziilor ce s'ar putea naște, între ele se dă o luptă înverșunată, din care unul, în cele din urmă, va ieși învingător, eliminându-l pe celălalt de pe teritoriul împărăției sale. Harta colorată SLAB (CARE NU E GRAS) (141, MN 2267, pag. 49) comparată cu SLAB (FĂRĂ PUTERE) (142, MN 2272, pag. 52) ne arată acest lucru: partea nordică a Ardealului, Crișana, Maramureșul și Bucovina cunosc cuvântul *slab* cu înțelesul de „faible”; în această regiune pentru *slab* cu sensul de „malgre” avem alți termeni: *hitivan*, *amărit*, *perit*, *uscat*, etc. În restul teritoriului dacoromân, unde există cuvântul *slab* cu înțelesul de „malgre” se întrebuintează alți termeni pentru *slab* cu înțelesul de „faible”: *slăbănog*, *nevoiaș*, *ticălos*, etc.

Cuvântul nu e întotdeauna destinat să moară. De multe ori suferă numai o degradare semantică. Astfel cuvântul *muiere* (harta 131) în unele regiuni din Maramureș, Bucovina, Basarabia, Moldova și mai ales din Muntenia are un sens peiorativ, din această cauză a fost înlocuit cu alți termeni: *femeie* sau *neastă*. Ilustrativ în această privință e completarea răspunsului din comuna Nucșoara, juđ. Muscel: „zice și *muiere*, da nu'n față; vine un lucru cam prost”.

Atlasul pune și probleme de alt soi, asupra cărora nu se poate insista aici. Totuși se impune ca din complexul acestor probleme să amintim câteva: influențele străine asupra limbii române, cu delimitarea arilor lor de pătrundere, terminologia religioasă și înrăurirea ei asupra limbii poporului, pătrunderea neologismului la țară, cu diferite deformații curioase, spiritul ironic al țaranului român, ce biclește anumite defecte fizice sau morale și mai ales expresivitatea limbii. Revelator în această privință mi se pare rolul însemnat ce-l îndeplinește elementul afectiv în procesul de creare a limbii poporului nostru: unul om încărunțit i se zice că are părul *învrăstat*, *inspicat*, *împopistat*, *că l-a bătut bruma*; unul care încrunță sprâncenele e *innorat*, *se innegurează*; flăcăușului cărula îi răsare mustața i se spune că îi *mizguesc mustățile*, iar despre cel care alurează se zice că *băsește într'o lăture*, *vorbește'n vânt*, etc.

Anchetându-se și 12 puncte minoritare (3 ungrești, 2 săsești, 2 bulgărești, 2 sârbești, 2 rutenești și 1 țigănesc), afară de romanștii, de sigur ALR II va trebui să fie utilizat și de cercetătorii acestor limbi sau dialecte, pentru a observa pe de o parte influențele reciproce ce se exercită dela o limbă la alta, iar pe de altă parte, pentru a găsi cuvinte sau forme vechi, mărturii lexicale ale trecutului.

Ca o anexă a Atlasului Lingvistic mare s'a publicat *Micul Atlas Lingvistic Român colorat* (MALR II, vol. I). Unitatea surprinzătoare a limbii române a permis introducerea acestel inovații față de atlasele celorlalte limbi romanice. Hărțile Atlasului colorat ne înfățișează plastic, fără detalii, ariile de răspândire ale unor cuvinte sau fenomene lingvistice. Cuprinzând 416 hărți, redactate în cea mai mare parte pe baza materialului necartografiat, el este un adaos foarte valoros al Atlasului Lingvistic mare. Acest fel de prezentare a materialului ușurează considerabil munca cercetătorului, care poate găsi în el cu ușurință informațiile de care are nevoie.

Atlasul Lingvistic nu are însă, așa cum s'ar părea la prima vedere, numai un interes științific, strict fiziologic. Limba poate servi drept instrument de cercetare și istoricilor. Invățatul Sextil Pușcariu, în *Les enseignements de l'Atlas Lingvistique de Roumanie*, a arătat, bazându-se pe materialul de limbă al Atlasului Lingvistic, cum se poate vedea și prin limbă problema continuității Românilor în Nordul Dunării. Cuvintele de origine latină s'au păstrat mai bine acolo unde, după cercetările arheologice și colonizarea romană a fost mai intensă. Aceasta nu e o simplă întâmplare. Existența acestor cuvinte în partea nord-vestică a pământului românesc presupune o vleață românească neîntreruptă. Exemplele numeroase care se aduc în studiul citat se pot înmulți cu altele din materialul publicat în acest prim volum din ALR II. Mă gândesc la hărțile 196 (MĂ CUMINEC) și 200 (SFÂNTUL IOAN BOTEZĂTORUL). Nouă și mai doveditoare în această privință ne pare harta colorată 346 (FUȘTEII DE LA SCARĂ), în care vedem că termenul *fustel* („lat. *fusticellus*, -um, diminutiv de la *fustis*” *fuste* „bătă”, în limba veche) se păstrează în arie compactă în Nordul Ardealului și al Crișanei, în Maramureș, parțial în Moldova de Nord și în două puncte izolate din Basarabia, în restul domeniului dialectului dacoromân întrebuițându-se pentru această noțiune cuvinte ca: *trepte*, *cuie*, *zapi*, etc. La fel de instructivă e harta 39 (PUȘCHEA), în care observăm că *pușchea* („lat. *pustella*” *pustula*) s'a conservat numai în Nordul teritoriului decoromân, în celelalte părți fiind înlocuit cu: *beșică pe limbă*, *arsură*, *zgrăbunță*, *buburuză*, etc. E clar deci că limba poate deveni, atunci când tainele ei sunt bine descifrate, un document valoros pentru istoric, aruncând un mănunchiu de lumină asupra întunecatului nostru trecut.

Atlasul Lingvistic Român, mai ales al lui E. Petrovici, poate interesa în mare măsură și pe etnografi și folcloriști. Răspunsurile primite la întrebările: *Umbă cu plugușorul (la Anul nou)* (MN 2794, pag. 108), *Ce obiceiuri mai aveți la Anul nou?* (MN 2798, pag. 110), *Ce obiceiuri deosebite aveți la înmormântare?* (MN 2712, pag. 89), *Ce se dă preotului când umbă cu iordanul?* (MN 2801, pag. 110), *Cum apărați copilul de deochiu?* (harta 128), etc., ce se referă la obiceiurile și credințele populare, intră în sfera de preocupări ale etnografiei. De asemenea etnografii vor mai găsi în hărțile lingvistice ale acestui volum chestiuni în legătură cu casa, mobilierul și diferite unelte ale țărânului român.

Pentru folcloriști, Atlasul va crește în însemnătate când se vor publica textele dialectale pe care cei doi autori le-au adunat în cursul anchetelor.

Ceea ce hărțile lingvistice pun în lumină mai pre sus de toate este *uimitoarea unitate a limbii române*. Cine răfoește Atlasul Lingvistic Român, își dă seama că limba, cel mai scump patrimoniu național, care n'a cunoscut nici hotare geografice, nici granițe politice, a avut un rol precumpănitor în cimentarea comunității spirituale a Românilor de pretutindeni. Impotriva oricăror afirmații tendențioase și neîntemeiate, Atlasul ne arată că Munții Carpați nu au fost niciodată despărțitori de frați, ci dimpotrivă ei au ocrotit poporul românesc în cursul veacurilor, care și de o parte și de alta a lor își alina durerile și-și cânta bucuriile în aceeași dulce limbă românească.

Operă de prestigiu național, Atlasul Lingvistic Român a sporit și va spori mereu vaza științei românești în strălătitate. Invățații străinilor, deschizând această mare operă, vor observa că același gralu românesc se vorbește intens și în regiuni ce se găsesc în afara hotarelor capricios fixate ale României de astăzi. Convingerile lor se vor întări în credința că neamul românesc, cu aceeași limbă, cu obiceiuri identice și cu același fel de viață, constituie un masiv etnic, puternic fixat în regiunile pe care din vremuri strămoșești le locuiește. În felul acesta Atlasul Lingvistic servește deopotrivă știința și neamul, ale cărui drepturi le va arăta strălătiții.

În involburarea vremurilor de astăzi, această operă mărturisește lumii forțele creatoare ale spiritualității românești, menite să răzbească veacurile.

ROMULUS TODORAN

ZILELE DIN URMĂ ALE LUI ILARIE CHENDI

— Două scrisori necunoscute din 1913 —

Am arătat în altă parte (*România Nouă*, Sibiu, 1941, Nr. 5, 6) proveniența și cuprinsul unei serii de patruzeci și șase de scrisori trimise de Ilarie Chendi poetei Maria Cunțan.

În râvna noastră de a cunoaște și a studia cât mai adânc viața și opera acestui caustic critic ardelean — a cărui adevărată fire și margini ale activității sunt atât de puțin cunoscute — am avut norocul de a da (la o persoană care, spre regretul nostru, ține să-și păstreze deocamdată anonimatul) peste o nouă serie de șalsprezece scrisori ale lui Ilarie Chendi. Nouă dintre aceste scrisori au fost adresate fostului episcop Roman Ciorogariu, șase lui Nicolae Oncu fost director al băncii „Victoria” și comanditar al ziarului *Tribuna* din Arad, iar una d-lui Sever Bocu, cunoscutul fruntaș bănățean. Toate aceste șalsprezece scrisori au fost scrise între 1901 și 1912, și înfățișează relațiunile lui Ilarie Chendi cu ziarul *Tribuna* din Arad și cu conducătorii săi: I. Rusu-Șirianu, Sever Bocu, Nicolae Oncu și Roman Ciorogariu. Dintre toți aceștia Chendi se simțea mai atașat și mai apreciat de Roman Ciorogariu — Unchișul, cum îi spunea în toate scrisorile — și la el face Chendi apel în câteva din cele mai delicate împrejurări ale vieții sale.

Ce a fost această vleață și cât a fost ea de sbruciumată și de dărăză nădăjduim să putem înfățișa în anunțata noastră monografie: *Vieța și opera cutezătorului Ilarie Chendi*. Cum l-a venit sfârșitul și cât a fost el de dureros și de sduiditor, lăsăm, până la publicarea completă a monografilei, să ne-o povestească însuși Chendi în două din aceste scrisori, ambele adresate protosincelului (pe atunci!) Roman Ciorogariu. Din ele se vede clar — și descrisă cu o emoționantă sinceritate — întreagă tragedia zilelor din urmă a acestui cutezător tem-

perament — tragedie închelată într'o frumoasă zi de lunie prin gestul disperat al sinuciderii.

Ambele scrisori au fost expediate din „Sanatorul Pantellimon“, unde — în camera care pe vremuri adăpostise și năpasta vieții lui Eminescu — Ilarie Chendi a ispășit păcate ce veneau adânc din trecut, și niciuna nu poartă data expedierii. Amândouă au fost scrise însă în primăvara anului 1913, la primul atac al bolii ce avea să-l ducă în mormânt.

Pe lângă contribuția lor biografică, de neîntrecută importanță, scrisorile acestea prin privirea, melancolică atunci, ce Ilarie Chendi aruncă asupra întregii sale activități dela *Tribuna* din Arad — privire ce ispitește pe cercetătorul literar să adâncească procesul de investigație asupra operei sale ziaristice, politice și literare — au și o excepțională valoare documentară.

Iată-le:

Dragă Unchiașule,

Îți mulțumesc din adâncul inimii pentru scrisoarea ce mi-ai trimis-o, atât de pârintească și cu atâtea îndemnuri cuminți, ca totdeauna. Țin să-ți răspund numai decât la atenția, cu care mă mângâi așa de mult, în cuvintele d-tale așa de frumoase și să-ți trimit câteva detalii de orientare asupra stării mele, destul de triste, în care mă găsesc.

Poate v'ați mirat cu toții, văzând că apar așa de rar în timpul din urmă în coloanele „Tribunei“. Eu, în schimb, am tăcut și nu vă trimeteam nicio veste alarmantă despre boala mea, care mă tortura, din simplul motiv că o consideram ca un trecător fenomen de surmenaj. Mă simțeam cam obosit de atâtea muncă intelectuală, săvârșită și aici și aiurea în zările variate de acasă și voiam să-mi cruț vremea și mai ales nopțile de lucru, de a-mi pune nervii în măsură prea mare la contribuție. Asta a ținut foarte puțin însă, căci natura mea și condeiul meu mă rechema mereu la muncă și ascultând de glasul de luptă, îndemnându-mă am eșit iarăși din rezerva, ce mă umilea și mi-am reluat îndeletnicirile dragi, atât la Academie, cât și la ziare și reviste. Din nenorocire eu am făcut un pas greșit. Trebuia să stau liniștit mai departe și să nu-mi sfidez puterile, prea încrezut în ele. Iată ele s'au răsvrătit împotriva mea și m'au trântit într'o boală, cu insomniile și amețelii, cu nervozități însoțite de ciudate fenomene sufletești, încât am desarmat împotriva soartei mele și m'am retras, pe nu știu câtă vreme, într'un colț de sanatoriu, în care cu autorități, doctoricești imi caut sănătatea cu mijloacele științei și, poate, cu mila lui Dumnezeu. Jale-mi este, neapărat, de a pierde atâtea nădejdi și isbânzi, câte le credeam cu puțință și mi le desenam în priveliști pentru viitor. Jale-mi este de

familia mea, de soție și cel doi copilași, cari mă plâng acasă, când eu mă svârcolesc în colțul meu de renunțare poate. Și logic este să-mi impun o voință de fier, o luptă strașnică cu soarta, care mi-a făcut această nedreptate mare și o resemnare la vâlcăreli.

Mă tem însă de un lucru, pe care d-ta, unchiușule dragă, îl amintești în scrisoarea d-tale. D-ta știi bine întimitățile mele și mijloacele, ce le am, de a putea face față unei vindecări radicale. Prietenii mei de pretutindeni mă îmbărbătează cu vorbe și mă imble cu *avansuri* pe salariul meu dela Academie, sau cu împrumuturi pe polițe, cari mi-ar da puțința unei însănătoșiri... dar combinația asta trebuie să o refuzi când nu știi de poți sau nu, cu o boală așa de torturătoare să ajungi ziua de mâine. Eu trebuie să mă mărginesc grozav la cheltuielile de trebuință și când văd realitatea, care este în potriva mea și în cazul de acestea, îmi vine durere la inimă. Îți spun acestea nu în vederea bunăvoinței de care îmi dai probă în scrisoarea d-tale, ci numai de a cunoaște mai pe larg situația mea și D-ta, care pururea ai fost un bun cunoscător și apreciator al pușinelor mele strădunițe în activitatea mea publică. Îți mulțumesc dar pentru mângăietoarele rânduri, ce mi-ai trimis. Îmi vor fi o incurajare în a insista asupra boalei, combătând-o cu îndârjire.

Mal sunt și alte comedii pe lumea asta. Și cine știe, de voi scăpa și eu din suferințele de astăzi — dorind să mă pun la dispoziția unei nouă „Tribune“. Mii de salutări și de îmbrățișări dela nepotul d-tale.

Ilarie

A doua scrisoare cuprinde amara tânguire a lui Ilarie Chendi în legătură cu ingratitudea financiară a *Tribunei* și a președinților săi dela Arad.

Așa cum e scrisă, ea e încă una din sutele de pagini cari înfățișează mizeria și nedreptatea scriitorului român :

Dragă Unchiușule,

Stau în Sanatorul Pantellmon, Județul Ilfov, acum de trei săptămâni, de când am intrat, ca să-mi vindec o chinuătoare boală de nervi, provenită din un surmenaj prin muncă și din o neglijență de până acum pentru sănătatea mea.

În timpul acesta de suferință și de mizerii felurite, am avut o singură mângăiere. Prietenii mei, cei de aici din București, ca și cei de departe, îmi trimisă încurajări, făgăduieli, scrise cu cuvinte dulci, pe cari le citesc cu drag. Dar în fond atâta e tot. Vorbele frumoase rămân goale, fără să urmeze vreo faptă reală, la care mă așteptam

dela acești scumpi prieteni. Acasă, la mine, îmi plânge soția mea și dol copilăși așa de frumoși, asemenea — iar eu zac aici în Sanator cu cheltulele neîncetate și cu veniturile așa de puține. Și la realitatea asta tristă a situației mele, nimeni nu se arată ca salvator, ci fiecare se mărginește la platonisme. Nu-l om care să-mi arate vreo recunoștință, pentru munca încordată ce am făcut în tovărășia lui. Ce tristă experiență pentru mine! Atât de mult răsfățat, pe când eram în luptă și când trăgeam bine la țintă! Și cât de părăsit acum, când m'am retras la o parte ca orice luptător rănit.

În clipele acestea, Unchișule dragă, mi-a venit, ca o alinare de vânt răcoros, când am cetit o scrisoare mângăietoare dela Dta, în care mi-al trimis vestea, care m'a întărit în vechea mea încredere în Arădanii mei. De cincisprezece ani de când am intrat în redacția „Tribunei Poporului“, mi-au fost așa de dragi și atât de mult am muncit alături de dânsii și în vreme bună de triumf și în primejdii ce le aduceau vremile rele. Răsfolind follantele „Tribunei“ de 15 ani încoace orișicine poate găsi acolo sute de coloane și de pagini întregi iscălitte și mai ales neiscălitte dar scrise de mine. Și oriicine și-ar lua osteneala va ceti prin acele coloane, nu, nu poate să nu se convingă, că în palatul, strălucitor odată și acum așa de pustiu al „Tribunei“ am „astrucat“ și eu destule cărămizi, încât îmi rămâne tot dreptul, de a mă simți mândru de asta. Trebuie însă, Unchișule dragă, să-ți mărturisesc cu jale, că nicio rănire în vleața mea nu m'a durut și nu m'a umilit mai tare, ca năprasnica desamăgire, venită tocmai de unde nu m'am așteptat: din partea Arădanilor! Căci scumpă mi-a fost scrisoarea dela 9 Mart. în care îmi trimiteai atâtea vorbe bune și recunoscătoare despre „*spiritul și ideile, dela cari s'a inspirat „Tribuna“ și cari vor trăi mai departe, până la triumful lor...*“ Și, mai ales mângăietor mi-a sunat la ureche șoapta dulce a cuvintelor Dtale: „*In zilele acestea apropiate*“ — îmi scriai — „*îți voi trimite dela „Tribuna“ cât îmi va sta în putință*“. *Voi face tot posibilul, ca să-ți smulg o sumă mai considerabilă, ca să-ți poți căuta de sănătatea, scumpă nouă!*“ — Ce mare și încurajatoare cuvinte din partea unui iubitor al dreptății și recunoscător al muncii! Și ce bucurie când un prieten bun din Seghedin mi-a confirmat această veste, de unde îmi scrisese, că este vorba de o mie de coroane!

Peste alte două zile același lucru l-a confirmat și fratele B..., care îmi scria direct: „*Mi-am făcut ultima datorie către tine, (săracul B...! Ch.), salvându-ți 600 de coroane, pe cari le vei căpăta zilele acestea (tot ca în scrisoarea unchișului! Ch.) Am vrut pentru tine mai mult, dar n'am putut!!!*“¹⁾ Dar, după ce văd din informația lui B...,

¹⁾ Subliniat de Chendi.

că prin urmare suma plănuită nu mi se trimite și că s'a redus cu 400 coroane, aflu, cu surprindere din aceeași scrisoare, că fratele B... a căpătat" (cum se zice) plata salariului său pe un an întreg — care, fie zis între noi, — a putut să se ridice la cel puțin 7000 coroane. — Și cu toate astea B... își termină scrisoarea către mine: „E foarte trist și mare *desolare națională!*”...

Cred și eu „mare desolare națională”! Dar nu la toți, căci odată cu B... a căpătat — ca să vorbesc în jargon — și Șchlopul 3250 coroane, iar Stolca a căpătat pentru 3 săptămâni de muncă la „Tribuna” 900 de Lei și boerii se plimbă prin Europa și-mi trimit mie cărți postale ilustrate și vesele din drumurile lor...

Dar de asta nu mă supăr, căci vor fi meritat săracii! Ceeace mă face să insist asupra tuturor fărdelegilor, ce mi s'au făcut mie — lăsându-mă cu toții fără nicio lescăie și numai cu scrisorile lor instructive — este, negreșit, un alt document, pe care îl rețin din o altă scrisoare, a lui George Stolca, care, cu data de 11 Martie, îmi scrie: „Astăzi ți s'a votat și ție o mică sumușoară de patru sute de coroane ce mai ai de primit dela redacția „Tribunei”. Era vorba să ți se dea o mie de coroane, n'a voit însă interesatul domn Raicu !!!) Mulțumesc d-lui Raicu care se dovedește de bărbat așa de respectuos față de munca intelectuală, încât mi-a șters și sumușoara de 400 coroane, care-mi revenea ca rest dela Redacție, după toate datoririile cinstite din lume...

Toate, ca toate, dar cum rămânem cu tăcerea asta din toate părțile asupra acestei rușini amăgitoare, la care am fost expus? Cum s'a făcut, că înștiințările acelea, — că „peste câteva zile” vei căpăta ba o mie ba 600, ba numai 400 și nici acelea nu, să se prefacă în o simplă vorbărie și să îndur eu rușinea asta, de a mă vedea umilit tocmai de acela la care am ținut așa de mult. Ce rost au toate retractările acestea, de a nu mă înștiința pe mine cinstit, că banii, cari existau în realitate s'au împărțit într'un mod așa de inegal, într'o proporție așa de nedreaptă, încât pentru mine n'a rămas niciun gologan.

N'am meritat eu nici atâta atenție dela D-voastră?...

Nu voi să spun nimic rău, dragă unchiușule, la adresa bunei Dtale credințe, când mi-ai scris și m'ai asigurat, ca de un fapt implinit. Dar te asigur, că n'am meritat să fiu tratat așa de meschin. Ceea ce te rog, este să binevoști a-mi trimite deslușiri despre cum stă de fapt toată lovitura asta, ce mi s'a dat? Cine și de ce mi-a luat mie dreptul de a mă împărtași și eu, în clipele acestea, de ceea ce mi se cuvenia? Și de ce procedarea împotriva mea? Aveau oare celalalți redactori mai multe merite pentru „Tribuna”, ca mine?

1) Și el comanditaral „Tribunei” și după demisia lui Oncu, director al „Victoriei”.

Am auzit dela Goga ceva, că s'ar fi amestecat și Stere în chestie, dar cum Stere nu-mi este prieten, știu că n'a putut face nimic.

Nu mă uita deci, unchiașule, și arată-mi în cea mai apropiată scrisoare, în câteva rânduri, motivele, pentru cari va trebui să sufăr și cine au fost autorii infamiei împotriva mea, căci aș voi să mă răfuiesc cu el în presă și să le spun cât sunt de micl la suflet și de păcătoșl.

Primește, Unchiașule dragă, întregul meu devotament și nu uita a-mi răspunde, ca să știu asupra cul să-mi vărs necazul.

Nepotul Dtale trist :

Chendi

Acesta este dar adevărul asupra zilelor din urmă ale lui Ilarie Chendi. Trist și penibil, dar adevărat.

În afară de el nu sunt decât fraze și eufemisme.

Indiferent din pana cul au țesit.

VASILE NETEA

NOI OPINII STRĂINE DESPRE CONTINUITATEA ROMÂNILOR IN DACIA

Problema continuității poporului român pe pământul Daciei a rămas și azi tot așa de pasionantă pentru istorici și linguiști ca pe timpul lui Clain, Șincai și Maior. Dar azi se pune mai multă patimă politică din partea vecinilor noștri în combaterea persistenței pe aceleași meleaguri a Românilor din antichitate până în zilele noastre. Din partea noastră se discută cu mai multă obiectivitate această problemă, ceea ce se poate vedea și din faptul că s'a găsit printre noi un învățat, ca Alexandru Philippide, care a susținut imigrarea din Peninsula Balcanică a Românilor. E probabil că printre învățații unguri sunt și de aceia care nu sunt chiar așa de convingși partizani ai tezei originii sud-dunărene a Românilor, dar nu îndrăsnesc să-și exprime, mai ales în scris, îndoiala lor în această discuție. Opinia publică ungurească, șovină și intolerantă, i-ar ostraciza fără milă.

Pe placul acestei opinii publice ungurești sunt lucrări ca aceea a ungurului prin adopție Tamás (până ieri-alaltăieri Treml), *Romains, Romans et Roumains dans l'histoire de la Dacie Trajane* (Budapesta, 1936), de altfel foarte bine scrisă, clar și curgător, despre care directorul Institutului german din România, Ernst Gamillscheg, zice că ea convinge pe oricine care, înainte de a o citi, e de aceeași părere cu autorul ei. Pentru ceilalți aproape că nu aduce nicio dovadă nouă (*Südost-Forschungen*, anul V, pag. 20).

Ca exemplu de argument nou, adus de Tamás, poate servi, între altele, acela că, după învățatul ungar, numele de *Romanus* (opunându-se la tot ce nu era roman, la tot ce era barbar) n'a putut căpăta un înțeles etnic, decât în urma dezvoltării politice petrecute în interiorul granițelor imperiului roman în cursul secolului IV, când Dacia era de mult evacuată de oficialitatea romană. După Tamás, dacă poporul român s'ar fi născut la Nord de Dunăre, n'ar purta numele de *Român*.

Presupunând, că înțelesul etnic a lui *Romanus* s'ar fi născut numai în sec. IV, distinsul romanist german, în recensia pe care i-o face lucrării lui Tamás și care a fost publicată în revista germană amintită

mai sus, se întreabă dacă, între Romanii rămași în Dacia după evacuare) însuși Tamás admite că au rămas coloniști romani la Nord de Dunăre după anul 269) și cei dela Sud de Dunăre, se ridică un adevărat zid chinezesc. Dunărea, care și atunci ca astăzi era un „drum fără pulbere“, n'a împiedecat populația romanică de pe cele două țărături ale fluviului să exprime cu același termen neapartinența ei la lumea barbară înconjurătoare.

Un alt argument de același calibru al lui Tamás este următorul: Termenul de Blach, Vlachi, Olachi, Volochi, etc. al documentelor medievale nu se referă totdeauna la Români. (Aceasta e adevărat, căci toate formele de mai sus ai aceluiași termen se aplicau și Italianilor, Francezilor, în general oricărui popor de origine romanică). Se știe însă că cronică rusă din sec. XII, numită a lui Nestor, vorbește despre poporul Volochilor care, pe teritoriul Ungariei de mai târziu, s'a opus întâi răspândirii Slavilor, iar mai târziu a fost înfrânt de Ungurii veniți din răsărit. Toți cercetătorii obiectivi au văzut în acești Volochi ai lui Nestor pe Români, amintiți și de Anonimul regelui Béla, care au rezistat cu armele cuceririi maghiare. Pentru Tamás acești Volochi nu puteau fi Români, căci 1. Români nu apar niciodată în evul mediu ca element stăpânitor, iar 2. numele de Voloch putea să însemneze și Italian, romanic din Dalmația sau din Alpi, etc. Pentru învățatul german — ca pentru orice minte sănătoasă — e mult mai logic de a admite că în sec. IX nu Italiani, Dalmatini sau romanici din Alpi au ținut piept, pe teritoriul de mai târziu al Ungariei, Ungurilor, ci Români, pe care îi întâlnim în secolele următoare tot acolo. Iată deci o dovadă că Români apar în evul mediu și ca element stăpânitor, nu numai ca țărani și păstori neorganizati.

Prin urmare argumentul dintâi al lui Tamás e un adevărat „circulus vitiosus“: De acum înainte pot fi descoperite zeci de documente medievale în care să se vorbească despre Blachi, Volochi, etc. având o oarecare organizație primitivă de stat în părțile noastre ale Europei; putem fi siguri că acei Blachi, Volochi, etc. n'au fost Români, căci, după d-l Tamás, Români nu apar niciodată în evul mediu ca popor organizat.

În felul acesta sunt și celelalte argumente nouă ale lui Tamás.

Ne pare bine, nouă ca Români, că și străinii își dau seama că și această operă ungiurească vedește o „insufletire patriotică“ maghiară, mai mare decât ar fi de dorit într'o lucrare științifică și că, autorul ei, poate fi bănuit, în multe din argumentările sale, de-a-dreptul de „româno-fobie“. Cu drept cuvânt i-a amintit recensentul german deviza: *Sine ira et studio!*

Linguistului german i se pare de altfel că istoria nu ne va mai putea da argumente nouă în această discuție, ci mai degrabă linguistica. Aceasta cu atât mai vârtos, că acuma dispunem de materialul atât de bogat al *Atlasului Linguistic Român*. Insuși d-sa ne-a arătat cum poate fi atacată problema originii Românilor cu ajutorul datelor geografico-lingvistice cuprinse în hărțile *Atlasului Linguistic Român*. Studiind aceste hărți, d-sa stabilește trei vetre în care s'au păstrat elemente romanice din antichitate până în evul mediu și din care românismul străvechiu s'a răspândit pe toată întinderea ocupată astăzi de

cei care vorbesc un graiu românesc (*Despre originea Românilor*, în *Revista Fundațiilor Regale*, anul VII, Nr. 8). Două din aceste vetre erau la Nord de Dunăre: întâia în Munții Apuseni; a doua, până în sec. VII, pe malurile amândouă ale Dunării, între Giurgiu și Cernavoda, iar după sec. VII mai la Nord, între Dâmbovița și Argeș; în sfârșit a treia era la dreapta Dunării, în Valea Timocului.

Prin urmare profesorul Gamillscheg admite, pentru părțile apusene ale Transilvaniei și pentru Sudul Munteniei, neîntrerupta dăinuire a populației romanice din antichitate până azi. În spațiul dintre cele trei vetre romanice, romanitatea a fost cutropită de un amestec de popoare compus din Slavi, Pecenegi, Cumani, Unguri, etc. care, având nevoie de a se înțelege între ei, au adoptat limba străromână, la început ca limbă comună de circulație, și apoi ca limbă vorbită în familie, romanizându-se.

Și alți cercetători găsesc că datele Atlasului Linguistic Român ne îndreptățesc să nu ne mai indoim de continuitatea populației românești în apusul Transilvaniei, Banat și Crișana. Întâiul în această direcție a fost profesorul Sextil Pușcariu. În articolele sale *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie* și *Le rôle de la Transylvanie dans la formation et l'évolution de la langue roumaine*, apărute amândouă în *La Transylvanie*, a arătat cum multe din elementele de origine latină ale limbii române s'au păstrat tocmai în părțile apusene ale teritoriului daco-român, ceea ce nu poate fi explicat altfel, decât prin romanizarea mai puternică a acestei regiuni pe vremea stăpânirii romane și prin continuitatea populației romanizate până astăzi.

Aceeași părere a fost exprimată nu de mult și de un romanist elvețian, Karl Jaberg, profesor la Universitatea din Berna, coautor al Atlasului Linguistic Italo-elvețian, în articolul *Der Rumänische Sprach-atlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebiets*, apărut în revista *Vox Romanica*, anul V (1940). Iată propriile cuvinte ale distinsului învățat: „Hărțile Atlasului Linguistic Român — și aceasta constituie unul dintre cele mai importante rezultate ale lui — dovedesc ca fiind cu desăvârșire exclus, ca în urma cunoscutului edict al lui Aurelian Dacia să fi fost complet desromanizată. Hărțile publicate și comentate în anii 1936 și 1938 de Pușcariu vorbesc o limbă lămurită. Cum ar fi putut să se menție elementele latine așa de bine în Nord-Vestul României de azi, dacă Românii ar fi reemigrat din Moesia?”

Linguistului elvețian i se pare o adevărată minune cum de s'a putut forma un popor și o limbă majoritară unitară românească pe pământul României, când se gândește la valurile politice, culturale și lingvistice străine, care au cutropit de atâtea ori acest pământ. În urma năvălirilor pe care le-a suferit această parte a Europei (gotică, slavă, bulgărească, maghiară — autorul numește numai pe cele mai importante), s'au produs aci așa de mari deplasări de populații și de limbi, încât stările din Europa centrală și mai ales din Franța și Italia se prezintă, în comparație cu cele dela noi, ca rezultând dintr'o desvoltare liniștită continuă. „Caracterul geografico-linguistic al României a fost determinat de stratificări și amestecuri de populații, de subjugări și lupte pentru libertate, de migrațiuni și expansiuni colonizatorii, de întemeierea principatelor independente și de rivalitatea dintre ele”.

Ceea ce este comun în concepția celor doi învățați străini amintiți mai sus despre originea și istoria limbii române e că, amândoi accentuează deosebirea fundamentală dintre dezvoltarea lingvistică pașnică din occident și lupta îndârjită pentru existență, neîntreruptă de 17 secole, a romanității orientale. Lupta aceasta a rămas nenotată de istorie, căci s'a dat oarecum sub pământ, de forțe etnice necălăuzite de straturi superioare culturale. Hărțuită de veșnice năvăliri străine, romanitatea orientală n'a putut înjgheba organizații de stat trainice care să lase dără în destinul ei de mai târziu.

E sigur că în asemenea condiții, romanicii din răsărit n'au avut nici așezări trainice de lungă durată. Adeseori vor fi fost nevoiți să le părăsească pe cele dela șes sau din văile mai largi, pentru a se retrage pe un secol — două în văgăunile munților. Când coboară iarăși la șes găsesc așezările năvălitorilor, cu nume străin.

Aș zice că, din punct de vedere metodic, e greșit de a vrea cu orice preț să dovedești continuitatea romanității pe solul Daciei cu ajutorul toponimiei. Aceasta însemnează a uita fundamentală deosebire dintre romanitatea apuseană, care a dus de-a-lungul veacurilor o vieță relativ tihnită și un traiu sbuciumat ca acela al romanicilor răsăriteni. În occident e firesc să găsim multe nume de locuri păstrate sub forma lor romanică din vechime până azi. Dar la noi cum ar fi putut de ex. să se păstreze numele Ulpiei Traiane-Sarmizegethusa când aceasta poate 8—9 secole de-a-rândul n'a fost decât o „grădiște“, adică o ruină de cetate locuită numai de bufnițe și de stafii.

Fără organizație politică și bisericească, fără clasă conducătoare, alungată dela șes la munte, sau dintr'o vale într'alta, încât vechilor așezări li s'a pierdut și numele, romanitatea orientală, numai cu ajutorul acelor „Volkskräfte“, cum le zice învățatul elvețian, a înfăptuit minunea dăinuirii ei până în zilele noastre.

EMIL PETROVICI

CE ESTE TRANSILVANIA ?

Este titlul unei cărți noi a d-lui profesor S. Mehedinți.¹⁾ Scrisă, ca tot ce dă și a dat d-sa ca hrană sufletească neamului, dar mai cu seamă tineretului nostru, în cea mai autentică limbă literară, într'un stil plastic, de o limpezime de izvor de munte, cartea este suflată în nobilă și documentată pulbere de bineînțeles patriotism românesc. Este tradusă și în limbile germană și italiană. Dacă difuzarea ei în Europa se va face conștiincios și cu istețime, va putea aduce și peste hotare un prețios serviciu cauzei noastre, atât de necesar azi, în aceste zile de cumplită amărăciune a sufletului românesc.

Dăm în cele ce urmează din cuprinsul ei un scurt rezumat, ne-lipsindu-l însă nici de un stăruitor îndemn către cititori, de a cumpăra și citi această prețioasă broșură, precum și de a o pune în mâna copiilor și cunoscuților lor.

¹⁾ S. Mehedinți: *Ce este Transilvania?* Biblioteca Revistei Istorice Române, IV. București, 1940 88 pagini. Prețul 50 Lei.

Și după cedarea temporală, atât de nespuse de dureroasă pentru orice Român, a Transilvaniei de Nord, Transilvania întreagă rămâne și va rămâne totdeauna ca regiunea centrală a Românismlui de pretutindeni. D-l Mehedinți îi zice „sâmburele statului român”, fiindcă în vara trecută, când a fost scrisă cartea, Transilvania era de fapt și din punct de vedere al Geografiei politice, sâmbure de staț. Intreagă cartea este documentarea științifică a acestei concluziuni, care venea dela sine.

Inconjurată de jur-împrejur de Carpați, rolul ei a fost unul de cetate a Europei, împotriva năvălirilor din Răsărit și Miazăzi, îndreptate spre centrul și Apusul Europei. Carpații ridicați cei dintâi din noianul de ape marine, care acopereau în trecutul geologic pământul Țării noastre, au făcut cu puțință, ca pe rând să li se adauge aproape concentric noi zone de uscat, dând admirabila simetrie arhitectonică a pământului românesc. „O imbinare atât de armonioasă a elementelor reliefului nu știu să se mai poată găsi undeva pe toată fața pământului”.

Unitatea de relief, trebuia să ducă și la unirea neamului, care locuia această clădire atât de simetrică a naturii, unire care s'a și înfăptuit și care a fost prezisă de geografii străini.

Dar Transilvania și din alte numeroase puncte de vedere este centrul firesc al pământului românesc. Astfel ea are climatul dacic tipic. Tot din inima ei ca dintr'un gigantic rezervoriu ies radial aproape toate apele curgătoare ale României. „Transilvania este casa apelor României”.

Transilvania este apoi, nu numai din punct de vedere al fenomenelor fizice, un centru de simetrie, ci și din punct de vedere al grupării celui mai tipic și mai genuin neam carpatic, care sunt Români. Ea „a fost din antichitate până azi vatră neamului legat de Carpați”, vatră familiară a neamului românesc. Cu excepția insulei de Români secuizați și a insulelor colonilor sași și unguri, peste tot, în jurul și în interiorul ei, găsim zonele concentrice de populație compactă românească.

De mii de ani a dăinuit aici neamul nostru, după cum o dovedește d-l Mehedinți cu foarte numeroase fapte *etnografice* și *istorice*, s'a păstrat din vremea Dacilor în Carpați același neam „cum se ține copacul cu rădăcinile de pământ”, cum spuneau cei vechi despre Daci, după cum ne arată aceasta îmbrăcămintea, aproape identică la Români cu a strămoșilor lor, Dacii. Și ca puritate de rasă Români, ca neam carpatic, au păstrat mai curate caracterele raselor tipice europene, decât neamurile din jurul lor. „La unitatea orografică și hidrografică a ținutului carpatic, se adaugă și unitatea antropologică a rasei, care îl locuiește încă din timpurile preistorice”, cum dovedesc aceasta atâtea indeletniciri păstrate la Români din preistorie. Tipul vaselor de pământ este același azi în multe regiuni, la Români, care era și la populațiile din epoca de piatră, la populațiile de aici, dovedind totodată prin aceasta, că „populația care lucrează astfel de olărie n'a fost niciodată nomadă”, condiționând chiar meșteșugul olăriei o populație statornică, legată de anumite locuri.

„Mai avem și alt document despre arhaismul acestei populații. Nu departe de regiunea ceramică lucrată cu mâna se înalță masivul

Rodnei... Păstoritul e aici foarte dezvoltat, iar păstorii, în fiecare primăvară, când turmele se urcă în zona alpină, se servesc în zilele dintâi de ceea ce numesc ei „foc viu”, adică aprind focul prin frecarea lemnelor, metoda cea mai primitivă, de care s'a servit ființa omească la începuturile civilizației.

Și faptele lingvistice ne dovedesc continuitatea populației române în regiunile carpatice, continuitate explicată și de alte fapte numeroase antropogeografice, economice și istorice.

Așa a rămas de mii de ani cetatea transilvană în patrimoniul neamului românesc, care este pазnicul ei și păzitorul drumului dela Dunărea de jos, ajutat fiind la aceasta nu numai de factorii naturali, ci și de înaltele lui facultăți sufletești, recunoscute de o mulțime de mari învățați.

SABIN OPREANU

BIBLIOTECILE ROMĂNEȘTI DIN ARDEALUL CEDAT

E în deobște cunoscut că vecinii noștri Unguri s'au lăudat și se laudă mereu cu primatul lor cultural în orașele din Ardeal, în care, după ei, elementul românesc poate fi considerat inexistent. Cât de puțin adevărată e această afirmație, stau mărturie o mulțime de fapte. Aici nu vom aminti decât existența vechilor biblioteci românești — sub vechi înțelegând pe cele dinainte de Unire, — a căror ființă e așa de puțin cunoscută marelui nostru public și chiar specialiștilor.

Cele mai vechi din aceste focare de naționalism și de cultură românească aparțineau bisericii și institutelor de învățământ sau studenților acestora. Încă în veacul al XVIII-lea întâlnim o bibliotecă a Episcopiei Unite dela Oradea, întemeiată la 1775 și ajungând cu timpul, la aproape 7000 de volume și mai multe sute de manuscrise, dintre care multe din ale lui Șincai și Clain. În același oraș, Școala normală unită avea o bibliotecă fondată prin 1848, care, înainte de războiul mondial, dispunea de peste trei mii de volume. Veche (din 1851) e și bibliotecă „Societății de lectură a Junimei române”, despre care însă ne lipsesc date mai amănunțite. Prin anul 1913 mai ia ființă tot la Oradea și o bibliotecă a teologilor uniți, având la bază cărțile unei mult mai vechi „Societăți bihorene Samuil Vulcan”.

Și Clujul are un loc de frunte între orașele ardeleni cu vechi biblioteci românești: aceea a Societății „Române de lectură” dată din 1861; a protopopiatului unit, de prin 1872, iar a „Societății junimei Universitare Julia” (care avea și un cabinet de lectură cu 13 ziare abonate), de prin 1873. Harnicii noștri studenți clujeni mai întemeiază încă două biblioteci: una, mai veche, a „Societății de lectură”, alta a „Agenturei Astei pentru tinerimea universitară”, amintită prin anul 1913.

Cam în aceeași vreme (1911) înființează o bibliotecă Societatea soldaților români din Cluj. O bibliotecă de meseriași români avem și la Bistrița, întemeiată încă pe la 1895 din inițiativa unui tâmplar: Vasile Lungu.

Vechi sunt și bibliotecile Seminarului teologic din Gherla, (1860) — trecut în 1931 la Cluj — și a profesorilor „Preparandiei” de acolo

(1869). În acelaşi an ia fiinţă biblioteca studenţilor teologi, care număra peste o mie de opere româneşti în anul Unirii. Ceva mai nouă (1877) e biblioteca Reuniunii învăţătorilor uniţi din jurul Gherlei, urmaşe a unei mai vechi biblioteci a Casinei Române din Gherla.

Cea mai bogată era însă biblioteca şcolilor din Năsăud, fondată la 1865, care, în anul 1913, număra peste 10.000 de volume.

Şi învăţătorii sălăjeni aveau la Şimleu o bibliotecă, înfiinţată în 1870. Aici mai funcţiona, din anul 1890, şi o bibliotecă a Astrei.

„Asociaţiunea” maramureşană avea o bibliotecă la Sighet, încă de prin anul 1871.

Incheiem lista noastră cu biblioteca „Reuniunii preparandilor din Zelahu” (*Zalău*), care, deşi elevi ai Şcolii normale de stat (ungureşti), şi deşi numai 23 la număr, îşi înghebaseră, de pe la 1871, o modestă bibliotecă, abonând şi vreo şase reviste româneşti din Ardeal şi din ţară. Mai cunoscută şi mai veche e Biblioteca elevilor dela gimnaziul catolic din Satu-Mare, înfiinţată încă la 1859 şi distrusă de Unguri după cincisprezece ani. O bibliotecă asemănătoare pare să fi existat, în jurul anilor 1881, şi la „archigimnaziul catolic” din Cluj.

S’ar putea crede că din cărţile acestor biblioteci nu citeau decât membrii lor: profesori, studenţi şi elevi, învăţători şi meseriaşi. Se ştie însă bine că ele constituiau centre de lumină şi naţionalism pentru toată românimea oraşelor respective, uneori chiar şi a satelor din împrejurime: la sodalii din Bistriţa, ceteau intelectualii români ai oraşului; din ale învăţătorilor, împrumutau cărţi şi preoţii; iar bibliotecile liceelor şi institutelor teologice puteau primi cu drept cuvânt numele de „semi-publice”, cărţile lor ajungând cu uşurinţă şi în mâna părinţilor şi prietenilor tinerilor cetitori¹⁾.

E adevărat că o parte din bibliotecile amintite mai sus nu mai fiinţau, de sigur, la înfăptuirea Unirii. Dar cele care au reuşit să reziste până în 1919 şi-au sporit enorm numărul volumelor, adeseori dublându-l. În unele oraşe, care înainte nu cunoscuseră biblioteci româneşti, ele a prins vieaţă: Târgu-Mureş, Dej, Baia-Mare, Miercurea-Ciuc, etc.

Şi putem să nu amintim încă odată Clujul? Am lăsat acolo, în Biblioteca Universităţii, cea mai mare colecţie de cărţi româneşti apărute în Ardeal: mai multe zeci de mii de volume, adunate — să se ştie — cu bani şi trudă românească!

Se cade să facem apoi amintire, măcar în trecere, alături de bibliotecile oraşelor şi de acelea ale satelor, în special de cele înfiinţate de Astra, care numai în 1912—13 trimisese 150 de biblioteci „despărţămintelor mai expuse din punct de vedere naţional: Gherla, Maramureş, Bihor şi Sătmar”...

Dar bibliotecile — uneori impresionat de bogate, ajungând la peste 1000 de volume — ale atâtor umili ţărani de pe Câmpie sau din graniţa Năsăudului?

¹⁾ Pentru amănunte se poate consulta broşura noastră: „Contribuţiuni la cunoaşterea bibliotecilor româneşti ale oraşelor din Transilvania până la Unire. Cluj, 1935.

Toate aceste biblioteci au rămas pe loc. Gândul nostru, care își amintește de felul în care a fost nimicită atâta bogăție de carte românească în anii 1848 și 1918, tremură de grija lor... Câte vor mai trăi oare astăzi? Și ce vom mai regăsi din ele?

ION MUȘLEA

INTRE JUSTIȚIE ȘI „ECHITATE“

Nu ne-am făcut niciodată iluzii asupra simțului de omenie al vecinilor noștri maghiari. Totuși ceea ce s'a întâmplat după arbitrajul dela Viena, în Ardealul de Nord, ne-a surprins.

În adevăr, prin actul de arbitraj, Statul maghiar își lua obligațiuni precise, atât față de Românii cari, de bună voie, ar fi părăsit Ardealul de Nord, cât și față de cei cari rămăneau acolo.

Față de acest act internațional, credeam că, Statul Maghiar, gelos de legalitatea exterioară, pur formală, nu va face nimic ca să-l contradică pe față. El bine, ne-am înșelat. Fie că ura era prea mare, fie că teama unei reveniri făcea pe conducătorii prea grăbiți, de data aceasta, Statul maghiar, nu a respectat nici de formă, prevederile arbitrajului.

Schlinguirii barbare, expulzări în masă, iar acum ordonanța privitor la transmisiunea imobilelor din Ardealul de Nord, în intervalul de timp dela 28 Iulie 1914, până la 15 Septembrie 1940, (Ord. Nr. 1440/1941 a Preș. Cons. de Min. Maghiar) o adevărată lege de expropriere a Românilor de bunurile imobiliare câștigate cu muncă grea în decurs de 25 ani.

Ce deoseblire între procedeele românească din 1918 și procedeele maghiare de-acum!

Statul român, ocupând Ardealul în urma unui războiu victorios, prin luptă cu Statul maghiar în descompunere și pe baza hotărârilor dela Alba-Iulia, avea poate dreptul să o rupă complet cu trecutul: să abroge toate legile existente în Ardeal și să revizuiască brusc toate situațiile cari au creat nedreptățirea elementului românesc.

Și totuși nu s'a făcut așa. Respectuos pentru continuitate și pentru continuitate și pentru drepturile câștigate prin muncă, Statul român n'a expulzat pe nimeni. El a acceptat chiar serviciile elementelor maghiare în funcțiuni publice. Statul român apoi a menținut în vigoare toate legile maghiare și austriace, cari guvernau interesele private ale cetățenilor din Ardeal.

Statul maghiar ocupând Ardealul de Nord pe baza unui act de arbitraj, prin care s'a obligat să respecte toate drepturile câștigate, procedează chiar contrar. El privește toate legile românești ca o simplă stare de fapt care trebuie grabnic lichidată.

Prin ordonanța mai sus citată, se extind, pe teritoriul Ardealului, o serie de legi privind imobilele. Se mențin în vigoare numai Legea conversiunii din 7 Aprilie 1934, pe care totuși legiutorul maghiar o numește „așa numita lege a conversiunii“, și Legea pentru reforma agrară, pe care consecvent o numește „normele de drept ale politicii agrare române“, volnd să evidențieze că dreptul românesc și politica agrară românească, se confundă: legea nu are o existență aparte, ci numai ca expresiune a politicii agrare române, pe care Statul maghiar,

de sigur nu și-o însușește. De aceea situațiunile create de această lege, spune ordonanța, vor fi reglementate separat.

Ordonanța maghlară a apărut în Nr. 3-4 al revistei Cercului juridic bănățean, din Timișoara, într'o îngrijită traducere. Cititorii noștri o vor găsi acolo dacă-i interesează întreg conținutul ei.

Aci vom arăta numai pe scurt, principalele dispozițiuni ale ei, scoțând în relief spiritul în care este făcută.

1. Primele dispozițiuni sunt prescrise pentru imobilele dobândite dela Statul român, sau alte instituțiuni publice române. Ele au de scop să readucă, în patrimoniul Statului maghlar toate imobilele cari erau în patrimoniul său la 27 Octomvrie 1918, cari au trecut asupra Statului român și cari ar fi fost înstrăinate, gratuit până la data de 15 Martie 1939, sau chiar oneros după această dată.

2. Ordonanța prevede apoi că orice act de înstrăinarea unui imobil, încheiat în intervalul de timp dela 28 Octomvrie 1918, până la 15 Septemvrie 1940, se poate ataca, dacă vânzătorul a încheiat de teama unei presiuni administrative reale sau aparente, prin care s'au favorizat interesele achizitorului.

Această situațiune, care, în definitiv merita un tratament aspru, legiutorul maghlar o încadrează într'o serie de dispozițiuni precise, cari fac ca, arbitrarul să fie cât mai puțin posibil. Nu trebuie să se mire nimeni. Dispozițița, pare a fi de foarte rară aplicațiune și legiutorul maghlar și-a spus că, nu strică pentru efect în strălănătate, și în special în fața Inaltelor Puteri garante ale arbitrajului, să se arate un legiutor cu simțul echității.

3. Intențiunea adevărată a legiutorului maghlar e cuprinsă însă în art. 7 al ordonanței, pe care o cităm în întregime:

Partea care, în intervalul de timp dela 28 Octomvrie 1918, până la 15 Septemvrie 1940, — și-a pierdut imobilul... prin orice mod..., suferind prin aceasta daune însemnate, în timp ce partea achiziitoare a profitat, contrariu echității de beneficii disproporționate, va putea pretinde dela achizitor, în termen de un an dela Intrarea în vigoare a ordonanței, — o echitabilă atenuare a pagubei, fie prin retrocedarea unei părți a imobilului, fie printr'o despăgubire.

Dispozițiunile acestea se aplică și înstrăinărilor intervenite dela 28 Iulie 1914, până la 27 Octomvrie 1918, dacă prețul s'a plătit după 27 Octomvrie 1918 și dacă, de pe urma acestui fapt, vânzătorul, a suferit o daună neechitabilă.

Dispozițiunile acestea se aplică și achizitorului următor, dacă acesta ar fi profitat, contrariu echității, de beneficii disproporționate.

Articolele următoare adaugă că litigiul se judecă de judecătorii de pace, cu recurs la Curtea de Apel și că prețul se stabilește, după echitate, ținând seama de situața părților.

Ce urmări va avea această dispoziție?

Iată pe cetățeanul Madaras care, în 1916 și-a vândut casa lui Crișan, cu înțelegerea că prețul se va plăti în 5 rate anuale, adică până în 1921. La timpul său, vânzarea a fost reală, prețul bine stabilit

și pentru maghiarii din Ungaria dela Trianon, Statul maghiar nici n'a prevăzut posibilitatea de a o revizui.

Nu același lucru e în Ardealul de Nord. Acolo trebuie făcut ceva ca Crișan să restituie, fie imobilul, fie să plătească încă odată prețul. Și iată cum se întâmplă că, Madaras are dreptul să-l cheme în judecată.

De sigur Crișan se va apăra, va explica, dar nu folosește la nimic. Judecătorul va judeca după... *echitate*, stabilind un preț care rezultă din situația părților și va obliga pe Crișan să restituie.

La fel va păși și Oltean, care a cumpărat dela Székely Zoltan, în 1922 un imobil și l-a plătit imediat. Și lucrul acesta se va întâmpla, chiar dacă Olteanu va arăta că și el a vândut un imobil, că cele două imobile sunt de preț egal și că a plătit întreg prețul realizat.

Sfântă echitate!

Disparuseși din limbajul legiuitorilor. Aceștia pentru a te îngrădi cât mai bine, au făcut, de mil de ani, legi. Peste tot ești îngrădită. Iată în materie de prețuri, legile spun că: se vor stabili după valoarea medie, după impuneri, prin experți, prin datele Institutelor de statistică... Și știe Dumnezeu, cât e de greu, chiar așa, să se stabilească adevăratul preț al unui imobil, să zicem, în 1925, la Cluj.

Iată însă că, guvernul maghiar se lipsește de toate. De sigur nu le exclude, dar nu prevede, pentru judecător, necesitatea de a le avea în vedere.

Judecătorul va judeca după *echitate*.

Cițiți bine și gândiți-vă la tot ce ar putea urma, dacă legea se va aplica.

Mai adăugați că se judecă fără apel, cu recurs la Curtea de Apel, unde cei interesați, nu trebuie să fie citați decât în caz că se găsește necesar.

Mai adăugați că Guvernul maghiar s'a îngrijit să expulzeze pe majoritatea avocaților și pe cel mai mulți conducători.

În fine, mai adăugați că legea prevede că înainte de judecată, partea poate fi chemată pentru o transacție. Gândiți-vă ce va fi în sufletul lui Crișan și lui Oltean, când va sta în fața judecătorului, venit din Ungaria veche, care nu știe românește și când știe că dacă nu face o transacție, va urma o procedură, la capul căreia, judecătorul, îl va judeca... după *echitate*! Probabil va face transacția, de teama judecății, ceea ce, de sigur legea aurmărit.

Mai adăugăm că ordonanța e semnată de Conte Paul Teleki, care și-a luat obligațiile prin actul de arbitraj dela Viena.

I. FĂGĂRAȘANU

INSEMNĂRI

UNIVERSITATEA DACIEI SUPERIOARE DIN CLUJ LA SIBIU

Din pragul unei noi aşezări, impuse de rânduelile încă neînțelese ale destinului, să ne întorcem o clipă la acea zi de 12 Mai 1919 — exact în ziua în care cu 338 de ani în urmă se puseseră temeliiile întâii şcoli superioare pe pământul transilvan, când Universitatea Daciei Superioare îşi începea capitolul în istoria spirituală a românismului.

Prof. Sextil Puşcariu, comisar general, organiză apoi, sprijinit de cele mai reprezentative figuri ale vieţii noastre universitare de atunci (Iorga, Pârvan, Gusti, Ţiţeica, Mrazec, Longinescu, Dr. Marinescu, Dr. Babeş, Dr. Juvăra, etc.), cadrul noului aşezământ, în vreme ce profesorii Racoviţă, Levadiţi, Cantacuzino, lucrau în acelaşi scop la Paris.

În curând la 3 Noemvrie a aceluiaşi an, Pârvan deschide cu o magistrală lecţie („Datoria vieţii noastre”) cursurile Universităţii transilvane, în vreme ce un Dr. Babeş, Dr. Minovici, Dr. Levadiţi, D. Pompei, Murgoci, Vâlsan, S. Puşcariu, Levadiţi, E. Racoviţă, etc. iniţiază activitatea ştiinţifică a noului generator de cultură latină în atmosfera nelmpetizată încă de sfârşit de războiu.

În entuziasmul legitim al naţiunii, care îşi vedea reparate nedreptăţi istorice milenare, acolo în cetatea martoră a celor mai dure umilinţe a Românilor de dincoace de Carpaţi, Regele-Ctitor Ferdinand I, despică, în discursul său

inaugural dela 1 Februarie 1920, din durerile şi prezenţa trecutului, cea mai leală şi înţeleaptă linie de conduită pentru noua universitate: *„Inchinat adevărului, pe căi de dreptate, — singurele cari duc la concordia între diferitele seminţii ale lumii — acest aşezământ de înaltă cultură va putea fi de folos neamului şi umanităţii, cinstindu-se şi cinstindu-ne deopotrivă prin munca sa ştiinţifică”*. Aceste cuvinte, mărturie peste veac, străjuiau, dăltuite în marmoră, intrarea în palatul Universităţii noastre... Cu acelaşi preleaj, reprezentantul Academiei, profesorul Iorga, spunea, amplificând solemnitatea prezentului cu viziunea cuprinzătoare a dimensiunii istorice: *„Samuile Micu, copil naiv al Sadului; George Şincai, boerul de Făgăraş, sumeţ în opincile tale, aspru tălmăcitor de mărturii grele, pentru cinstea şi dreptul neamului; Petre Maior, chibzuit muntean din Carpaţii răsăriteni. Voi şi toţi cei cu voi şi după voi, voi toţi cei ca voi, înfăţişători smeriţi, harnici şi credincioşi, săraci ca pustnicii şi răbdători ca mucenicii, curaţi ca sfinţii în devotamentul vostru, voi aţi clădit, un veac după moartea voastră, şi acest aşezământ”*.

O universitate tânără îşi pierde de obicei o bună parte a celor dintâi ani în opera de organizare, în instaurarea unei „tradiţii” proprii în ordinea cercetării; Universitatea clujană, graţie corpului său profesoral şi studentesc iniţial, s'a inte-

grat deodată în ritmul creațiunii științifice, deschizând drumuri nouă și mărirind patrimoniul de cunoaștere al națiunii cu opere a căror valoare a fost recunoscută dincolo de granițele țării.

În definitiv, viața și spiritul universitar, cu trăsăturile locale și proprii acestora, se conturează pe întreaga dimensiune, 1. a cercetării desinteresate a adevărului, 2. a transmisiunii și interpretării cunoștințelor în vederea formării profesionale și a 3. a educației umane a studenților, prin o sănătoasă viață studentească. Din și prin sinteza acestora, se desemnează *conștiința intelectuală și etică* a unei națiuni în forme conceptuale superioare.

În ordinea cercetării științifice, Universitatea din Cluj a desfășurat, precum aminteam, o activitate prodigioasă. Creierea de noi catedre, care au lărgit considerabil zonele de cercetare ale adevărului și mai ales specializarea în *institute* au făcut ca Clujul românesc să apară un oraș universitar prin excelență. Nu e locul pentru a înșira cifre statistice și diagrame indicatoare a mersului acestor cercetări. Sarcina o în deplinesc anualele și lucrările speciale apărute în această direcție. Pe noi ne interesează acum numai sensul și spiritul acestei dezvoltări.

În această citadelă universitară heidelbergiană a Transilvaniei s'au format harnicii fii de gospodari ai satului, care, după o milenară ținuire de pământul vitregit, dobândiră puțința de a lărgi spiritul consistent și autohton cu preocupările de cultură universală. Aici în laboratoarele și seminarele universitare s'a făcut o reală experiență a vitalității culturale a nației, dovedind în același timp potențialul creator al tineretului ardelean. Căci dacă este adevărat că numai așezămintele de învățământ superior și universitar sunt capabile să creeze și să rânduiască o ierarhie a valorilor intelectuale, nu este mai puțin adevărat că în „ethosul” satului nostru, nevițiat încă de influențe nefaste, se pot

descoperi valori care să alimenteze substanțial conduita în vâltoarea mașinistă și precupețită a vieții citadine. Pe acest orizont se profilează silueta studentului modest, dar temeinic, care, ca studenții tuturor timpurilor, muncește pentru a-și câștiga grade și distincțiuni.

Noi n'am creiat instituții de revanșă, ci temple de cultură. A fost însă firesc, dacă ținem seamă de forța tradiției în spiritualitatea românească a Transilvaniei, ca elementul dominant al corpului studentesc să păstreze vie și puternică ideea națională în manifestările lui extra-universitare.

Profesorii înșiși au ieșit din cercul liniștit al laboratorului și lecției și au dus, extensiunea universitară, fructul cercetării științifice până în cele mai mărunte orașe ale țării. Conferințele acestei extensiuni prilejuiau adevărate banchete intelectuale. Să ne amintim „sufletul” și pasiunea îndrăgostitului de cultură V. Bărbat; să chemăm imaginea de mucenic, cu ținută de titan al spiritului, a lui Vasile Bogrea, vorbind despre „România eroică”; să ne improspătăm verva savantă și informația enciclopedică a unui Gh. Bogdan Duică — spre a ne gândi numai la cei dispăruți — și vom fi în măsură să ne dăm seamă ce a însemnat universitatea clujană, înțim legată de aspirațiile și năzuințele Națiunii.

Dar dincolo de conceptul universalist și abstract al cercetării științifice, spiritul universitar al Clujului românesc a alimentat, de-a-lungul a mai bine de două decenii, conștiința noastră cu viziunea unității transilvane, și prin aceasta, a întregii Națiuni. Noi cei ce am părăsit, în libertate și asistență de stat, ogoarele și ne-am apropiat de isvoarele cercetării libere și desinteresate, ne-am legănat tinerețea în *spațiul psihologic* al Transilvaniei întregi, — care s'a integrat organic în patrimoniul nostru de simțire și acțiune. Discrepanța de azi dintre întinderea spațiului psihologic și a celui fizic-geografic, potențează

dimensiunile celui dintâi și transformă Universitatea Daciei Superioare — ori unde s'ar afla — într'un generator de energii ardelen.

Căci ceace a constituit dela începuturile vieții universitare, forța acestei instituțiuni, a fost spiritul de corp, unitatea dintre dascăli și învățăcei, comunitatea sufletească de cunoaștere și simțire. Gândul ne alunecă cu veacuri în urmă spre vremea când fără localuri și fonduri, Universitatea era o putere redutabilă; iar mutarea dintr'un loc într'altul — frecvențele „secesiuni“ medievale — însemnau doar formarea de noi centre de creație, adeseori mai puternice și mai cuprinzătoare decât matca originară.

Evocarea cea mai fidelă a spațiului psihologic și spiritual al Transilvaniei, Universitatea din Cluj mutată în o altă zonă a spațiului geografic al acesteia, își continuă strădania cercetării și formării generațiilor tinere cu aceeași intensitate ca în trecut; profesorii sunt la posturile de comandă și răspundere; studenții își refac vieța lor academică de odinioară. Renaște întreg și, poate, purificat de o suferință neașteptată, climatul universitar. Institututele își reiau toate activitatea intreruptă un moment, pentru a pune din nou pietre nepieritoare în momentul vredniciei științifice românești.

Dimitrie Todoranu

DESTINUL SIBIULUI

Asemenea oamenilor, locurile își au și ele destinul lor: grandios sau minuscul, tragic sau triumfal, eroic sau becnic, străbătător peste veacuri, sau efemer. Nu ne dăm seama decât în momentele mari, și cu deosebire în cele tragice, de acest *genius loci*. Iată: a trebuit să suferim una din cele mai cumplite lovituri ale istoriei noastre, pentru a ni se desvăli iarăși destinul Sibiului, în toată măreția lui, cu toată puterea lui poruncitoare.

Când, după dezastrul grozav, care ne-a alungat din câmpurile noastre, ne-a prăbușit rosturile și ne-a înecat

sufletul în desnădejde, ne-am găsit pe străzile acestui oraș, ne-am simțit la început stingheri, biete epave ale unui ne-asemuit naufragiu. Incetul cu incetul ne-am trezit însă încunjurați de prieteni, cari ne-au făcut să ne înălțăm fruntea: marile umbre ale Sibiului, șirul nesfârșit al amintirilor eroice, din care s'a împletit destinul acestui oraș. De pe frontispiciul unei instituții, Gheorghe Lazăr te îndeamnă să ai credință în virtuțile neamului tău, căci credința răstoarnă munții; dintr'o piață Gheorghe Bariț îți întinde prietenește mâna și te cheamă la muncă fără odihnă, pentru luminarea fraților tăi; din alta profilul de filosof antic al lui Gheorghe Coșbuc îți aduce aminte prin cântecele lui de vigoarea nesăcătuită a unui popor de țărani, cari iubesc vieța și o înfrumusețează cu cântecul și truda lor; de sub lespeda unui mormânt Ion Rațiu îți repetă cuvintele, atât de actuale și astăzi: „Existența unui popor nu se discută, ci se afirmă!“; de pretutindeni te vrăjește umbra uriașă a lui Andrei Șaguna, patriarhul care a dat cărjei lui arhieresti puterea miraculoasă a toiagului lui Moise, ce desparte apele și conduce un neam prin pustie, spre limanul izbăvirii.

Dintre orașele Ardealului, doar Blajul te îndeamnă atât de stăruitor să-ți pleci urechea pentru a asculta glasul trecutului. Ce balsam vindecător este acest glas pentru rănilile noastre, deschise încă; ce elixir de viață nouă, de curaj în mijlocul vârtejului aceasta nebun al lumii, de încredere în biruința dreptății, care va veni...

Din tot ceace ne spune Sibiul o poruncă se ridică deasupra tuturor, asemenea unui stâlp de foc: *unitatea națională*, piatră de temelie a ființei și desăvârșirii noastre etnice. De aici, din acest oraș, Ioan Slavici a strigat: „Soarele Românilor la București răsare!“ și cuvântul lui trup s'a făcut în opera generației dela *Tribuna*, care a avut o influență atât de binefăcătoare și de hotărâtoare asupra sufletului românesc al Ardealului.

Înțelesul acestor cuvinte era: Să facem toate eforturile, să călcăm peste toate împotrivrile și ambițiile pentru a ne păstra și adânci unitatea sufletească cu Românii din celelalte provincii. Treizeci de ani după ce Slavici a rostit devisa, de care îi va rămâne legat numele, generația *Lucafărului* lupta tot de aici, cu un nou avânt, cu tinerească îndrăzneală și cu puterea nebiruită a cuvântului lui Octavian Goga, pentru unitatea politică.

După alte trei decenii, iată-ne din nou la Sibiu să învățăm dela acești glorioși înaintași legea unității, sfârmată de împotrivrile vremurilor. În atingere cu pământul pe care s'a plămădit crezul lor, ne vom umple de credință și putere nouă, asemenea eroului din mitul străvechiu.

Destinul Sibiului este de a uni.

Să nu-l dăm uitării...

Ion Breazu

UNITATE - SOLIDARITATE - ENERGIE

Sub auspiciile A S T R E I și a Universității „Regele Ferdinand I”, au fost organizate, la Sibiu, în cursul lunii Martie, la inițiativa d-lui prof. Iuliu Hațieganu, două cicluri de conferințe, care prin rostul și subiectul lor au ieșit de pe linia conferințelor obișnuite, fapt care ne determină să le semnalăm aici. Întâiul ciclu a fost botezat „Unitate — Solidaritate” și au fost rostite în cadrele lui următoarele conferințe: Prof. Iuliu Moldovan: *Rasă, neam, familie*; Prof. Silviu Dragomir, *Unitatea noastră națională*; Prof. C. Marinescu, *Formarea unității germane*; Prof. R. Căndea, *Evoluția și sensul ideii naționale*. Al doilea ciclu a fost numit „Energiiile Neamului” și a avut următoarele conferințe: Rector D. Stăniloae, *Creștinism și tradiție în dezvoltarea Neamului*; Prof. I. Hațieganu, *Tărnimea, temeiul al Neamului*; Prof. Victor Papilian, *Elite și tineret*; Prof. I. Moșă, *Monarhia, în dezvoltarea*

Neamului; Prof. Lucian Blaga, *Energii ardeleni: Șaguna*.

Titlurile înșirate vorbesc în deajuns pentru a mai insista asupra lor. Despre toate aceste subiecte s'au scris și se pot scrie cărți întregi; ele formează oarecum pâinea zilnică a spiritului nostru, temeliile și condițiile ale existenței noastre etnice. Tocmai din aceste motive d-l prof. Hațieganu s'a oprit la ele, în aceste vremuri când deasupra capetelor noastre se împletesc fulgerele primejdiilor, când neamul nostru va fi chemat la o încercare mai grea decât acelea prin care a trecut în ultimul timp. Niciunul din conferențiarii amintiți nu s'a prezentat în fața unui public, dornic să le asculte cuvântul, pentru a-și etala erudiția, despre care nimeni nu se îndoaie că o posedă. Ei au adus mai mult decât idei: credințe; mai mult decât concluzii: comandamente; mai mult decât o înșirare savantă de cunoștințe: căldura sufletului lor. De aceea rar ni s'a dat să asistăm la o comuniune atât de intimă între public și conferențiar. Mulți ochi au strălucit în lacrimi și mulți pumni s'au strâns, aprinși de dorul faptei, Tineri și bătrâni, între cari s'a săpat în timpul din urmă o tragică prăpastie, s'au văzut iarăși uniți spre același destin; oameni, între cari luptele politice au ridicat ziduri de netrecut, s'au văzut iarăși solidari în fața marelui ceas al lumii.

Dar sperăm să revenim.

I. B.

„ȚARA SILVANIEI”

Discutând mereu, în cei 22 de ani dela Unire, ideea regionalismului, când cu patimă, când cu seninătate, am căzut totuși de acord, cu toții, asupra unui concept de regionalism cultural, — sau localism creator, cum l-au numit unii — pe care îl credem foarte util, nu numai pentru cunoașterea și stimularea energiilor locale, ci și pentru îmbogățirea patrimoniului național comun, cu valori

autentice, de o calitate și de o prospețime nebănuită. Străbătând țara, nu ne mai săturăm de a ne minuna de varietatea peisajului ei. De o varietate mult mai bogată sunt însă oamenii. Pe ei nu-i putem cunoaște în goana trenului, sau a mașinei. Ei au un suflet, au un trecut, au aspirații. Cea mai bună metodă de a-i cunoaște este să-i lăsăm pe ei înșiși să vorbească, să ni se destăinuiească.

Iată și această „Țară a Silvaniei” sau a Sălajului, despre care știam cu toții câte ceva, mai mult sau mai puțin pozitiv. A trebuit să vină oamenii ei să ne-o prezinte, cu toate comorile ei românești, spirituale și materiale. Ce păcat că nu s’au gândit mai de timpuriu la acest act! Abia au putut scoate în vara anului trecut, la Zălau, întâiul număr din revista, care poartă pe copertă numele „Țării” lor dragi, și ghiara străinului li s’a infipt iarăși în gât, risipindu-le nădejile, reducându-le aspirațiile care-și luaseră un sbor atât de înalt, la lupta elementară pentru existența națională.

Țara Silvaniei, redactată de Leontin Ghergariu și Grațian Mărcuș ne aduce în cuprinsul ei, studii și articole de Elena Pop Hossu Longin („Amintiri”), Dr. Ilie Dăianu („Badea Gheorghe Pop de Băsești”), Laurențiu Bran („Inceputuri de învățământ românesc în Sălaj”), Leontin Ghergariu („O societate culturală în Zălau, la sfârșitul veacului trecut”), Dr. Emil Lobonțiu („Probleme economice în legătură cu structura geologică a pământului sălăjenesc”), Dr. Laurian Someșan („Țara Silvaniei în unitatea spațiului transilvan”), Ioan Deleu și L. Ghergariu („O familie de luptători naționali: Iacob și Victor Deleu”), Grațian Mărcuș („Ucenicia românească”), Ioan Danciu („Evoluția numelor patronimice la Românii sălăjeni”), Dr. I. Georgescu („Elena Pop Hossu-Longin”), apoi o cronică foarte bogată și numeroase însemnări. De toate aceste pagini va trebui să se țină seama, atunci când se va vorbi, de acum înainte, nu

numai de „Țara Silvaniei”, ci și de întreagă Transilvania. Căci Sălăjenii ne-au dat tuturor oameni care s’au ridicat, prin calitățile lor excepționale, în posturi de conducere și de mare răspundere. Să ne amintim de doi numai, dintre cei dispăruți: Simeon Bărnăuțiu, spiritul adunării dela Blaj din 1848, și Gheorghe Pop de Băsești, președintele adunării dela Alba-Iulia, din 1918.

I. B.

DR. PETRU ȘPAN

Duminecă, 16 Martie a. c., în cadrul comemorării istoricului și ziaristului T. V. Păcățian, organizată la Sibiu de Secțiile Astrei, s’au rostit de către d-l prof. univ. O. Ghibu câteva cuvinte și despre pedagogul sibian Dr. Petru Șpan, dela moartea căruia s’au împlinit 30 de ani.

Născut în 4 Iunie 1860, în comuna Lupșa (j. Turda) P. Ș. urmează școala primară în satul său natal, apoi cea ungurească din Trăscău, liceul la Blaj, luându-și bacalaureatul la Brașov și absolvând teologia la Sibiu. Își continuă studiile în filosofie și pedagogie la Viena și Iena, unde este elevul pedagogului Dr. W. Rein, mare herbartian. Își ia doctoratul în anul 1887 cu teză *Die Fortbildung der Pädagogik Herbarts durch Ziller*. Reîntors la Sibiu a funcționat 4 ani la Școala civilă de fete a Astrei, a trecut apoi la Institutul pedagogic teologic, în locul profesorului I. Popescu, renumit herbartian la noi. Aci, în Sibiu, a dezvoltat o activitate din cele mai bogate: dascăl, scriitor, ziarist, conferențiar, membru în toate comitetele culturale și economice, deputat sinodal, etc.

Sufletul său deschis, părintesc, față de elevii săi, pătruns de un inflăcărat naționalism, a captat inimile acestora și i-a îndreptat pe drumul naționalismului românesc creator.

P. Șpan trece drept un herbartian, cum de altfel și lui îi plăcea să se considere. Cu mult mai importantă este însă activitatea lui de *educator al țara-*

nului. Ca fiu al poporului el a cunoscut foarte bine păcatele și virtuțile acestuia. Pentru înlăturarea celor dintâi și întărirea celor din urmă își pregătea elevii. S'a pus apoi și direct, el însuși, în slujba acestor idei. Atitudinea aceasta și-o motiva atât de real: „Tăria și mândria poporului român, mai ales în această patrie, a format-o țăranul român, care a știut păstra prin veacuri, neatinsă și neștirbită ființa noastră etnică. Și tot el, după toate semnele timpului, va rămânea și în viitorul apropiat scutul și pavăza ocrotitoare a acestei scumpe moșteniri, transmisă generațiilor de azi prin restrîștea atâtor vremuri trecute”.

Intre anii 1905—1910 publică în *Foia Poporului*, dela Sibiu sub titlul „Scrisori pedagogice”, mai apoi „Scrisori social-pedagogice”, precum și în *Tara Noastră*, sub titlul „Educația țăranului ardelean”, o serie de articole, în care căuta să fixeze scăderile și însușirile bune ale țăranului nostru, dând totodată norme de urmat în educația lui.

Plecând dela scopul educației, care, în concepția țăranului nostru este: omul de omenie și cu frica lui Dumnezeu, precizează mai mult aspectul negativ al acestei noțiuni. Constată că nu e om de omenie cel „care dă votul unui străin de neamul nostru”, cărtitorii, gâlcevitorii, înșelătorii nepriceperii sau buneii credințe a altora, ce-i ce nu-și țin cuvântul dat, fățarnicii, cei ce înstrăinează bunul altora, lingușitorii, gazdele tâlhărilor, bețivii, certăreții, cei ce inclină spre minciună, sau cerșetorie, cei ce suduie, etc. Toate aceste scăderi ale țăranului nostru le descrie cu exemple luate din viața satului și într'un limbaj apropiat de mentalitatea lui. Se revoltă contra umilinței țăranului, care uneori ia aspectul slugărniceii. Găsește însă și calități la țăran. Il socotește mai deștept, mai treaz la minte, o trezie naturală, nu câștigată în școli, decât neamurile inconjurătoare; e încrezător în puterile lui în fața naturii, e vânos și rezistent la sdroaba trupească, religios, conser-

vator și stăruitor. Toate aceste afirmațiuni le motivează convingător, cu date din viața satelor noastre, destul de frecvente de altfel.

Mai fixează și câteva norme pe care preoții și învățătorii să le urmeze, în calitatea lor de cei mai apropiați îndrumători ai țăranului. Și anume le cere să nu umble cu vorbe late și umflate pentru a convinge poporul, ci să se pună pe fapte; să deștepte iubirea pentru meserii prin pilde vii; să nu introducă obiceiuri noul cu orice preț.

Se îndreaptă cu sfaturile sale însă și direct către țăranul nostru. Așa, față de spiritul certăreț al Românului, care duce la vrajbă și la pări, dă sfatul ca „înainte de a te duce la avocat, de 1000 ori să pornești și iarăși să te întorci, că, vai, amar e drumul ce duce la procatări și scump mai ai să-l plătești. Du-te mai întâi la preotul locului și cere-i sfatul”. Din spiritul slugarnic îl deșteaptă cu cuvintele: „Popor român, Sus capetele! Sus inimile!!!”

„Noi cărturarii — încheie Șpan aceste considerații — suntem datori să-l creștem, nu cu băta, ci cu duhul blândeței, iertându-i multe pentru prostia lui. Are acest țăran calități eminente, cari nu trebuie să le omorim prin o tratare prea aspră și din înălțime. El e copil și ca atare să-l legăm de noi și să-l ducem la desăvârșirea culturală la care dorim să ajungă. O vorbă bună, un gest prietenesc de multeori ajunge mai mult ca o predică de cuvinte goale”.

L. B.

INDIVIZIBILITATEA BANATULUI ȘI ROMÂNII DIN BANATUL JUGOSLAV

În ultimul număr al Buletinului Eugenic și Biopolitic, d-l Dr. P. Râmneanțu se ocupă de vechimea neamurilor din Banat, de frecvența pe care ele au avut-o până la împărțirea provinciei din 1919 și de deosebirea realităților demografice, geopolitice și istorice pe care a suferit-o provincia în urma trasării gra-

nițelor actuale. Arată epocile în care s'au așezat Sârbii, cei dintâi veniți, apoi Șvabii și Ungurii printre națiunea băștinașă română, „a cărei limbă dovedește lămurit, că cei ce o vorbesc sunt urmașii acelor vechi coloniști, despre care se știe că Nerva Traian după cucerirea Daciei — ia adus aci” (Fr. Griselini, Istoria Banatului Timișan). Cei din urmă veniți sunt Ungurii, conform citatului din J. Szentkláray, care recunoaște că la retragerea Turcilor din Banat „nu a fost nicio comună ungu-rească, fiindcă Turcii nici nu au clădit, nici nu au populat”.

Astfel Banatul, după statistica măghiară dela 1771, cu toate colonizările masive de Sârbi și Șvabi a avut 57,38% de Români, iar prezența Ungurilor nici nu a cunoscut-o. Românii și-au păstrat majoritatea procentuală, față de celelalte neamuri, până la 1918, deși din partea Ungurilor au suferit cele mai îndrăznețe atacuri de desnaționalizare. Din cele două hărți pe care le anexează autorul, reiese că elementul românesc e prezent și în toate cele 176 de comune rurale și 5 orașe din Banatul sârbesc, ca și în cel românesc, cu excepția în

8 comune rurale din care lipsește. În 60 din aceste comune frecvența românilor chiar întrece pe cea a Sârbilor. Sunt 9 comune românești în Banatul jugoslav, care au peste 2500 de locuitori. În partea de Sud-Est a Torontalului sârbesc, într'o regiune dela granița dinspre Banatul nostru, care are 133.706 de locuitori, Românii constituiesc majoritatea etnică. În această regiune și cifra amintită de populație sunt cuprinse și orașele Vârșeț și Biserica Albă.

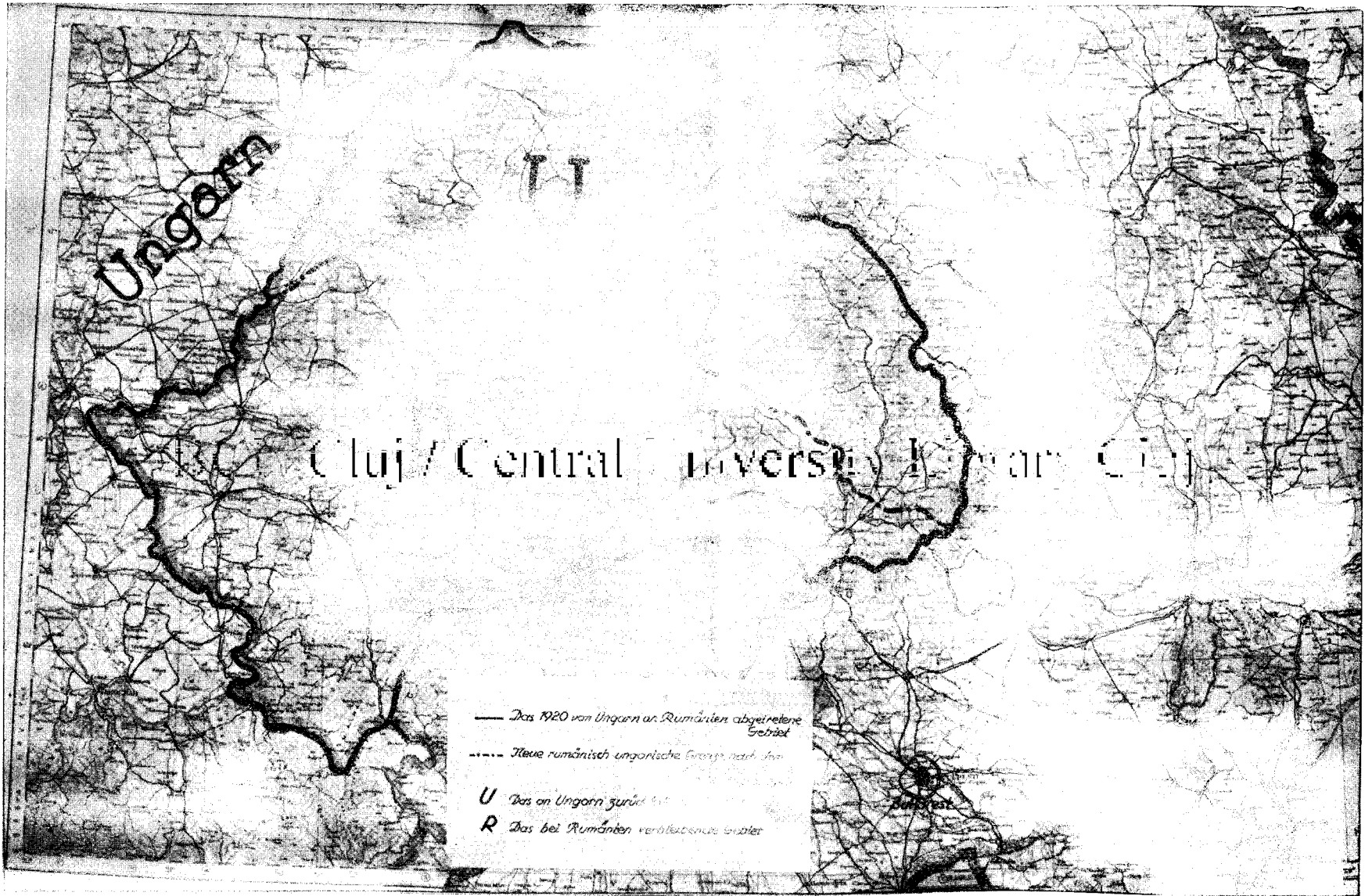
Ținând seamă de această realitate demografică, cât și de situația geografică a provinciei, bine delimitată spre Nord de Mureș, spre Vest de Tisa, spre Sud de Dunăre și în plină continuare spre Est cu Transilvania, autorul având în vedere și trecutul istoric, cât și schimbările economice pe care populația, indiferent de neam le-a avut cu Transilvania, trage concluzia că împărțirea Banatului din 1919 nu a fost firească și ea se răzbună încă și astăzi prin accentuata depopularizare care se manifestă, deopotrivă, atât în Banatul românesc, cât și cel sârbesc, la toate neamurile existente la 1919.

Dr. P.

CIFRE ABSOLUTE

PROCENTE

	Total		Români		Unguri		Germani		Alții		Total	Români		Unguri		Germani		Alții	
	1910	1930	1910	1930	1910	1930	1910	1930	1910	1930		1910	1930	1910	1930	1910	1930	1910	1930
Total	5.263.602	5.548.363	2.830.040	3.207.888	1.664.296	1.353.276	565.116	543.852	204.150	433.355	100.0	53.8	57.8	31.6	24.4	10.7	9.8	3.9	8.0
Transilvania	2.908.507	3.217.988	1.608.108	1.852.719	1.005.529	934.642	234.901	253.426	59.969	177.201	100.0	55.3	57.6	34.6	29.0	8.1	7.9	2.0	5.5
Alba	221.618	212.749	171.483	173.401	39.107	24.028	7.269	7.583	3.759	7.737	100.0	77.4	81.5	17.6	11.3	3.3	3.6	1.7	3.6
Brașov	101.199	168.125	35.091	83.948	35.372	44.761	29.542	33.348	1.194	6.068	100.0	34.7	49.9	34.9	26.6	29.2	19.8	1.2	3.7
Ciuc	145.720	145.806	18.032	20.976	125.888	120.627	1.080	439	720	3.764	100.0	12.4	14.4	86.4	82.7	0.7	0.3	0.5	2.6
Cluj	286.687	334.991	161.279	204.139	111.439	100.759	8.386	2.788	5.583	27.305	100.0	56.3	60.9	38.9	30.1	2.9	0.8	1.9	8.2
Făgăraș	95.174	86.039	84.436	67.375	6.466	4.763	3.236	10.750	1.036	3.146	100.0	88.7	78.3	6.8	5.5	3.4	12.5	1.1	3.7
Hunedoara	340.135	332.118	271.675	272.283	52.720	37.584	8.101	8.282	7.639	13.969	100.0	79.9	82.0	15.5	11.3	2.4	2.5	2.2	4.2
Mureș	219.589	289.546	71.909	132.719	134.166	123.317	8.312	11.283	5.202	22.227	100.0	32.7	45.8	61.1	42.6	3.8	3.9	2.4	7.7
Năsăud	127.843	144.131	87.564	103.010	10.737	7.476	25.609	20.785	3.933	12.860	100.0	68.5	71.5	8.4	5.2	20.0	14.4	3.1	8.9
Odorhei	124.173	130.282	2.840	6.382	118.458	119.385	2.202	464	673	4.051	100.0	2.3	4.9	95.4	91.6	1.8	0.4	0.5	3.1
Sălaj	230.140	343.347	136.087	192.821	87.312	107.662	816	16.010	5.925	26.854	100.0	59.1	56.2	37.9	31.4	0.4	4.7	2.6	7.7
Sibiu	176.921	194.619	113.672	120.738	10.159	9.085	49.757	56.999	3.333	7.797	100.0	64.3	62.0	5.7	4.7	28.1	29.3	1.9	4.0
Someș	251.936	219.355	189.443	169.942	52.181	33.870	6.902	351	3.410	15.192	100.0	75.2	77.5	20.7	15.4	2.7	0.2	1.4	6.9
Târnava-Mare	148.826	147.994	60.381	66.307	18.474	17.419	62.224	58.810	7.747	5.458	100.0	40.6	44.8	12.4	11.8	41.8	39.7	5.2	3.7
Târnava-Mică	116.091	149.482	55.585	80.604	34.902	35.306	20.272	24.011	5.332	9.561	100.0	47.9	53.9	30.0	23.6	17.5	16.1	4.6	6.4
Trei Scaune	148.080	136.122	22.963	21.759	123.518	109.381	617	781	982	4.201	100.0	15.5	16.0	83.4	80.4	0.4	0.6	0.7	3.0
Turda	174.375	183.282	125.668	136.315	44.630	39.214	576	742	3.501	7.011	100.0	72.1	74.4	25.6	21.4	0.3	0.4	2.0	3.8
Banat	982.440	939.958	515.549	511.083	121.108	97.839	260.709	223.167	95.074	107.869	100.0	51.9	54.4	12.2	10.4	26.3	23.7	9.6	11.5
Caraș	465.074	200.929	335.987	139.651	33.411	5.032	55.880	25.654	39.796	30.592	100.0	72.2	69.5	7.2	2.5	12.0	12.8	8.6	15.2
Severin		239.586		183.412		15.838		23.118		17.218	100.0		76.6		6.6		9.6		7.2
Timiș-Torontal	527.366	499.443	179.562	188.020	87.697	76.969	204.829	174.395	55.278	60.059	100.0	34.1	37.6	16.6	15.4	38.8	34.9	10.5	12.1
Crișana-Maramureș	1.362.655	1.390.417	706.883	844.078	537.659	320.795	69.506	67.259	49.107	158.285	100.0	51.8	60.7	39.5	23.1	5.1	4.8	3.6	11.4
Arad	419.120	423.649	247.635	258.239	121.419	82.488	31.995	52.202	18.071	30.720	100.0	59.1	61.0	29.0	19.5	7.6	12.3	4.3	7.2
Bihor	488.465	510.318	256.052	314.109	217.275	152.942	3.458	2.288	11.680	40.979	100.0	52.4	61.6	44.5	30.0	0.7	0.4	2.4	8.0
Maramureș	145.775	161.575	73.439	93.207	28.393	12.174	26.802	3.239	17.141	53.955	100.0	50.4	57.7	19.5	6.9	18.4	2.0	11.7	33.4
Satu-Mare	309.295	294.875	129.257	178.523	170.572	74.191	7.251	9.530	2.215	32.631	100.0	41.8	60.5	55.2	25.2	2.3	3.2	0.7	11.1

Harta noii frontiere ungaro-române, distribuită de delegația maghiară la Viena în ziua de 30 August 1940.

Locuindo:

Cluj, strada Babeş-Bolyai 18^a.

Juan V. Pociş
publicist.

TRANSILVANIA

Revistă lunară de cultură

Organ al Asociațiunii pentru literatura română și cultura
poporului român (ASTRA)

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Constantin Dalcovici, Silviu Dragomir, Șt. Manciulea, Ion
Mușlea, Sabin Opreanu, Dr. Ionel Pop, Dr. P. Râmneanțu

Redactor:

Ion Breazu

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: SIBIU, strada Șaguna, Nr. 6

Manuscrisele nu se înapoiază

„ASOCIAȚIUNEA“, pentru literatura română și cultura poporului român

Intemeiată în 1861.

Președinte :

Dr. Iuliu Moldovan.

Vice-președinte :

Dr. Gh. Moga, Dr. Gh. Preda și Sabin Evușian.

Membri de drept ai Comitetului Central :

I. P. S. Sa Mitropolitul bis. ort. rom. din Sibiu Dr. Nicolae Bălan,
I. P. S. Sa Mitropolitul bis. gr. cat. din Blaj Dr. Alexandru
Nicolescu.

Membri Comitetului Central :

Agârbiceanu Ioan, canonic	Dr. Lăzărescu Vasile, episcop
Aron Victor, protopop	Dr. Lupăș Ioan, prof. univ.
Dr. Beu Ilie, medic	Dr. Macaveiu Victor, prepozit capit.
Bogdan-Duică Constanța, prof.	Dr. Manciu Ștefan, insp. școlar
Dr. Bologa Vasile, dir. lic. i. r.	Dr. Maniu Iuliu, f. Ministru președinte
Dr. Borcia Lucian, avocat	Dr. Merușiu Vasile, prof. univ.
Dr. Bornemisa Sebastian, publicist	Dr. Moldovan Valer, prof. univ.
Dr. Borza Alexandru, prof. univ.	Dr. Nicoară Eugen, medic
Dr. Brediceanu Tiberiu, f. membru in Cons. Dir. român	Dr. Nișescu Voicu, avocat
Dr. Căliman Nicolae, medic	Olariu Petre, institutor
Cioran Emilian, protopop	Pelivan Ioan, avocat
Colan Nicolae, episcop	Dr. Popa Augustin, prof.
Dr. Corneanu Cornel, avocat	Pop Ștefan, dir. lic.
Dănilă Gh., canonic	Dr. Russu Alexandru, episcop
Dăncilă Ioan, protoereu militar	Rusmir Ilie, prof.
Dr. Dragomir Silviu, prof. univ.	Sandu Ioan, dir. șc. normale
Dr. Ghibu Onisifor, prof. univ.	Dr. Stanciu Victor, prof. univ.
Dr. Hațiegan Iuliu, prof. univ.	Dr. Stăniloae D., rector. Acad. teol.
Iacobescu Teodor, institutor	Dr. Stoichiția Iosif, medic
Dr. Ilea Vasile, medic	Dr. Suci Coriolan, prof.
Dr. Ionașiu Liviu, medic	Simu Ioan, protopop
	Țeposu Silviu, prof.

Vătășianu Ioan, dir. gen. i. p.

TRANSILVANIA

ORGAN AL ASTREI

Anul 72

Martie

Nr. 1-1941

CUPRINSUL:

<i>Silviu Dragomir,</i>	Problema Transilvaniei
<i>Ion Lupaș,</i>	Teodor V. Păcățian
<i>Dr. P. Râmneanțu,</i>	Metoda în recensământul general al populației
<i>Ion Breazu,</i>	Vasile Alecsandri și Andrei Bârseanu
<i>Laurian Someșan,</i>	Fizionomia spațiului transilvan
<i>Romul Todoran,</i>	Documentele graiului
<i>Vasile Netea,</i>	Zilele din urmă ale lui Ilarie Chendi

CRONICI:

<i>Emil Petrovici,</i>	Noi opinii streine asupra continuității Românilor în Dacia
<i>Sabin Opreanu,</i>	Ce este Transilvania
<i>Ion Mușlea,</i>	Bibliotecile românești din Ardealul cedat
<i>I. Făgărășanu,</i>	Intre justiție și „echitate”

ÎNSEMNĂRI:

Dim. Todoran, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj la Sibiu. — *Ion Breazu,* Destinul Sibiului. — Unitate, solidaritate, energie. — „Țara Silvaniei”. — *Lucian Bologa,* Petru Șpan. — *DR. P.,* Indivizibilitatea Banatului și Români din Banatul jugoslav.